

**T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**LİSE ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİNE GÖRE ÂDAB-I MUAŞERET
EĞİTİMİNİN UYGULAMA SÜRECİ, GEREKLİLİĞİ VE ETKİLERİ**

RAMAZAN DOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Aziz TEKE

NİSAN - 2025

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**LİSE ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİNE GÖRE ÂDAB-I
MUAŞERET EĞİTİMİNİN UYGULAMA SÜRECİ,
GEREKLİLİĞİ VE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramazan DOĞAN

Enstitü Anabilim Dalı: Eğitim Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Eğitim Programları ve Öğretim

**“Bu tez 15/04/2025 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri
bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Mevlüt AYDOĞMUŞ	Başarılı
Doç. Dr. Cihad ŞENTÜRK	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Aziz TEKE	Başarılı

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.

Ramazan DOĞAN

15/04/2025

ÖNSÖZ

Lisansüstü öğrencilik döneminde kendilerinden ders almaktan onur duyduğum ve akademik açıdan gelişimime katkı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Enes GÖK'e, Doç. Dr. Cihad ŞENTÜRK'e, Doç. Dr. Gülçin ZEYBEK'e, Doç. Dr. Ömür ÇOBAN'a, Doç. Dr. Kasım KARATAŞ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Aziz TEKE'ye teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Bu çalışmada bana yol gösteren, bilgi ve görüşleriyle destek olan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Aziz TEKE'ye ve tezime önemli katkılar sağlayan jüri üyeleri Doç. Dr. Cihad ŞENTÜRK ve Doç. Dr. Mevlüt AYDOĞMUŞ hocalarıma saygı ve minnetle teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma grubumda yer alan, zamanlarını ayırarak içtenlikle görüşlerini paylaşan okul yöneticilerine ve öğretmenlere teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitim sürecimde her zaman yanımda olan, bu sürecin başlangıcından itibaren bana destek veren, beni teşvik eden, akıl veren ve zor zamanlarımda yanımda olan eşim Rukiye DOĞAN'a, çalışmalarım süresince sabırlı bekleyişleriyle yanımda olan kızlarım Rumeysa ve Zeynep Rana'ya, bana her zaman desteklerini hissettiren, bana güvenen ve gurur duyan sevgili aileme şükranlarımı sunarım.

Ramazan DOĞAN

15/04/2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	v
TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	4
Problem Cümlesi.....	7
Alt Problemler	7
Araştırmanın Amacı	8
Araştırmanın Önemi.....	10
Araştırmanın Varsayımları	11
Araştırmanın Sınırlılıkları	12
Tanımlar	12
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ALAN ARAŞTIRMASI.....	14
1.1 Âdâb-ı Muâşeret Kavramı	14
1.1.2. Âdâb-ı Muâşeretin Dayanakları.....	15
1.1.2.1. Âdâb-ı Muâşeretin Felsefi Dayanaklar	15
1.1.2.2. Âdâb-ı Muâşeretin Kültürel Dayanakları	17
1.1.2.3. Âdâb-ı Muâşeretin Dinî Dayanakları	19
1.2. Eğitim Sisteminde Âdâb-ı Muâşeret	22
1.2.1. Âdâb-ı Muâşeret Dersi Öğretim Programı	24
1.2.1.1. Âdâb-ı Muâşeret Dersi Öğretim Programının Uygulanması	25
1.2.1.2. Âdâb-ı Muâşeret Dersi Alan Becerileri	26
1.2.1.3. Âdâb-ı Muâşeret Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı	28
1.2.2. Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinde Âdâb-ı Muâşeretin Yeri	31
1.2.3. Değerler Eğitimi.....	36
1.2.4. İlgili Araştırmalar	38
1.2.4.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	38
1.2.4.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	39

2. BÖLÜM: YÖNTEM.....	41
2.1. Araştırmanın Modeli	41
2.2. Araştırma Grubu	41
2.3. Veri Toplama Yöntemleri	42
2.3.1. Demografik Bilgi Formu	43
2.3.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	43
2.4. Veri Toplama Süreci.....	44
2.5. Verilerin Analizi.....	44
2.6. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenirliliği.....	45
2.6.1. İnanırlılık ve Aktarılabirlik	46
2.6.2. Tutarlılık ve Doğrulanabilirlik	47
3. BÖLÜM: BULGULAR	48
3.1. Öğretmenlerin Adabımuâşeret Dersinin Gerekliliğine İlişkin Görüşlerine Yönelik Bulgular	48
3.2. Öğretmenlerin Adabımuâşeret Dersine Neden İhtiyaç Duyulduğuna Dair Görüşlerine Yönelik Bulgular	50
3.3. Öğretmenlerin Öğrencilerde Görülen ve Adabımuâşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışlara İlişkin Görüşlerine Yönelik Bulgular	53
3.4. Öğretmenlerin Öğrencilerin Adabımuâşeret Kurallarına Aykırı Davranışlara İlişkin Farkındalıklarına Dair Görüşlerine Yönelik Bulgular	58
3.5. Öğretmenlerin Adabımuâşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışların Nedenlerine Yönelik Görüşlerine Yönelik Bulgular.....	60
3.6. Öğretmen Görüşlerine Göre Adabımuâşeret Kurallarına Uyuma Davranışlarında Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulgular	62
3.7. Öğrencilerin Toplum İçinde Adabımuâşeret Kurallarına Uymayan Davranışlarının Topluma Verdiği Zararlarla İlgili Öğretmenlerin Görüşlerine Yönelik Bulgular	64
3.8. Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Adabımuâşeret Eğitiminin Okul ve Topluma Katkısı	68
3.9. Öğretmenlerin Adabımuâşeret Dersinin Öğrencilerin Gelişimine ve Diğer Derslere Katkısına İlişkin Görüşlerine Yönelik Bulgular.....	70
3.10. Öğretmenlerin, Adabımuâşeret Dersine Yönelik Sunulan Destek Programları veya Etkinliklerle İlgili Görüşlerine Yönelik Bulgular	72
3.11. Öğretmenlerin Öğrencilerdeki Adabımuâşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışlara İlişkin Kullandıkları Stratejilere Yönelik Bulgular	74
3.12. Öğretmenlerin, Adabımuâşeret Dersi Öğretim Programı Hakkındaki Görüşlerine Yönelik Bulgular.....	77

3.13. Öğretmenlerin Seçmeli Ders Olan Adabımuaşeret Dersinin Zorunlu Ders Kapsamına Alınıp Alınmaması Hakkında Görüşlerine Yönelik Bulgular.....	79
4. BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	83
4.1. TARTIŞMA.....	83
4.1.1. Öğretmenlerin Adabımuaşeret Dersinin Gerekliliği Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Tartışma	83
4.1.2. Öğretmenlerin Adabı Muaşeret Dersine Neden İhtiyaç Duyulduğuna Dair Görüşlerine İlişkin Tartışma	85
4.1.3. Öğretmenlerin Öğrencilerde Görülen ve Adabımuaşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışlarına Yönelik Görüşlerine İlişkin Tartışma	86
4.1.4. Öğretmenlerin Öğrencilerdeki Adabımuaşeret İhlallerine Yönelik Farkındalıklarına İlişkin Tartışma	88
4.1.5. Öğretmenlerin Adabımuaşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışların Nedenleri Hakkında Görüşlerine İlişkin Tartışma.....	90
4.1.6. Öğretmenlerin Gözlemlerine Göre Cinsiyet Değişkeninin Adabımuaşeret Kurallarına Uyuma Davranışlarında Yönelik Bir Farklılık Oluşturup Oluşturmadığına Dair Görüşlerine İlişkin Tartışma	93
4.1.7. Öğretmenlerin Öğrencilerin Adabımuaşeret Kurallarına Uymayan Davranışlarının Topluma Ne Gibi Zararları Olduğu/Olacağı Hakkında Görüşlerine İlişkin Tartışma	94
4.1.8. Öğretmen Görüşlerine Göre Adabımuaşeret Eğitiminin Okul ve Topluma Katkısı Görüşlerine İlişkin Tartışma	95
4.1.9. Öğretmenlerin Adabımuaşeret Dersinin Öğrencilerin Gelişimine ve Diğer Derslere Katkısına Yönelik Görüşlerine ile İlişkin Tartışma	96
4.1.10. Öğretmenlerin Adabımuaşeret Dersine Yönelik Sağlanan Destek Programları veya Etkinliklerin Yeterliliği Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Tartışma.....	97
4.1.11. Öğretmenlerin Öğrencilerdeki Adabımuaşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışlara Yönelik Kullandıkları Stratejiler Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Tartışma	98
4.1.12. Öğretmenlerin Adabımuaşeret Dersi Öğretim Programı Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Tartışma	99
4.1.13. Öğretmenlerin Seçmeli Ders Olan Adabımuaşeret Dersinin Zorunlu Ders Kapsamına Alınıp Alınmaması Hakkında Görüşlerine İlişkin Tartışma	101
4.2. SONUÇ	102
4.3. ÖNERİLER	104
4.3.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler	104
4.3.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	105

KAYNAKÇA.....	106
EKLER	119
ÖZGEÇMİŞ	122



KISALTMALAR

BM	: Birleşmiş Milletler
KMÜ	: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
R.A.	: Radiyallahu Anh
S.A.S	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
TDK	: Türk Dil Kurumu
TYMM	: Türkiye Yüzyıl Maarif Modeli
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
YDEP	: Yaşayan Değerler Eğitimi Programı

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Ünite, Kazanım Sayısı ve Süresi	31
Tablo 2. Katılımcı Demografik Bilgileri	42
Tablo 3: Öğretmenlerin Adabımuaşeret Dersinin Gerekliliği ile İlgili Görüşleri	48
Tablo 4: Öğretmenlerin Adabımuaşeret Dersine Neden İhtiyaç Duyulduğuna Dair Görüşleri	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Tablo 5: Öğretmenlerin, Öğretmenlerin Öğrencilerde Görülen ve Adabımuaşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışlara Yönelik Görüşleri	54
Tablo 6: Öğretmenlerin, Öğrencilerde Gözlemlenen ve Adabımuaşeret Kurallarına Aykırı Davranışlara İlişkin Farkındalıklarına Dair Görüşleri	58
Tablo 7: Öğretmenlerin Adabımuaşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışların Nedenlerine Yönelik Görüşleri.....	60
Tablo 8: Öğretmenlerin Gözlemlerine Göre, Cinsiyet Değişkeninin Adabımuaşeret Kurallarına Uyuma Davranışlarında Bir Farklılık Oluşturup Oluşturmadığına Dair Görüşleri	63
Tablo 9: Öğrencilerin Toplum İçinde Gösterdiği Adabımuaşeret Kurallarına Uymayan Davranışlarının Topluma Verdiği Zararlarla İlgili Öğretmen Görüşleri	65
Tablo 10: Öğretmenlerin, Öğrencilere Adabımuaşeret Kurallarının Öğretilmesinin Okula ve Topluma Sağladığı Katkıları Hakkındaki Görüşleri.....	68
Tablo 11: Öğretmenlerin, Adabımuaşeret Dersi Alan Öğrencilerin Genel Gelişimine ve Diğer Derslere Katkısına İlişkin Görüşleri.....	70
Tablo 12: Öğretmenlerin Adabımuaşeret Kurallarına Uymayan Davranışlarla Başa Çıkmak İçin Öğrencilere Sağlanan Destek Programları veya Etkinliklerle İlgili Görüşleri	73
Tablo 13: Öğretmenlerin, Öğrencilerdeki Ahlaki Yanlılıkları Düzeltmek İçin Kullandıkları Stratejilere İlişkin Görüşleri.....	75
Tablo 14: Öğretmenlerin Adabımuaşeret Dersinin Öğretim Programı Hakkındaki ve Görüşleri	77
Tablo 15: Öğretmenlerin Adabımuaşeret Dersinin Zorunlu Ders Olmasına Yönelik Görüşleri	79

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Alan Becerileri	27
Şekil 2: Adabımuâşeret Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı	30
Şekil 3: Öğrenci Profili	32
Şekil 4: Erdem, Değer ve Eylem Çerçevesi	34



ÖZET	
Başlık: Lise Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Âdab-ı Muaşeret Eğitiminin Uygulama Süreci, Gerekliği ve Etkileri	
Yazar: Ramazan DOĞAN	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Aziz TEKE	
Kabul Tarihi: 15/04/2025	Sayfa Sayısı: 135
Bu araştırma, Lise Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Âdab-ı Muaşeret Eğitiminin Uygulama Süreci, Gerekliği ve Etkilerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak, katılımcıların bakış açıları doğrultusunda konunun anlaşılması hedeflenmiştir. Araştırma, Karaman ilinde 2024-2025 eğitim-öğretim yılında görev yapan müdür, müdür yardımcıları ve lise öğretmenleri ile sınırlıdır. Nitel veri toplamak için “Demografik Bilgi Formu” ve “Öğretmen Görüşme Formu” kullanılmıştır. Betimsel analiz yöntemi ile 13 öğretmenden elde edilen veriler incelenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin Adabımuâşeret dersinin gerekliliğine dair görüşleri dört ana tema ve sekiz alt tema şeklinde sıralanmıştır. En yüksek sıklığa sahip ana tema, “Gençlerin İletişim Becerileri ve Ahlak” olarak belirlenmiştir. Millî Eğitim Bakanlığının Adabımuâşeret dersine ihtiyaç duyma sebepleri, toplumda ahlaki bozulma ve gençlerin ahlaki sorunları üzerine yoğunlaşmıştır. Öğretmenlerin, öğrencilerdeki adabımuâşeret kurallarına uymayan davranışlar hakkındaki görüşleri de çeşitli temalar etrafında şekillenmiştir. Sosyal medya, ailevi eksiklikler ve olumsuz davranışlar bu başlıklar altında vurgulanmıştır. Ayrıca, öğretmenlerin, adabımuâşeret kurallarına uymayan davranışları düzeltmek için kullandıkları stratejiler de önemli bir tema olmuştur. Öğretmenler, bu dersin zorunlu olmasının gerekliliği konusunda genel bir görüş birliği içindedir. Adabımuâşeret dersinin toplumda ahlaki yozlaşmayı azaltma noktasında katkı sağlayacağına inanılmaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Âdab-ı Muaşeret Eğitimi, Öğretmen Görüşleri, Eğitimde Gereklilik ve Etki, Ahlaki Değerler	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Implementation Process, Necessity, and Effects of Etiquette Education (<i>Âdab-ı Muaşeret</i>) According to the Views of High School Teachers"	
Author of Thesis: Ramazan DOĞAN	
Supervisor: Assist. Prof. Aziz TEKE	
Accepted Date: 15/04/2025	Number of Pages: 135
This study aims to determine the implementation process, necessity, and effects of etiquette education (<i>Âdab-ı Muaşeret</i>) based on the opinions of high school teachers. A qualitative research method was employed to gain an in-depth understanding of the subject through the perspectives of the participants. The research is limited to principals, vice principals, and high school teachers working in Karaman during the 2024–2025 academic year. In order to collect qualitative data, a "Demographic Information Form" and a "Teacher Interview Form" were utilized. The data obtained from 13 teachers were analyzed using the descriptive analysis method. As a result of the study, teachers' views on the necessity of the <i>Âdab-ı Muaşeret</i> course were categorized into four main themes and eight sub-themes. The most frequently mentioned main theme was "Youth's Communication Skills and Morality." The reasons cited by the Ministry of National Education for the need for this course focused on moral deterioration in society and the ethical issues among youth. Teachers' opinions regarding students' noncompliance with etiquette rules were also shaped around various themes. Social media, familial deficiencies, and negative behaviors were emphasized under these themes. Furthermore, the strategies used by teachers to correct behaviors that do not conform to etiquette norms emerged as another significant theme. There was a general consensus among teachers on the necessity of making this course compulsory. It is believed that the <i>Âdab-ı Muaşeret</i> course would contribute significantly to reducing moral decline within society.	
Keywords: Etiquette Education, Teachers' Opinions, Necessity and Impact in Education, Moral Values	

GİRİŞ

Toplumsal yaşamın temel yapı taşlarından biri olan âdab-ı muaşeret, insanların bir arada yaşarken uymaları gereken görgü ve nezaket kurallarını ifade etmektedir. Türk Dil Kurumuna (2024) göre âdab, “bir toplulukta benimsenmiş, uyulması gereken saygı ve incelik davranışları, terbiye” olarak tanımlanırken; muaşeret ise “bir arada yaşama, birlikte yaşama, görüşüp konuşma” anlamlarına gelmektedir. Bu bağlamda âdab-ı muaşeret, toplum içinde yaşayan bireylerin birbiriyle ilişkilerinde gözetmesi gereken tutum, hal ve davranışlardaki nezaket, zarafet, medeniyet ve ahlâkîlik kurallarını içermektedir (Gündüz, 2025). Âdab-ı muaşeret, statik değil dinamik bir olgudur ve zaman içerisinde toplumlarda baskın olarak kabul edilen din, inanç, ahlâk, değer ve geleneklerle şekillenmektedir (Bilecik Karacan, 2022). Türk toplumunun kültürel dokusunda önemli bir yere sahip olan bu kavram hem İslami geleneklerden hem de Anadolu'nun zengin kültürel mirasından beslenmektedir.

Toplumların kültürel devamlılığı ve bireylerin sosyal yaşamda başarılı bireyler olarak yer alabilmeleri, yalnızca akademik bilgi birikimi ile değil, aynı zamanda sosyal kurallara, nezaket normlarına ve görgü ilkelerine hâkim olmaları ile mümkündür (Demirkasımoğlu, 2015). Modernleşmenin ve küreselleşmenin etkisiyle bireysellik ve pragmatizm ön plana çıkarken, toplumsal değerlerin ve geleneksel davranış kalıplarının zayıfladığı bir döneme girilmiştir. Toplumsal değişimin hızlı yaşandığı bu süreçte, bireyler arasındaki iletişim biçimleri dönüşmekte; toplumsal normlara bağlılıkta azalma gözlemlenmektedir (Yılmaz, 2002). Bu değişim, özellikle genç kuşakların sosyal yaşamda karşılaştıkları uyum sorunlarının artmasına ve değer çatışmalarının derinleşmesine yol açmaktadır (Özdemir, 2019). Bu kapsamda Günümüz eğitim sisteminde, özellikle ergenlik dönemindeki gençlerin sosyal ve duygusal gelişimlerini desteklemek, toplumsal değerleri içselleştirmelerini sağlamak amacıyla âdab-ı muaşeret eğitiminin önemi giderek artmaktadır.

Âdab-ı muaşeret, bireyin içinde yaşadığı toplumun ahlaki ve kültürel değerlerine uygun bir şekilde davranmasını sağlayan kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. Türk kültür tarihinde âdab-ı muaşeret kuralları, özellikle Osmanlı döneminde yazılan “âdab” kitapları aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Geleneksel eğitimde, dinî ve ahlaki bilgilerle birlikte sosyal nezaket kuralları da önemli bir yer tutmaktaydı (Kaya, 2019). Cumhuriyet

döneminde ise 1960’larda Hayat Bilgisi derslerinde “Adab-ı Muaşeret İlkeleri” başlığı altında görgü kuralları öğretilmekteydi (MEB [Millî Eğitim Bakanlığı], 1968). Ancak günümüzde yaşanan modernleşme ile birlikte, eğitimde bilimsel bilginin ve teknik becerilerin ön plana çıkarılması, değer eğitiminin ve sosyal nezaket kurallarının eğitim süreçlerinde ihmal edilmesine yol açmıştır. Bugün, özellikle hızlı kentleşmenin, dijitalleşmenin ve kültürel çeşitliliğin arttığı büyük şehirlerde, âdab-ı muaşeret kurallarına olan bağlılıkta ciddi aşınmalar gözlemlenmektedir. Toplumdaki bu değişim, eğitim sistemini de doğrudan etkilemiş ve öğrencilerin yalnızca akademik başarı odaklı yetiştirilmesi, sosyal-duygusal gelişimlerinin ikinci plana itilmesine neden olmuştur (Öztürk, 2020).

Değerler eğitimi, bireyin ahlaki değerler ve sosyal normlar konusunda bilinçlenmesini ve bu değerleri yaşamına yansıtmasını hedefleyen bir eğitim alanıdır. Âdab-ı muaşeret eğitimi ise, değerler eğitiminin daha somut ve günlük yaşama dönük bir uygulama alanı olarak değerlendirilebilir. Saygı, sevgi, sorumluluk, nezaket, empati, hoşgörü gibi temel değerlerin günlük davranışlara nasıl yansması gerektiği, âdab-ı muaşeret kuralları aracılığıyla bireylere öğretilir (Demir ve Arslan, 2021). Dolayısıyla, değerler eğitimi ve âdab-ı muaşeret eğitimi birbirini tamamlayan iki süreçtir. Günümüzde değerler eğitimine yönelik yapılan araştırmalar, bu eğitimin bireylerin sosyal becerilerini geliştirdiğini, akran ilişkilerinde çatışmaları azalttığını ve okul iklimini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur (Dilmaç, 2007). Buna rağmen, mevcut eğitim süreçlerinin akademik başarıyı önceliklendirmesi, değerler eğitiminin ve dolayısıyla âdab-ı muaşeret öğretiminin sistematik bir şekilde yürütülmesini zorlaştırmaktadır.

Eğitim, bireylerin yalnızca akademik bilgi edinmelerini sağlayan bir süreç olmanın ötesinde, onların sosyal, kültürel ve ahlaki gelişimlerini de desteklemelidir. Eğitim kurumları, bireylerin bilgi edinmelerinin yanı sıra toplumsal normları öğrenmeleri ve sosyal rollerini sağlıklı bir şekilde üstlenebilmeleri için önemli sosyalizasyon mekanizmalarıdır (Demir ve Arslan, 2021). Bu bağlamda, âdab-ı muaşeret eğitimi, bireylerin toplumsal yaşamda kabul gören davranış biçimlerini öğrenmeleri ve bunları içselleştirerek uygulamaları açısından kritik bir işlev üstlenmektedir. Ergenlik dönemi ile örtüşen lise yılları, bireyin kimlik arayışı içinde olduğu ve kişilik gelişiminin hızlandığı kritik bir evredir. Bu dönemde birey, sosyal rollerini, değer yargılarını ve yaşam biçimlerini belirlemeye başlar. Bu nedenle, lise eğitimi sırasında verilen değerler eğitimi

ve âdab-ı muaşeret öğretimi, bireyin hayat boyu sürececek sosyal davranış alışkanlıklarının temelini oluşturur (Çelik, 2018). Günümüzde lise öğretim programlarında bu alana ayrılan zaman ve içerik oldukça sınırlıdır. Çoğu zaman, müfredatın yoğun akademik yükü altında, değerler eğitimi ve sosyal beceri öğretimi göz ardı edilmektedir. Ailelerin ve sosyal çevrenin öğrenci başarısını yalnızca akademik ölçütlere göre değerlendirmesi de bu durumu pekiştirmektedir. Öğrenciler, yüksek akademik başarı hedeflerken, sosyal davranışlarında nezaket, saygı, empati gibi değerleri yeterince geliştiremeyebilmektedirler. Oysa bireyin topluma uyum sağlaması, sağlıklı insan ilişkileri kurabilmesi ve sosyal sorumluluk bilinci geliştirmesi, en az akademik başarı kadar önemlidir (Fidan, 2009).

İnsan, doğası gereği yaşamını toplum içerisinde sürdüren sosyal bir varlıktır. Toplum yaşamında bireyler arasında düzeni ve uyumu sağlamak amacıyla çeşitli kurallar geliştirilmiştir. Ancak günümüzde bu kurallar, toplumsal değişim ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşümle birlikte bireylerin dünyaya bakış açıları, yaşam tarzları ve değer yargılarında da önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Değişen toplumsal dinamikler ve teknolojik yenilikler, âdab-ı muaşeret eğitiminin hem içeriğini hem de uygulanma biçimlerini yeniden şekillendirmiştir. Nitekim, iletişim ve sosyal yaşam alanlarında meydana gelen hızlı değişime ayak uyduramayan toplumlarda çeşitli huzursuzluklar ve toplumsal kargaşalar ortaya çıkabilmektedir (Gürsu, 2015b). Bu bağlamda, bireylerin barış ve huzur içerisinde yaşayabilmeleri, âdab-ı muaşeret kurallarını bilmeleri ve bu kuralları günlük yaşamlarında uygulamaları ile doğrudan ilişkilidir. Toplumu oluşturan bireylerin ahlak, görgü, nezaket, toplumsal değerler ve âdab-ı muaşeret kuralları çerçevesinde nasıl davranmaları gerektiğini bilmeleri ve bu kültürel birikimi sonraki kuşaklara aktarmaları, toplumsal düzenin ve huzurun devamı açısından büyük önem taşımaktadır. Âdab-ı muaşeret kurallarının öğretilmediği ve bireylerin yaşam biçimine dönüştüremediği toplumlarda ise zamanla huzursuzluk ve toplumsal çözülme ortaya çıkabilmektedir. Bu tür olumsuzlukların önlenmesi için bireylerin, söz konusu kuralları öğrenmeleri, benimsemeleri ve günlük hayatlarında uygulamaları gerekmektedir. Böylelikle toplumlar, daha huzurlu ve mutlu bir sosyal yapıya kavuşabileceklerdir.

Problem Durumu

Geleneksel ve modern değerlerin kesiştiği günümüz toplumlarında, bireylerin sosyal hayatta etik ve ahlaki kurallara uygun davranışlar sergilemesi giderek daha önemli hale gelmektedir (Güngör, 2011). Bu bağlamda, adabımuaşeret eğitimi, bireylerin toplum içinde saygılı, hoşgörülü ve etik değerlere bağlı bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlamaktadır (Doğan, 2015). Özellikle lise düzeyindeki öğrenciler için adabımuaşeret dersleri hem akademik başarıya hem de bireysel ve sosyal gelişime katkı sağlayan önemli dersler arasında yer almaktadır (Küçük ve Yıldırım, 2020).

Adabımuaşeret kuralları öğretilmez ve yaşatılmaz ise toplumun hayata bakış açıları ahlaki değerleri değişir ve kendilerince kurallar koyarlar (Ekinci, 2020). Bu doğrultuda insanlar kendi çıkarını menfaatini ön plana alabilir, insanlar birbirini düşünmez hale gelebilir ve sonrasında toplum yaşanılmaz hale dönüşebilir.

Toplumumuzda da bazı olumsuz davranışlar, adabımuaşeret kurallarına uymayan davranışlar baş göstermekte; toplu yerlerde yüksek sesle küfürlü konuşmalar, trafikte kurallara uymayan sürücüler, öğretmene, anne babaya, büyüklere nasıl davranması gerektiğini bilemeyen insanlar çoğalmış, toplum ahlaksızlıktan, edepsizlikten, edepten, adetten ve adabımuaşeret kurallarına uyulmadığından yakınır hale gelebilmektedir (Demir, 2022). Bu problemin çözüm alanlarından bir tanesi ve en önemli ayağı eğitim-öğretim faaliyetleridir. Toplumda oluşan Adabımuaşeret yoksunluğu huzursuzluğu problemi eğitim yolu ile nasıl ortadan kaldırılabiriz toplumu huzurlu ve yaşanılabilir bir duruma getirebiliriz? Bu probleme dikkat çekmek ve farkındalık oluşturmaktır.

Ahlaki değerlerin zayıflaması, toplumun yaşanabilirliğini ciddi şekilde tehdit eden bir unsur haline gelmektedir. Bu olumsuz gidişatı engellemenin en etkili yolu ise genç nesillere ahlak, görgü, nezaket, toplumsal değerler ve adabımuaşeret kurallarının sistemli bir şekilde öğretilmesi ve bu değerlerin bireyler tarafından içselleştirilmesidir. Eğitimin bu süreçte temel bir rol üstlendiği söylenebilir. Nitekim Tolstoy'un (2020), "*Ahlak kurallarını çiğnemeyin. Zira öcünü çabuk alır. Ahlâk bir defa bozulmaya yüz tuttu mu toplumda çatışma ve şiddet zuhur eder; huzur ve güven ortamı yok olur.*" sözü, söz konusu problemin ciddiyetini ve toplumsal barış açısından taşıdığı önemi açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Gürsu (2015a) tarafından yapılan çalışmada, insanlık tarihi boyunca birey ve toplumun, özellikle modernizm, sekülerizm ve kapitalizm gibi sistemlerin etkisiyle ciddi tehditlerle

karşı karşıya kaldığı vurgulanmaktadır. Bu tehdit, insanın varoluşsal değerlerini, içsel dünyasını ve psikolojik bütünlüğünü hedef alarak, onu bağımlı ve gönüllü bir köle haline getiren bir sömürü düzenine dönüşmüştür. Medya ve ulus devletlerin etkisiyle şekillenen bu süreç, birey ve aile üzerinde derin izler bırakmıştır. Bu tehditlerin sonuçları, kimi zaman olumsuz, kimi zaman ise olumlu bir şekilde yorumlanabilmektedir. Olumsuz etkiler arasında “kimlik bunalımı, değerlerin erozyonu, kutsal olanın kaybı, medeniyet bilincinin yitimi ve benlik algısındaki dönüşüm” öne çıkarken, olumlu bir perspektifle, bu süreç “ilerleme, çağdaşlaşma, bireyselleşme ve özgürleşme” olarak değerlendirilmektedir. Ancak, tartışmasız bir gerçek olarak, günümüzde psikolojik sorunlar, boşanmalar, intiharlar ve madde bağımlılığı gibi problemler, geçmişle kıyaslanamayacak boyutlara ulaşmıştır. Araştırmalar, bu dönüşümün başlangıcını genellikle Sanayi Devrimi’ne dayandırmaktadır. Sanayi Devrimi, toplumsal ve zihinsel değişimleri hızla tetiklemiş ve tarihte eşine rastlanmayan bir dönüşüm süreci başlatmıştır. Hızlı değişimler, uyum sorunları, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin toplumu derinden etkilemesi, inanç ve değerlerdeki değişimler, kuşak çatışmaları, suç oranlarındaki artış ve ruhsal bozukluklar gibi olgular bu sürece ilişkilendirilmektedir.

Türk Milli Eğitiminin genel amacı, bireyleri Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, bunları koruyan ve geliştiren, ailesine, vatanına ve milletine bağlı, insan haklarına saygılı ve sorumluluklarını bilen yurttaşlar olarak yetiştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, bireylerin beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli bir şekilde gelişmesini, özgür ve bilimsel düşünme gücüne sahip, geniş bir dünya görüşüyle topluma katkı sağlayan kişiler olarak yetiştirmelerini amaçlamaktadır. Öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerini geliştirerek, hayata hazırlanmaları ve kendilerini mutlu edecek bir meslek sahibi olmaları sağlanmakta, toplumun refah ve mutluluğu artırılmaya çalışılmaktadır (MEB, 1973). Türk milletinin çağdaş uygarlıkla uyum içinde ilerlemesi, eğitim sisteminin bir diğer amacıdır. Bu amaçlar doğrultusunda Milli Eğitim sürecinde değerler eğitimi, görgü ve nezaket eğitimi, toplumsal değerler eğitimi ve Adabımuâşeret eğitimleri verilmektedir. Adabımuâşeret eğitiminin sadece toplumsal kurallar hakkında bilgi vermekle kalmayıp, öğrencileri aynı zamanda bireyleri insan haklarına saygılı, sorumluluk sahibi, yapıcı ve empati kurabilen bireyler haline getirmeyi amaçlamaktadır (Doğan ve Teke, 2024). Günümüzün hızla değişen sosyal yapısında, empati, saygı, nezaket ve etkili iletişim gibi temel değerleri benimsemek,

toplumsal uyum ve huzurun sağlanması için kritik öneme sahiptir (Kaya, 2021). Adabımuaşeret dersinin, bu değerleri bireylerin davranışlarına yansıtarak Türk milletinin birlik ve bütünlük hedeflerine katkı sağlaması beklenmektedir. Toplumda saygı, hoşgörü ve adabımuaşeret kurallarına uyulmaması, özgürlük adına sınırları aşan davranışlar sergilenmesi, toplumsal kurallara saygı göstermemek ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Bu noktada, adabımuaşeret dersinin müfredatta yer alması önemli olmakla birlikte, dersin katkıları ve müfredattaki yeri konusunda bazı belirsizlikler bulunmaktadır. Adabımuaşeret dersinin zorunlu hale getirilmesi, öğrencilere toplumsal normlara ve ahlaki değerlere saygılı bir yaklaşım kazandırabilir. Bu bağlamda ayrıca, geleneksel aile yapısının çekirdek aileye dönüşmesi, aile içindeki bazı rollerin okula devredilmesi, kadının iş hayatına daha fazla katılım sağlaması ve ebeveynlerin her ikisinin de çalışmak zorunda kalması gibi sosyal değişimler, birey ve toplum üzerinde köklü etkiler meydana getirmektedir (Demirtaş ve Yıldız, 2020).

Sosyal değişimler sonucu yaşananlar, meydana gelen dönüşümün boyutlarını ve etkilerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu dersin hayati bir öneme sahip olduğunu ortaya koyan olaylar az değildir. Yaşana değer kayıpları dönüşümün boyutlarını Adabımuaşeret kurallarının ötesinde ahlaki boyutlara taşımıştır. Örneğin, Karaman’da bir lisede yaşanan vahim olayda, 16 yaşındaki 11. sınıf öğrencisi A.G., okulun spor salonunda tartıştığı arkadaşı M.E.P’yi silahla vurarak öldürmüştür. Olayın ardından yapılan incelemede, cinayetin A.G.’nin Antalya’da polis olan dayısına ait beylik tabancasıyla işlendiği belirlenmiştir (NTV Haber, 2024). Bu bağlamda olay, toplumun iletişim eksikliklerini ve adabımuaşeret kurallarının gençler arasında yeterince öğretilmemiş olmasını gözler önüne sermektedir. Gençlerin, karşılaştıkları sorunları şiddet yerine konuşarak çözebilme becerisini geliştirmeleri gerektiği, toplumsal bir sorumluluk olarak ön plana çıkmaktadır. Sonuçta, bu cinayet, hem A.G. hem de P. ailesi için büyük bir acıya, ayrıca toplumda derin bir üzüntüye yol açmıştır. Bu tür trajedilerin önlenmesi için adabımuaşeret kurallarının okullarda etkin bir şekilde öğretilmesi gerektiği problemi gözler önüne sermiştir.

Adabımuaşeret dersi, öğrencilerin yalnızca akademik bilgi edinmesini değil, aynı zamanda etik ve ahlaki değerlerle donanmış bireyler olarak yetişmelerini hedeflemektedir (Yıldız, 2017). Bununla birlikte, bu dersin uygulama süreçlerinde çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedir. Öğretmenlerin dersin içeriğini aktarma sürecinde karşılaştıkları

güçlükler, öğrencilerin derse karşı tutumları ve okul yönetimlerinin dersin önemine ilişkin bakış açıları gibi faktörler, adabımuâşeret eğitiminin etkililiğini doğrudan etkilemektedir (Çelik ve Kara, 2019). Ayrıca, öğretim programının içeriğinin çağdaş gerekliliklere ne ölçüde uygun olduğu ve öğretmenlerin bu programı nasıl değerlendirdiği de araştırılması gereken önemli konular arasında yer almaktadır (Turan, 2021).

Ortaöğretimde seçmeli ders olarak okutulan Adabımuâşeret dersinin sistemindeki yeri, içeriği, etkinliği ve öğretmenler tarafından nasıl değerlendirildiği konusunda sınırlı sayıda akademik çalışma bulunmaktadır (Öztürk, 2018). Bu durum, adabımuâşeret dersinin lise öğretmenleri tarafından nasıl algılandığını, dersin öğretim sürecindeki avantaj ve dezavantajlarını, öğrencilere kazandırdığı değerleri ve öğretmenlerin bu konudaki görüşlerini sistematik bir şekilde analiz etmeyi gerekli kılmaktadır (Arslan ve Demir, 2022). Bu çalışmanın temel amacı, lise öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda âdab-ı muâşeret eğitiminin uygulama sürecini, gerekliliğini ve etkilerini incelemektir. Öğretmenlerin deneyim ve gözlemleri üzerinden mevcut uygulamaların güçlü ve zayıf yönleri belirlenmeye çalışılacak; elde edilen veriler ışığında eğitim programlarına ve öğretmen yetiştirme süreçlerine yönelik öneriler geliştirilecektir.

Araştırma, lise düzeyinde adabımuâşeret eğitiminin daha etkin hale getirilmesi için öğretmen görüşlerini ortaya koyarak eğitim politikalarına ve öğretim programlarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır (Kaya, 2023). Araştırmanın aynı zamanda, öğretmenlerin bu konudaki deneyimlerini anlamak ve dersin geliştirilmesine yönelik somut öneriler sunmak açısından da önemli bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesini, *“Lise öğretmenlerinin görüşlerine göre âdab-ı muâşeret eğitiminin uygulama süreci, gerekliliği ve etkileri nasıl değerlendirilmektedir?”* sorusu teşkil etmektedir.

Alt Problemler

Araştırmanın problem cümlesine yönelik olarak çalışmada aşağıdaki alt problemlere cevap aranacaktır:

1. Öğretmenlerin, adabımuâşeret dersinin gerekliliği hakkında görüşleri nelerdir?

2. Öğretmenlerin, adabı muaşeret dersine neden ihtiyaç duyulduğuna dair görüşleri nelerdir?
3. Öğretmenlerin, öğrencilerde görülen ve adabımuaşeret kurallarına uygun olmayan davranışlara ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Öğretmenlerin, öğrencilerde gözlemlenen ve adabımuaşeret kurallarına aykırı davranışlara ilişkin farkındalıklarına dair görüşleri nelerdir?
5. Öğretmenlerin, adabımuaşeret kurallarına uygun olmayan davranışların nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
6. Öğretmenlerin gözlemlerine göre, cinsiyet değişkeninin adabımuaşeret kurallarına uyma davranışlarında bir farklılık oluşturup oluşturmadığına dair görüşleri nedir?
7. Öğretmenlerin, öğrencilerin adabımuaşeret kurallarına uymayan davranışlarının topluma ne gibi zararları olduğu/olacağı hakkında görüşleri nelerdir?
8. Öğretmenlerin, öğrencilere adabımuaşeret kurallarının öğretilmesinin okula ve topluma sağladığı katkılar hakkındaki görüşleri nelerdir?
9. Öğretmenlerin, adabımuaşeret dersinin öğrencilerin gelişimine ve diğer derslere katkısına yönelik görüşleri nelerdir?
10. Öğretmenlerin, adabımuaşeret dersine yönelik sağlanan destek programları veya etkinliklerin yeterliliği hakkındaki görüşleri nelerdir?
11. Öğretmenlerin, öğrencilerdeki adabımuaşeret kurallarına uygun olmayan davranışlara yönelik kullandıkları stratejiler hakkındaki görüşleri nelerdir?
12. Öğretmenlerinin, adabımuaşeret dersi öğretim programı hakkındaki görüşleri nelerdir?
13. Öğretmenlerinin, seçmeli ders olan adabımuaşeret dersinin zorunlu ders kapsamına alınıp alınmaması hakkında görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Amacı

Bireylerin, toplumsal yaşamın temel unsurları olan sevgi, saygı, nezaket ve sorumluluk bilincini içselleştirmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle anne babaya, büyüklere, küçüklere, öğretmenlere, trafikte ve alışveriş gibi kamusal alanlarda sergilenecek doğru davranışların öğrenilmesi, öncelikle ailede başlayan ve eğitim kurumlarında pekiştirilen

bir süreçtir. Toplamlar ahlaki değerlerde zayıflama gösterdiklerinde, bu durum devletlerin ve sosyal yapının istikrarını da tehdit edebilmektedir (Demir, 2022). Bireylerin, davranışlarıyla diğer insanlara zarar verebilecek tutum ve eylemler sergilemesi, toplumsal huzuru olumsuz yönde etkileyebilir. Ancak toplumun her bireyinin adabımuaşeret kurallarını bilmesi ve bu kuralları günlük yaşamda uygulaması hem bireysel mutluluğu hem de toplumsal barışı desteklemektedir.

Ne yazık ki günümüzde birçok öğrenci, sergilediği olumsuz davranışların sonuçlarının farkında olmamaktadır. Örneğin, yolda yürürken yanlışlıkla bir kişinin omzuna çarpan birey özür dilediğinde sorun büyümeden çözülebilirken, özür dilenmediği durumlarda tartışmaların ciddi kavgalara, hatta yaralanmalara veya cinayetlere dönüşebildiği gözlemlenmektedir. Bu tür olaylar yalnızca tarafları değil, aynı zamanda onların ailelerini ve yakın çevrelerini de derinden etkilemektedir. Nitekim Konya’da, üniversite öğrencisi ve hafta sonları taksicilik yaparak harçlığını kazanmaya çalışan 20 yaşındaki Eren Peker, trafikte yaşanan bir “yol verme” tartışması sonrasında bıçaklanarak hayatını kaybetmiştir (Yeni Şafak, 2024). Bu olay, adabımuaşeret kurallarının bilinmemesi veya uygulanmamasının bireysel ve toplumsal yaşam üzerindeki yıkıcı etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, adabımuaşeret kurallarının öğretilmesi ve uygulanması, yalnızca toplumsal düzenin sağlanması açısından değil, aynı zamanda hayat kurtarıcı bir rol oynaması bakımından da kritik bir öneme sahiptir.

Sadece bir özür dileme ile çözülecek bir durum, telafisi mümkün olmayan durumlara yol açabilmektedir. Öğrencilerin toplum ve sınıf içerisinde adabımuaşeret kurallarını bilmesi yeterli değildir davranışa ve uygulamaya dönüştürmesi gerekir. Adabımuaşeret kurallarını bilmek de toplum düzenini sağlamaz, bilginin yanı sıra kuralları uygulamak gerekmektedir. Toplumda yaşayan her birey adabımuaşeret kurallarını bilmeli bugünün çocukları öğrenciler, ileride anne baba olacak esnaf olacak üretici olacak yönetici olacak toplumun yapı taşları olacaklar yaptığı bir davranışın adabımuaşeret kurallarına uygun olup olmadığını öğrenmeli ve hayatında uygulamalıdır. Bu bağlamda huzurlu bir toplum için adabımuaşeret dersine olan ihtiyaç ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca bu çalışma toplumdaki ahlaki yozlaşmanın sebepleri ve çözüm önerileri sunması bakımından önemlidir. Günümüzde öğrenme yani öğretim şekilleri çoğalmış her türlü bilgiye erişmek daha kolay hale gelmiş insan bilgiye her yerden ulaşabilir. Ahlak, bireyin gelişim sürecinde erken yaşlarda kazandırılması gereken önemli bir olgudur. Bu bağlamda, halk

arasında sıkça kullanılan “*Ağaç yaşken eğilir.*” (TDK Sözlük, 2024) atasözü, eğitimin erken yaşlarda başlamasının önemini vurgular. Dolayısıyla, çocuklara ve gençlere eğitim sürecinde ilk adım olarak adabımuaşeret kurallarının öğretilmesinin önemli olduğu belirtilebilir. Bu doğrultuda bu araştırmanın amacı adabımuaşeret dersinin lise öğretmenleri tarafından nasıl değerlendirildiğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, öğretmenlerin adabımuaşeret kuralları, uygulama biçimi, karşılaşılan sorunlar, dersin içeriği, yöntemi ve öğrenci üzerindeki etkileri hakkındaki görüşlerini incelemek, dersin eğitim sürecindeki etkinliğini belirlemek amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Toplumsal hayatın temel dinamiklerinden biri olan adab-ı muaşeret kuralları, bireylerin sosyal uyumunu ve etik değerlerini geliştirmede kritik bir rol oynamaktadır (Güngör, 2018). İnsanlar arasında sevgi, saygı, anne babaya, büyüklerine, küçüklerine, öğretmenlerine, trafikte ve alışverişte nasıl davranması gerektiğini velhasıl toplumda nasıl yaşaması gerektiğini öğrenmesi gerekir. Özellikle gençlerin kişilik gelişiminde ve topluma adaptasyonunda bu kuralların benimsenmesi, bireysel ve toplumsal açıdan büyük bir önem arz etmektedir (Yılmaz, 2020). Ancak, modern toplumlarda gündelik yaşam pratiğinde görgü kurallarına olan duyarlılığın azalması, eğitim sistemlerinde bu alana daha fazla odaklanılmasını gerektirmektedir (Kaya & Demirtaş, 2019). Bu noktada, ortaöğretim düzeyinde verilen adabımuaşeret derslerinin öneminin ve etkililiğinin akademik düzeyde ele alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda adabımuaşeret kurallarının eğitim kurumlarında öğrenilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Toplamlar ahlaken çökmeye başarlarsa devletleri ellerinden gidebilir. Cicero’ya (2023) göre “*Toplamlar parasızlıktan dolayı değil ahlaksızlıktan dolayı çöker.*” sözü bizlere ahlakın görgü ve nezaketin adabı muaşeret kurallarının ne kadar önemli olduğunu bildirir. İnsanlar davranışları ile karşısındaki kişiye rahatsızlık verebilecek tavır ve eylem içerisinde bulunması toplumu huzursuzluğa sevk edebilir. Fakat o toplumun her bireyinin bilmesi gereken adabımuaşeret kurallarını bilmesi ve uygulaması ile bireyler mutlu bir yaşam sürebilir ve huzurlu toplum oluşturabilir. Eğitim programı toplumdan bağımsız olamaz. Toplumda yaşayan her birey adabımuaşeret kurallarını bilmeli bugünün çocukları öğrenciler ileride anne baba öğretmen akademisyen olacak esnaf olacak toplumun yapı taşları olacaklar yaptığı bir davranışın adabımuaşeret kurallarına uygun olup olmadığını

öğrenmeli ve hayatında uygulamalıdır. Huzurlu bir toplum için adabımuâşeret dersine olan ihtiyaç belirtilmeye çalışılacaktır. Ayrıca bu çalışma toplumdaki ahlaki yozlaşmanın sebepleri ve çözüm önerileri sunması bakımından önemlidir. Günümüzde öğrenme yani öğretim şekilleri çoğalmış her türlü bilgiye erişmek daha kolay bir hal almıştır. İnsan bilgiyi her yaşta öğrenebilir adabımuâşeret kurallarını ise küçük yaşlarda öğrenmelidir. Bu araştırma, lise öğretmenlerinin adab-ı muâşeret dersine ilişkin görüşlerini inceleyerek, dersin ortaöğretimdeki uygulanabilirliğini ve eğitim sistemine olan katkısını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Öğretmenler, eğitim sürecinin temel aktörleri olarak, bu dersin kazanımlarını, öğrenciler üzerindeki etkisini ve uygulanma sürecinde karşılaşılan zorlukları doğrudan deneyimlemektedir (Akın, 2021). Bu nedenle, öğretmenlerin görüşleri, bu dersin etkili bir şekilde uygulanması ve geliştirilmesi için kritik bir geri bildirim kaynağı oluşturmaktadır (Demir, 2017).

Eğitim sürecinde ahlaklı nesiller yetiştirmek eğitimde önemlidir. Yunus Emre'nin *"Girdim ilim meclisine /Eyledim kıldım talep /Dediler ilim geride /İllâ edep, illa edep"* dizeleri ilimden yani öğretimden önce ahlakın, edebın ve adabımuâşeretin geldiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda önce adabımuâşeret kuralları, yani edep sonra öğretim yapılmasının önemini vurgulamak açısından önemlidir (Durukoğlu, 2013). Ayrıca, eğitim sisteminde değerler eğitimi ve sosyal beceri gelişimi giderek daha fazla vurgulanmaktadır (Karataş & Yıldırım, 2022). Toplumsal hayatta saygı, empati, nezaket ve hoşgörü gibi değerlerin kazandırılması, bireylerin hem akademik başarısını hem de sosyal uyumunu desteklemektedir (Ersoy, 2019). Bu bağlamda, ortaöğretim adab-ı muâşeret derslerinin ne derece etkili olduğu ve bu dersin gelecekte nasıl geliştirilebileceği, akademik bir çerçeve ile incelenmelidir. Bu araştırma, eğitim politikalarını belirleyen karar vericilere, eğitim yöneticilerine ve öğretmenlere dersin etkinliği hakkında veri sunarak, olası iyileştirme önerileri geliştirmelerine katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışma, şu varsayımlardan hareketle yapılmıştır:

1. Katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplarda gerçekçi ve içten oldukları varsayılmıştır.
2. Katılımcıların araştırma sürecinde görüşlerini olduğu gibi aktarabildiği ve araştırmacı tarafından sorulan sorularla yönlendirilmedikleri varsayılmıştır.

3. Katılımcıların araştırmaya katılmaya neden olan bilgi ve birikimleri olduğu varsayılmıştır.
4. Katılımcıların öz yönetimli öğrenen bireyler olduğu varsayılmıştır.
5. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme sorularının amaca uygun ve güvenilir olduğu varsayılmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, 2024-2025 eğitim öğretim yılı sürecinde Karaman ilinde gerçekleştirilmiş olup, veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve uzman görüşü alınarak son hali verilmiş yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Çalışma grubu okul yöneticileri ve öğretmenlerden oluşmaktadır.

Tanımlar

Âdâb-ı muâşeret: Düzenli ve sürekli olabilmesi için içtimai hayata yön veren bir rehber, yaşamının kural ve şartlarını öğreten bir eğitici, netice itibariyle de nakış nakış işlenip titizlikle üzerinde durulan sosyal manada bir sanattır (Duman, 2011). Tunç Yaşar (2022)'e göre, Âdâb-ı muâşeret ise; iyi tutum ve davranışlarla bunları kazandıran bilgi için kullanılan edebin çoğulu âdâb ile “barış içinde yaşama, birbiriyle uzlaşma” anlamındaki muâşereden (muâşeret) gelen âdâb-ı muâşeret (âdâbü'l-muâşere) genellikle bireylerin ve toplum kesimlerinin birbirine karşı olan sevgi ve dostluk duygularını güçlendirici medenî ve ahlâkî davranışları, nezaket ve görgü kurallarını ifade eder.

Görgü: Bir toplum içinde uyulması gereken saygı ve incelik davranışlarını ifade eder (Türk Dil Kurumu,).

Nezaket: Başkalarına karşı saygılı ve kibar davranma durumu olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu, 2024).

Âdâb-ı muâşeret dersi: Öğretim programı Türk kültürü ve toplumsal gelişmeler göz önünde bulundurularak görgü ve nezaket kurallarının geniş bir bakış açısıyla ele alınmasını sağlayacak biçimde uygulamaya dönük hazırlanan ve uygulanan bir derstir. (MEB, 2023).

Ahlak: Türk Dil Kurumuna (TDK) göre “Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda bulundukları davranış biçimleri ve kuralları” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Ahlak, bir toplumun manevi yapısını büyük ölçüde şekillendiren ve insanların değer

dünyalarını belirleyen, onlara nasıl davranmaları ve yaşamaları gerektiğini anlatan kurallar, normlar ve değerler sistemidir. Ahlak, bireylerin bütünsel anlamda takip ettiği norm ve kurallar bütünüdür, daha çok düzen ile ilişkilidir ve ilke kavramına karşılık gelir (Cevizci, 2021).

Edep-Adap: Edep, Arapça “edûbe” fiilinden türetilmiş olup, zarafet, ziyafete davet ve insanlarla güzel ilişkiler kurma anlamına gelir. Bu kelimenin “edep” olarak kullanılmasının sebebi, insanları güzelliklere çağırıp kötülüklerden uzaklaştırmasıdır (Türkmen, 2007). Arap dilcilerine göre, “edep” kelimesi, “davet, iyi tutum, incelik, kibarlık, hayranlık ve takdir” gibi anlamlara gelir. Cahiliye dönemi ve hicri 2. asra kadar, İslam toplumunda “güzel ahlak” olarak anlaşılmıştır (Dönmezbilek, 2019).

Eğitim: Eğitim kişinin yaşantısında kasıtlı olarak, istendik yönde değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk,1998). Eğitim, bireyin dünyadaki varlığıyla başlayan ve ailede devam eden, sosyal çevrede sokakta ve işyerinde karşılaşılan davranışları olumlu yönde geliştirmeyi ve değiştirmeyi hedefleyen bir süreç olarak tanımlanır. Eğitim süreciyle kazanılan bu olumlu davranışlar, bireyin bilgi, beceri, değer ve tutumlarına bağlı olarak farklılık gösterir (Öztürk Fidan, 2018).

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ALAN ARAŞTIRMASI

1.1 Âdâb-ı Muâşeret Kavramı

Adab-ı muaşeret, bireylerin toplum içinde uyumlu, saygılı ve etik kurallar çerçevesinde hareket etmelerini sağlayan görgü ve nezaket kuralları bütünüdür (Güngör, 2018). Toplumsal yaşamın düzenli bir şekilde ilerleyebilmesi için insanlar arasındaki iletişim ve etkileşimde belirli kuralların benimsenmesi gerekmektedir (Karataş ve Yıldırım, 2022). Bu kurallar, bireylerin sosyal statüsüne, kültürel yapıya ve yaşanılan dönemin normlarına bağlı olarak şekillenmektedir (Demir, 2017). Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2023-2024 eğitim öğretim yılından itibaren temel eğitimde “görgü kuralları ve nezaket dersi”, ortaöğretimde ise “âdâbımuâşeret” derslerine yer vermiştir. (MEB, 2024). Bu derslerle öğrencilere, çeşitli durumlarda uyulması gereken yazılı olmayan toplumsal kuralların öğretilmesi, insan ilişkilerinin güçlendirilmesi ve sosyal yaşamın kolaylaştırılması hedeflenmektedir (MEB, 2023) Adab-ı muaşeret kuralları, bireylerin toplum içindeki davranışlarını düzenlerken aynı zamanda kişiler arası saygıyı, empatiyi ve nezaketi teşvik etmektedir (Ersoy, 2019). Örneğin, selamlaşma, konuşma üslubu, misafirlik kuralları, sofrada adabı ve telefon kullanımı gibi günlük yaşam pratiklerinde adab-ı muaşeret kurallarının gözetilmesi, sosyal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde devam etmesine katkı sunmaktadır (Kaya ve Demirtaş, 2019).

Âdâb kelimesi, Arapça’da “*iyi terbiye, naziklik, usluluk, zarıflık*” anlamına gelen edep sözcüğünün çoğuludur. Muâşeret ise “*iyi geçinme*” anlamındaki işret kökünden türetilmiştir (Gündüz, 2022). Sözlükte muâşeret, “*ictimâî yaşayış bilgisi ve kuralları, görgü kuralları*” olarak tanımlanır. Bu, toplum içinde yaşayan insanların, diğerleriyle uyum içinde yaşamalarını sağlayacak davranış şekillerini ifade eder. Arapça’daki “*şehir*” anlamındaki medine kelimesinden türeyen medenî kavramı, genellikle âdâb-ı muâşeret kurallarına uyan kişiler için kullanılır. Eğitim alanında, adab-ı muaşeret kurallarının öğrencilere kazandırılması, onların kişisel ve toplumsal gelişimleri açısından büyük önem taşımaktadır. Ortaöğretim düzeyinde verilen bu tür eğitimler, öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmesine ve topluma daha sağlıklı bireyler olarak katılmalarına olanak tanımaktadır (Akın, 2021). Günümüzde, dijitalleşen toplumlarda adab-ı muaşeret

kurallarının unutulma durumu önünde bulundurulduğunda, bu alandaki eğitimlerin önemi daha da artmaktadır (Yılmaz, 2020).

1.1.2. Âdâb-ı Muâşeretin Dayanakları

Âdâb-ı muâşeretin temel dayanakları, toplumların, felsefî, kültürel ve dini yapılarına bağlı olarak şekillenen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu bölümde Âdâb-ı muâşeretin temel dayanakları sırasıyla alt başlıklar altında değinilecektir.

1.1.2.1. Âdâb-ı Muâşeretin Felsefi Dayanaklar

Eğitim, insanın varoluşuyla başlayan ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreçte bireylerin potansiyellerini en verimli şekilde kullanabilmeleri için kaliteli bir eğitim almaları, toplumsal yapıların gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir. Zira, kaliteli bir eğitim, bireylerin kişisel ve toplumsal hedeflerine ulaşmalarını sağlayan bir araçtır. Eğitim, genel olarak, bireylerin belirli yetenek ve bilgi düzeylerine göre yetkilendirilmeleri sürecini ifade eder. Bu yetkilendirme, eğitim sürecinde kazanılan bilgi, beceri, değerler ve tutumlar aracılığıyla şekillenir. Eğitim ile felsefenin birleştiği bu süreç, “*Nasıl insanlar yetiştirmeliyiz?*” sorusu etrafında derin anlamlar kazanır (Ayaz ve Saylık, 2023). Bu bağlamda eğitim ve felsefe birbirinden bağımsız değildir.

Eğitim, belirli amaçları gerçekleştirmeye çalışırken, felsefî bir anlayışla hareket etmektedir (İlengiz, 2019). Eğitim ve felsefe arasındaki ilişki, köklü bir geçmişe sahip olmakla birlikte çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Çünkü insanlık tarihi boyunca eğitim ve bireylerin yetiştirilmesi, en önemli toplumsal hedeflerden biri olmuştur. Eğitimciler, her zaman en iyi insanı yetiştirme amacıyla en etkili eğitim modellerine ulaşmayı hedeflemişlerdir (Tozlu, 2003). Bu bağlamda, eğitim-öğretim etkinlikleri, bu etkinliklerin davranış boyutları, uygulama yöntemleri, neden ve sonuçları farklı felsefî inançlarla şekillendirilmiş ve farklılaşmıştır. Bu farklılıklar, felsefe ve eğitimin birleştiği noktada eğitim felsefesi akımlarını ortaya çıkarmaktadır (Biçer, 2014). Eğitim felsefesi, bağımsız bir disiplin olarak geç dönemde tanımlanmış olsa da, toplumların zihninde her zaman önemli bir yer tutmuş bir alandır. Ertürk’ün (1988) tanımıyla eğitim, bireylerin “*davranışlarında kendi hayat yoluyla istenilen değişimi sağlama süreci*” olarak ifade edilir ve bu sürecin etkin bir şekilde oluşturulabilmesi için profesyonel bir çaba ve eğitim felsefesi inançlarına dayalı bir altyapı gereklidir.

Eğitim felsefesi, bireylerin belirli değerleri benimseyerek, onları belirli hedefler doğrultusunda yetiştirmeyi amaçlar. Bu süreçte kişilerin, verilen süre zarfında istenilen değerleri benimsemeleri ve bunları hayatlarına taşımaları beklenir. Eğitim felsefesi, eğitim süreçlerinin temelini oluşturan değer, bilgi, gerçeklik ve etik anlayışları üzerine sistematik düşünmeyi kapsayan bir disiplindir. Eğitim felsefesi, bireyin nasıl öğrenmesi gerektiği, bilginin nasıl aktarılacağı ve eğitimin birey ve toplum üzerindeki etkilerinin nasıl olması gerektiği gibi temel sorulara yanıt arar (Ozmon ve Craver, 2011). Bu alan, bireyin entelektüel, duygusal ve sosyal gelişimini destekleyen eğitim yaklaşımlarının teorik temellerini belirlemeyi amaçlar. Eğitim felsefesi aynı zamanda, çeşitli eğitim akımlarının (idealizm, realizm, pragmatizm, varoluşçuluk gibi) eğitim uygulamalarına nasıl yön verdiğini inceler. Bu akımlar, bireyin eğitim yoluyla nasıl bir insan olacağı, hangi değerlerin aktarılacağı ve hangi yöntemlerin kullanılacağı gibi konularda farklı bakış açıları sunar (Gutek, 2014). Günümüzde eğitim felsefesi, yalnızca bireyin gelişimini değil, aynı zamanda sosyal adalet, eşitlik ve demokratik değerler gibi toplumsal hedefleri de gözeten bir anlayışla şekillenmektedir. Eğitimciler, eğitim felsefesi yoluyla, öğretim yöntemlerini, müfredat tasarımını ve eğitim politikalarını bilinçli bir şekilde oluşturmakta ve geliştirmektedirler (Noddings, 2018). Dolayısıyla eğitim felsefesi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde eğitimin amacını, yöntemini ve içeriğini belirlemede kritik bir rol oynamaktadır. Eğitime ilişkin kararların sağlam felsefi temellere dayanması, eğitim sistemlerinin daha bilinçli ve etkili bir şekilde yapılandırılmasına katkı sağlar.

Emily Post, görgü kurallarını etik ile ilişkilendirerek, *“Görgü kuralları, etik üzerine inşa edilmiş bir evdir.”* sözü ile görgü kurallarının etik temellere dayandığını vurgulamıştır. Bu bağlamda, etik anlayışı *“Doğru ve iyi nedir?”* ve *“Nasıl yaşanır?”* gibi sorulara yanıt arar. Görgü kuralları, bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinde bu etik ilkeleri uygulamaları için bir rehber sunar. İslam toplumlarında, adabımuaşeretin temelleri dini öğretilere dayanmaktadır. Özellikle *“İnsanlarla bir arada yaşayan ve onların eziyetlerine sabreden mümin, insanlarla bir arada yaşamayan ve onların eziyetlerine sabretmeyen müminden daha büyük ecre nail olur.”* Hadisi şerifi, sabrın toplumda nasıl bir erdem olarak benimsendiğini gösterir. Bu erdem, Türk kültüründe de önemli bir yer tutar ve *“Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır.”* atasözüyle de özdeşleşmiştir. İnsan ilişkilerinde öz denetimi güçlü olan bireylerin daha mutlu ve huzurlu olacağına inanılır. Etik, insan

eylemlerini konu edindiği için, bu eylemlerin hangi temellere dayandığı ve hangi eylemlerin erdemli olduğu sorularını araştırır. Filozoflar, M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren insanlar arası ilişkilerde değerlerle ilgili sorunları incelemişlerdir. Sokrates, “İyi nedir?” sorusuna “*bilgece yaşamak*” şeklinde yanıt verirken, Epikuros “*mutluluk veren şey*”i, Platon ise “*iyi ideasına uygun olan*”ı tanımlamıştır. Aynı şekilde, Aristoteles “*ölçülü olmak*”, Bentham “*faydalı olan*” ve Kant “*ahlak yasasına uygun davranmak*” şeklinde ifade etmiştir. İslam filozofları Fârâbî, İbn Sînâ ve Kınalızâde Ali Efendi, insanın akıl ile en yüce varlık olduğunu ve ahlaki sorumlulukları olduğunu vurgulamışlardır. Bu ahlaki sorumluluklar, adabımuâşeretin de kapsamına girmektedir. Adabımuâşeretin dayanakları, felsefi, kültürel ve dini öğretilerle beslenmiş olup, insan ilişkilerini düzenleyen ilkeler bütünüdür. Felsefi bilgi, günümüzde de doğru ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğine dair düşünceler üreterek adabımuâşerete yol göstermeye devam etmektedir. (Bala, vd., s. 18)

1.1.2.2. Âdâb-ı Muâşeretin Kültürel Dayanakları

Türkçeye Fransızcadan geçmiş olan “Cultura” kelimesi, genel anlamıyla “*bir halkın yaşam tarzı ve biçimi*” olarak tanımlanır (Baykara, 2001, s. 9). Kültür kavramı, Latince “colere” kelimesinden türetilmiştir; bu kelime, başlangıçta “*ekme, yetiştirme, koruma*” anlamlarına gelirken, zamanla “*düşünceyi besleme*” anlamını kazanmıştır. Böylece kültür, “uygarlık”la ilişkilendirilmeye başlanmıştır (Korkmaz ve Erdoğan, 2005, s. 327). Bu dönüşümde Sanayi Devrimi'nin etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Fuat’a (2000, s. 36) göre, on sekizinci yüzyılın sonları ile on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, Sanayi Devrimi’nin etkisiyle dile yeni kavramlar girmiş ve bazı sözcükler yeni anlamlar kazanmıştır. Bu süreçte, “culture” kavramı da zihinsel gelişim ve bir toplumun entelektüel birikimini ifade eden bir anlam kazanmıştır. Zamanla kültür, sanatları kapsayan bir anlam taşımış ve yirminci yüzyıla doğru, maddi ve manevi tüm yönleriyle bir toplumun yaşam biçimini tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır.

Bolay (1998, s. 205-206), kültürü, “*inançlar ve değerler sistemi*” olarak tanımlar ve bu sistemin bir dünya görüşünün toplu olarak yaşanma şekli olduğunu belirtir. Erinç (1995, s. 78) ise kültürü, “*insan aklının doğaya kattığı her şey*” olarak tanımlar ve bu bağlamda kültürün, sosyal ve beşerî bilimler açısından farklı şekillerde karşımıza çıkan bir kavram olduğunu ifade eder. Tan (1981, s. 146) ise kültürü, toplum üyeleri arasında paylaşılan ve

devredilen, sürekli bir değişim sürecinde olan öğrenilmiş davranış kalıplarının ve bu kalıpların ürünlerinin oluşturduğu bir yaşam biçimi olarak tanımlar. Turhan (1994, s. 45) kültürün, bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerlerden oluşan bir bütün olduğunu savunur ve kültürün toplumdaki tüm bilgi, ilgi, alışkanlıklar, değer yargıları, tutumlar, düşünceler ve davranış şekilleriyle bir bütün oluşturduğunu belirtir.

Featherstone'a (1996, s. 212) göre kültür, "*bütün bir yaşam tarzı*" olarak, insanlar arasında paylaşılan genel anlamlar, inançlar ve değerler dizisidir. Bu tanımlar ışığında kültür, insan hayatını şekillendirirken, aynı zamanda ondan etkilenecek dinamik bir yapıdadır. Korkmaz ve Erdoğan'a (2005, s. 15) göre, kültür, insanın sosyal içindeki kendini ifade etme biçimidir ve bu ifade biçimi, toplumsal üretim tarzı ve ilişkilerdeki değişimle evrilir. Bu değişim, toplumsal yapılar ve ilişkiler düzeniyle biçimlenen yeni kültürel formlar ortaya çıkarır. İnsan, kendini örgütlü yapılar aracılığıyla üretir ve bu yapılar, toplumdaki farklılaşmayı belirler. Kültür kavramı, pek çok farklı anlamda kullanılarak çok katmanlı bir yapıya bürünür. Milli kültür, evrensel kültür, halk kültürü, popüler kültür, mutfak kültürü gibi çeşitli kavramlar, kültürün farklı boyutlarını tanımlar ve bazen iç içe, bazen ise kesişerek var olurlar (Bostancı, 2002, s. 83)

Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran, ona özgü değerler ve ürünlerle kimliğini oluşturan yaşam ve düşünme tarzıdır. Başka bir deyişle, kültür; topluma kimlik kazandıran, dayanışma ve birlik duygusuna katkıda bulunarak toplumsal düzeni sağlayan maddi ve manevi değerler bütünüdür. Kültür, aynı zamanda toplumsal değer ve davranış biçimlerini belirten bir terim olarak da kullanılmaktadır ve bir halkın "yaşam biçimi" anlamında da tanımlanabilir. Kültürün temelinde, bir toplumun varlık ve evren konularındaki inançlar bulunur. Bu inançlar, toplumsal alışkanlıkları, sorun çözme yöntemlerini ve değerleri şekillendirir. İyilik ve kötülük, doğruluk ve yanlışlık, adaletlilik ve adaletsizlik gibi kavramlar, kültürel değerler çerçevesinde değerlendirilir ve bu değerler, toplumsal düzenin sağlanmasında önemli bir rol oynar. Adabımuaşeret, gelenek, görenek, inanç ve âdetleri kapsayan, toplumsal uzlaşma ve bütünlük sağlayan, insan hayatını düzenleyici bir unsurdur ve kültürden beslenir. Adabımuaşeret, kültürel etkilerle doğar, büyür ve toplumların yaşayış biçimiyle şekillenir. Evrensel yönleri olsa da büyük oranda ait olduğu toplumun özelliklerine özgüdür. Bu nedenle, adabımuaşeretin toplumdan topluma değişiklik göstermesi kaçınılmazdır. Örneğin, Türk kültüründe tanışma sırasında yapılan "*hâl hatır sorma*", bazı Batı toplumlarında nezaket sınırlarını

aşan bir davranış olarak algılanabilir. Bu da adabımuaşeretin, kültürler arası farklılıkları ve toplumsal normları yansıtan dinamik bir olgu olduğunu göstermektedir. (Bala, vd., 2026, s. 19). Bu bağlamda öğrencilerin adabımuaşeret kurallarını öğrenmesi ve kültüründen kopmaması için adabımuaşeret dersinin eğitim programında yer alması önemlidir.

1.1.2.3. Âdâb-ı Muâşeretin Dinî Dayanakları

Din, Tanrı'ya, doğaüstü güçlere ve kutsal varlıklara inanmayı ve bağlanmayı sistemleştiren kurumlar, kurallar, uygulamalar ve semboller bütünüdür. İlk çağlarda ve geleneksel toplumlarda, toplumsal kuralların çoğunun dinî nitelikte olduğu ve sosyal hayatın din eksenli temellendirildiği söylenebilir. Bu bağlamda, din; ahlak, terbiye ve nezaket kurallarından oluşan adabımuaşeretin belirleyici kaynağıdır. Adabımuaşeretin dinî dayanakları, kutsal metinlerde ve dini öğretilerde önemli bir yer tutar. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi semavi dinlerin hepsinde, adabımuaşeretle ilgili hükümler bulunmaktadır. Dinî öğretiler, bireylerin doğru ve güzel davranışlar sergilemelerine yardımcı olmak amacıyla yol gösterir. Özellikle İslam toplumlarında, adabımuaşeretin büyük bir kısmı, Hz. Muhammed'in sünnetine dayanır ve onun örnekliği, müminlerin hayatlarında bir rehber olmuştur. Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetler ve hadisler, adabımuaşeretle ilgili önemli öğretiler sunar. Örneğin, "Allah'a ve ahirete inanan ya hayır konuşsun ya sükût etsin." hadisi, sözün değerini ve gereksiz konuşmalardan kaçınmayı öğütler. Ayrıca, "*İyi sayılan bir söz ve bağışlama, arkasından eziyet gelen bir sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, halîmdir.*" (Bakara suresi, 263) ayeti, güzel üslubun ve affedici olmanın önemine dikkat çeker. Kur'an'da doğrulukla ilgili olarak, "*Rabbimiz Allah'tır.*" diyen sonra da devamlı bu söze uygun yaşayanlara ne bir korku vardır ne de onlar üzüntü çekerler." (Ahkaf suresi, 13) ifadesi bulunur, bu da dürüst ve doğru yaşamının değerini vurgular. Ayrıca, iyilikle ilgili olarak, "*Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır, kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.*" (Enam suresi, 160) ayeti, iyiliği ödüllendirme prensibini anlatır. Bir başka önemli ayet ise, "*Gurura kapılarak insanlara burun kıvrma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez.*" (Lokman suresi, 18) olup, alçakgönüllülüğün değerini ve kibirden kaçınmayı emreder. Bu örnekler, adabımuaşeretin dinî temellerini ve dini

kaynakların, bireylerin davranışlarını şekillendirmedeki önemini açıkça gösterir. Semavi dinlerin kutsal kitaplarında doğru davranışlarla ilgili hükümler bulunması, adabımuâşeretin oluşmasında dinin belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Dinî öğretiler, toplumsal düzeni sağlamak ve bireylerin daha erdemli bir yaşam sürmelerine yardımcı olmak için güçlü bir temel sağlar. (Bala vd., 2026, s. 20).

Her toplumun adabımuâşeret anlayışını şekillendiren kendine özgü kaynakları bulunur. İslam toplumlarında, adabımuâşeret konusunda en önemli dayanaklardan biri, dini öğretilerdir. İslamiyet'in ilk yıllarında, ayet ve hadisler, toplumun sosyal ilişkilerindeki davranış biçimlerini belirlemede önemli kılavuzlar olmuştur. Özellikle Hucûrât suresi, adabımuâşeretin hem bireysel hem de toplumsal boyutlarını ele alarak, İslam ahlakının temellerine ışık tutmuştur. Hz. Muhammed'in hayatı, İslam toplumunda adabımuâşeretin inşa edilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Peygamber Efendimiz, toplumu eski uygunsuz davranışlardan arındırarak, İslam ahlakının gerekliliklerini öğretmiştir. *“Şüphesiz ki Allah'ın Resulünde sizin için güzel örneklik vardır.”* (Ahzab suresi, 21) ayeti, onun toplumsal yaşamındaki örnek davranışları takip etme gerekliliğini vurgulamaktadır. Hz. Muhammed, toplumda ahlaki ve davranışsal olarak yeni bir kültürün temellerini atarak, kişisel temizlikten bayramlaşma gibi sosyal yaşamın farklı alanlarında da insanlara yol göstermiştir. Adabımuâşeret, genellikle terbiye, nezaket ve ahlak kavramlarıyla iç içe geçmiş bir biçimde, toplumların benimsediği sosyal kabuller olarak ortaya çıkar. Ahlak, toplumda “iyi” ve “kötü” davranışları ayırt etme yetisi sağlar ve toplumun değer yargılarıyla şekillenir. Ahlak ile adabımuâşeret arasındaki bağ, insan ilişkilerinde davranış sınırlarını belirleyen bir ilkeler bütünüdür. Sonuç olarak, adabımuâşeretin temelleri, felsefi, kültürel ve dinî öğretilerle beslenmiş olup, toplumların bireysel ve toplumsal ilişkilerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu ilkeler, yüzyıllar öncesine dayanan geleneksel toplumlarda ahlakın temel yapı taşlarını oluşturmuş ve bu anlayış günümüze kadar gelmiştir (Bala vd., 2026, s. 18)

On Emir'in temel ahlaki ilkeleri, Kur'ân'da da benzer şekilde yer almakta olup, bu ilkelerin İslam'daki karşılıkları da vardır. İslam, insanların toplumsal, psikolojik ve ahlaki yönlerini rehberlik ederek doğru yolu gösterir. Kur'ân, insanları, iyi ve kötü, doğru ve yanlış, iman ve küfür arasında ayırt etmeye çağıran bir kılavuzdur. Sonuç olarak, On Emir, İslam, Yahudilik ve Hristiyanlıkta önemli bir yer tutan ilahi emirlerin özüdür. Her peygamber, insanları yalnızca Allah'a kulluğa davet etmiş, O'nun emirlerine uymayı ve

yasaklarından kaçınmayı öğretmiştir. Kur'an, geçmişteki tüm peygamberleri tasdik eder ve onların getirdiği kitapları kabul etmenin imanın bir parçası olduğunu ifade eder. Bu bağlamda, On Emir'in evrensel ahlaki ve itikadi ilkeleri, tüm insanlık için ortak bir temel oluşturur (Duman, 2022). Harman, (2025)'e göre On Emir'i şu şekilde ifade edebilir:

1. *Tanrı'nın Kimliği ve Kurtuluş*; seni Mısır diyarından, esirlik evinden çıkaran Tanrı'nın Yahova benim (Çıkış, 20/2; Tesniye, 5/6).
2. *Tevhid İlkesi*; karşımda başka ilahlar olmayacaktır (Çıkış, 20/3; Tesniye, 5/7).
3. *Putperestlik Yasağı*; kendin için oyma put yapmayacaksın ne göklerde ne yerde ne de suların altında onlara tapmayacaksın. Çünkü ben, kıskanç bir Tanrı'yım (Çıkış, 20/4-6; Tesniye, 5/8-10).
4. *Tanrı'nın İsminin Saygı ile Anılması*; Tanrı'nın adını boş yere ağzına almayacaksın (Çıkış, 20/7; Tesniye, 5/11).
5. *Cumartesi Günü ve İbadet*: cumartesi gününü kutsal tutacaksın; altı gün çalışacaksın fakat yedinci gün dinleneceksin (Çıkış, 20/8-11; Tesniye, 5/12-15).
6. *Aileye Saygı*; baba ve annene saygı göstereceksin (Çıkış, 20/12; Tesniye, 5/16).
7. *Cinayet Yasağı*; katletmeyeceksin (Çıkış, 20/13; Tesniye, 5/17).
8. *Zina Yasağı*; zina etmeyeceksin (Çıkış, 20/14; Tesniye, 5/18).
9. *Hırsızlık Yasağı*; çalmayacaksın (Çıkış, 20/15; Tesniye, 5/19).
10. *Yalan Şahitlik Yasağı*; komşuna karşı yalan şahitlik etmeyeceksin (Çıkış, 20/16; Tesniye, 5/20).

Allah insanı yaratmış ve nasıl bir hayat yaşaması gerektiğini de kitaplar göndererek ve elçileri yani peygamberler aracılığı ile insanlara bildirmiştir. İşte Kur'anı Kerim ve Hz. Muhammed'in sözleri yani hadisler bizlere nasıl yaşam sürmemiz gerektiğini öğütler. İsrâ süresi 24. Ayette Allah kendisine ibadetten sonra ana-babaya iyiliği emretmiş onlara öf bile denmemesini emretmiştir. Hangi anne baba ister ki küçükken ne zorluklarla büyütüp yetiştirdiği evladının kendisine bağırıp azarlamasını. Elbette hiçbir anne baba istemez. Yine peygamberimiz “*Güzel söz sadakadır.*” sözü ile güzel konuşmanın önemini vurgulamış ve kendi de uygulayıp rol model olmuştur. Böylece bizlere güzel konuşmayı tavsiye etmiş ve adabımuâşeret dersi vermiştir. Nisa 12. Ayette anne baba başta olmak üzere komşulara sorumluluğunuzda olanlara kısaca herkese iyilik etmek emredilmektedir. Hz. Muhammed de (s.a.s) yemeğin nasıl yenmesi gerektiğini suyun nasıl içilmesi gerektiğini insanlara nasıl davranılması gerektiğini uygulamalı olarak

bizlere göstermiş ve örnek olmuştur. Hem Kuran'ı Kerimde hem de Kitabı Mukaddeste Adab-ı muaşeret kuralları yer almakta ve yaratıcı insanların birbirlerine nasıl davranmaları gerektiğini bildirerek insanların birbirleri ile iyi ve güzel geçinmelerini emretmiştir.

1.2. Eğitim Sisteminde Âdâb-ı Muâşeret

Eğitim, ailede başlayıp yaşam boyu devam eden bir süreçtir. İnsan, her an öğrenmeye açık bir varlıktır. Zamanın ilerlemesi ve nesillerin değişimi, dünyada meydana gelen her türlü gelişme, insanı öğrenmeye teşvik etmektedir. Ancak olumlu yönde istenen davranış değişiklikleri (Ertürk, 1984), eğitim ve öğretim yoluyla gerçekleşmektedir. Okullar, bireylerin yaşama adaptasyon sürecini sağladığı, eğitimin yanı sıra öğretimin de verildiği resmî kurumlardır. Bu kurumların asli görevi, öğrencilerin hayatlarını sürdürebilmeleri ve ileride topluma ve kendilerine faydalı bireyler olmaları için gerekli bilgi, beceri ve donanımı sağlamaktır. Güleç Çiftçi'ye (2024) göre, eğitimin çıktısı insandır ve insanların eğitilmiş olması ise, o ülkenin eğitimi nasıl değerlendirdiğiyle ilgilidir.

Cumhuriyetin kuruluş felsefesi, 1940'lı yıllardan itibaren eğitim alanında sistemleşmeye başlar. Bu sistemin temel ilkeleri, John Dewey'in yayımlanan “*Maarif Hakkında Rapor*”unda açıkça ifade edilmiştir.

“Kültür müesseselerimizin Kemalist rejimin kurucu prensiplerine dayanarak cezri bir şekilde hayataleştirilmesi, terbiye ve tedris çalışmalarının her şeyden evvel memleketin bugünkü ve yarınki kültürel, endüstriyel ve ekonomik ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir mahiyet alması ve okullarımızdan çıkan gençlerin yeni teknik ve hayat şartlarını kavrayarak muhitlerinde verimli ve faydalı birer vatandaşı haline gelmeleri, kültür gelişmesinin devamlı şekilde takip edilecek bir ana programa bağlanması ile mümkündür”.

Dewey'e (1952) göre eğitimin toplumsal boyutu, işlevselliğinin doğal bir sonucudur. Birey, topluluğun bir parçası olduğu için, onu bu büyük organizmaya faydalı olacak şekilde hazırlamak gereklidir. Bu nedenle, okul topluluk yaşamının gerçek ve anlamlı bir yansıması olmalı; ekonomik baskılardan uzak, toplumsal güç ve bilginin gelişimine yönelik örnek çalışmalarla donatılmalıdır (Smith, 1967). Dewey (1952), “*okul, hayata hazırlık değil, hayatın kendisidir*” der. Bu nedenle okulda, yaşamda bulunan her meslek

ve sorun için dersler yer almalıdır. Müfredat, toplumsal ihtiyaçlara, öğrencinin hemen kullanabileceği bilgi ve becerilere göre düzenlenmelidir. Karakter eğitimi için ise, gruplar halinde karar verme ve birlikte çalışma yeteneklerini geliştirecek şekilde yapılandırılmalıdır. Eğitim, bir değişim aracı olmanın yanı sıra, bir denge aracıdır; çünkü yaşam sürekli değişim içindedir. Eğitim, dünya barışını sağlamak için güçlü bir araç olarak kullanılmalıdır. Bu nedenle eğitimin görevi, bu amaçları belirlemek, uygulamak ve tutarlı değerlerle doldurmaktır (Sönmez, 1991).

Eğitim sisteminde stratejik bir değişikliğin uygulanması ve yerleşmesi en az beş yıl alır (Alatlı, 2024). Öğrenme ve öğretme yöntemlerini hızlı bir şekilde değiştirmek mümkün değildir. Öğrencilerin bilgi ve yeteneklerindeki gelişim, ancak kapsamlı bir sınav veya işgücüne geçişle anlaşılabilir. Bu nedenle, sonuçlarını seçim dönemlerinde görmek isteyen siyasetçiler, eğitimde uzun vadeli faydaları beklemek istemeyebilir. Bu durum, eğitim konusunun hükümetlerin veya siyasetin gündeminde sıkça öncelik kazanamamasına yol açmaktadır. Günümüzün belirgin özelliklerinden biri, eğitimin bir insan hakkı olarak kabul edilmesidir. Tarih boyunca okuma-yazma, genellikle üst tabakanın imtiyazıydı ve din adamları ile yöneticiler, bilgi sayesinde insanları yönetme gücünü elinde tutuyordu. Ancak artık okuma-yazma bilmek, bireylerin ve toplumların değerini belirlemede yetersiz kalıyor. Uzmanlar, yönetim ve kontrol gücünü ele geçirmiş durumda. Yönetimden yönetişime geçiş sürecinde en önemli faktörlerden biri, eğitimin yaygınlaşması ve bilgi gücünün sıradan insanların erişimine açılmasıdır. Bu durum, tüm bireylerin eğitime ulaşımını zorunlu kılmıştır. Bilim ve teknolojiye hızlı değişim, bireylerin ve toplumların ihtiyaçlarını doğrudan etkilemiş, bu da eğitimde beklenen rolleri değiştirmiştir. Günümüzde, bilgiyi üretebilen, sorunları çözebilen, eleştirel düşünebilen ve iletişim becerilerine sahip bireyler yetiştirilmesi önem kazanmıştır. Bu niteliklere sahip bireyleri yetiştirmek için hazırlanan öğretim programları, sadece bilgi aktarmaktan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alarak, değer ve beceri kazandırmaya yönelik bir yapıda oluşturulmuştur. Programlar, farklı konu ve sınıf düzeylerinde tekrar eden kazanımlar ile bütünsel öğrenme çıktıları sunmaktadır ve hazırlanan kazanımlar, güncel ve hayatla ilişkilendirilebilecek nitelikte olup, eğitim kademelerinde değerler, beceriler ve yetkinlikler açısından bütünlük sağlamaktadır. Bu sayede, üst bilişsel becerilerin kullanımını destekleyen, anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi hedefleyen bir öğretim programı oluşturulmuştur (MEB, 2023).

1.2.1. Âdâb-ı Muâşeret Dersi Öğretim Programı

Liselerde seçmeli olarak okutulacak olan “Adabımuâşeret Dersi Öğretim Programı”, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 30 Ekim 2023 tarihli kararıyla onaylanmıştır. Programın amacı, öğrencilerin milli ve manevi değerleri özümseyerek, tutum ve davranışlarını bu doğrultuda şekillendirmelerini sağlamak ve adabımuâşereti gelecek nesillere aktaracak bireyler yetiştirmektir. Hedef, öğrencilerin adabımuâşerete uygun şekilde konuşmaları, giyinmeleri ve davranışlarıdır.

“Memleketler parasızlıktan değil, ahlaksızlıktan çökerler.” Marcus Tullius Çiçero (2023).

“Sakin bir çiviye küçümseme. Bir çivi bir nalı, bir nal bir atı, bir at bir komutanı, bir komutan bir orduyu, bir ordu koca bir ülkeyi kurtarır.” Cengiz Han (2021)

Bu sözden hareketle her bir adabımuâşeret kuralını, “*görgü ve nezaket kuralını bir çivi her*” öğrenciyi bir komutan bilip ahlaklı bireyler yetiştirme gayreti içinde olunmalıdır. MEB’de bu hedeflere ulaşmak için âdab-ı muâşeret dersini 2024 yılında seçmeli ders olarak müfredata almış, katılımcıların tamamı bu dersin zorunlu olması konusunda hem fikirdirler. Yukarıda anlatılanlar dâhilin de dersin görünenden daha önemli olduğu müşahede edilmiştir.

Adabımuâşeret Dersi Öğretim Programı Türk kültürü ve toplumsal gelişmeler göz önünde bulundurularak görgü ve nezaket kurallarının geniş bir bakış açısıyla ele alınmasını sağlayacak biçimde uygulamaya dönük hazırlanmıştır. Program ile millî ve manevi değerlerini özümseyerek tutum ve davranışlarını bu istikamette şekillendiren; insanlar arasında karşılıklı sevgi, saygı ve toplumsal huzurun sağlanması amacıyla insan ilişkilerini düzenleyen kuralları hayatına uygulayan; adabımuâşereti gelecek nesillere de aktararak kültür aracılığı yapacak bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır (MEB, 2023).

Öğretim programları, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nun belirttiği “Türk Millî Eğitimi’nin Genel Amaçları” ve “Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmıştır. MEB (2023) bu programlarla okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde aşağıdaki hedeflere ulaşılmaya çalışılmaktadır:

1. Okul Öncesi: Öğrencilerin bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı gelişimlerini desteklemek.

2. İlkokul: Öğrencilerin ahlaki bütünlük, öz farkındalık, öz güven ve öz disiplin kazanmalarını sağlamak; temel sözel, sayısal ve bilimsel beceriler ile sosyal yetenekler edinmelerini hedeflemek.
3. Ortaokul: Öğrencilerin milli ve manevi değerleri benimsemesi; haklarını kullanma ve sorumluluklarını yerine getirme yetkinliklerini geliştirmek.
4. Lise: Öğrencilerin milli ve manevi değerleri hayat tarzına dönüştürerek üretken, aktif vatandaş olmalarını sağlamak; ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yükseköğretime ve mesleğe hazır bireyler yetiştirmek.

Eğitim sistemimizin temel amacı, bireyleri bilgi, beceri ve davranışlarla donatarak değerler ve yetkinliklerle bütünleştirmektir. Değerler, toplumun milli ve manevi kaynaklarından gelen mirasımızdır; yetkinlikler ise bu mirasın toplumsal hayata katkısını sağlayan eylemlerimizi ifade eder. Bu iki unsur, eğitimde teori-pratik bütünlüğünün temel parçalarıdır. Öğrenme süreçleriyle kazandırılan bilgi, beceri ve davranışlar, günümüz şartlarına uygun olarak sürekli güncellenmeli ve yenilenmelidir (MEB, 2023). Görüldüğü üzere adabımuâşeret dersi programı okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerini kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Öğrenci liseye gelmeden okul öncesinden başlayarak bazı kuralları öğrenerek ve farkına varıp uygulayarak liseye geçecek. Lisede de adabımuâşeret kurallarını içselleştirip hayata katılacaktır. Böylece toplumda adabımuâşeret kurallarına uygun davranan merhametli, saygılı, anne babasına iyi davranan, nerde nasıl konuşacağını bilen, vatanına, milletine, bayrağına ve milli kültürüne bağlı bireyler çoğalacak ve toplum yaşanılabilir mutlu huzurlu bir toplum haline dönüşecektir. Aynı zamanda gelecek nesillere de rol model olarak adabımuâşeret kurallarının devamlılığı sağlanmış olacaktır.

1.2.1.1. Âdâb-ı Muâşeret Dersi Öğretim Programının Uygulanması

Eğitim sistemimizin amacı, bireylerin bilgi, beceri ve davranışlarının yanı sıra değerler ve yetkinliklerle bütünleşmiş bir şekilde yetiştirilmesidir. Değerler, toplumumuzun kültürel mirasından kaynaklanırken, yetkinlikler bu mirasın toplumsal hayata ve insanlığa katkı sağlamak için eyleme dönüştüren unsurlardır. Bilgi, beceri ve davranışlar ise öğretim süreçleriyle kazandırılırken, değerler ve yetkinlikler bunların arasındaki bağlantıyı ve bütünlüğü sağlar. Bu öğeler, teori ve pratiğin birleşimi olarak sürekli güncellenir ve gelişen koşullara uyum sağlar (MEB, 2023).

Birey, dünyaya geldiği andan itibaren çevresiyle etkileşime geçer ve bu etkileşimler sayesinde çeşitli tutum, davranış ve değerler edinerek sosyalleşir. Bireyin sosyal uyumu ile toplumsal huzur arasında sıkı bir ilişki vardır. Toplumsal huzurun sağlanması, toplumun kabul ettiği ve değerler, ahlak, kültür gibi unsurlardan kaynaklanan davranışların benimsenmesiyle mümkündür. İnsan, sosyal bir varlık olarak zarafet, nezaket ve görgü kurallarını içeren adabımuaşerete uymalıdır; bu, toplum sağlığı açısından oldukça önemlidir. Günümüzde adabımuaşeretin öğretilmesi aile sorumluluğundadır ve çocuklar bu kuralları aile ortamında öğrenir. Ancak hızlı toplumsal değişimler ve aile yapısındaki dönüşüm, adabımuaşereti bir disiplin olarak ele almayı ve bir öğretim programı geliştirmeyi gerektirmiştir. Adabımuaşeret Dersi Öğretim Programı, Türk kültürü ve toplumsal gelişmeler göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bu programın amacı, öğrencilerin milli ve manevi değerleri benimseyip bu doğrultuda tutum ve davranış geliştirmelerini sağlamak; insanlar arasında sevgi ve saygıyı pekiştirerek toplumsal huzuru desteklemektir. Program, ayrıca adabımuaşereti gelecek nesillere aktarmayı hedeflemektedir (MEB, 2023). Program ile öğrencilerin;

1. Adabımuaşeretin toplumsal önemini fark etmeleri,
2. Türk kültüründeki tarihsel süreci öğrenmeleri,
3. Medeniyetimizin değerlerini kavrayıp benimsemeleri,
4. Geçmiş ve bugün arasında bağ kurarak milli birlik bilinci kazanmaları,
5. Farklı kültürlerle saygı göstermeleri,
6. Kişisel yaşamlarında adabımuaşerete dikkat etmeleri,
7. Aile içinde bu kurallara uygun davranmaları,
8. Toplum içinde adabımuaşerete uygun davranmaları,
9. Sosyal sorumluluk almaları,
10. İletişimde ve sosyal medya kullanımında adabımuaşerete uygun olmaları,
11. Doğal kaynakların kullanımı ve çevrenin korunmasına duyarlı olmaları,
12. İş hayatında adabımuaşeretle ilgili farkındalık geliştirmeleri amaçlanmaktadır.

1.2.1.2. Âdâb-ı Muâşeret Dersi Alan Becerileri

Adabımuaşeret Dersi ile öğrencilere kazandırılması amaçlanan beceriler şunlardır:

- Kültür okuryazarlığı
- Eleştirel sosyolojik düşünme

- İletişim becerisi
- Sosyal farkındalık
- Dijital okuryazarlık
- Çevre ve iklim okuryazarlığı

Adabımuaşeret dersi öğretim programı ile öğrencilere kazandırılmak istenen alan becerileri Şekil 1’de yer verilmiştir.



Şekil 1: Alan Becerileri

Kaynak: Adabımuaşeret Dersi Öğretim Programı (MEB, 2023)

Adabımuaşeret dersi öğretim programı ile kazandırılacak beceriler şu şekilde belirtilmektedir (MEB, 2023):

Kültür Okuryazarlığı Becerisi: Bireyin kendi ve diğer kültürlerin farkında olması, bu kültürleri tanıması ve uygun davranışlar geliştirmesi için gerekli bilgi, tutum ve becerileri içerir.

Göstergeleri: Kendi kültüründeki değişimleri araştırmak. Kültürel bağların toplumsal birliği nasıl etkilediğini analiz etmek. Farklı kültürlerden insanlarla bir arada yaşamayı fark etmek. Farklı kültürel unsurları karşılaştırmak.

Eleştirel Sosyolojik Düşünme Becerisi: Toplumsal konular üzerinde eleştirel düşünebilme yeteneğini geliştirir.

Göstergeleri: Sosyal ipuçlarını fark etmek. Kendi kültürünü tanımak. Kültürel farklılıkların bilincinde olmak. Farklı sosyal yapı ve kültürlerle saygı duymak.

İletişim Becerisi: Duygu, düşünce ve bilgilerin etkili bir şekilde iletilmesini ifade eder. Göstergeleri: Başkalarını dinlerken onların sözlerini tamamlamalarını beklemek. Etkin dinlemenin önemini değerlendirmek. Sözsüz mesajları iletmek ve algılamak. İletişimde fiziksel mesafeyi ayarlamak.

Sosyal Farkındalık Becerisi: Bireyin sosyokültürel çevresini tanıması ve bu çevrenin önemini anlamasını sağlar.

Göstergeleri: Farklı sosyal bağlamlardaki kuralları ayırt etmek. Toplumsal normların etkisini anlamak. Başkalarına yardım etmenin önemini fark etmek. Topluma katkıda bulunmak için çaba göstermek.

Dijital Okuryazarlık Becerisi: Bilgisayar ve dijital uygulamaları etkili bir şekilde kullanma yeteneğini içerir.

Göstergeleri: Dijital ortamlarda uygun iletişim kurmak. Diğer katılımcıların gizliliğine dikkat etmek. Çevrim içi ortamlarda etik davranış sergilemek.

Çevre ve İklim Okuryazarlığı Becerisi: Bireylerin çevreyle olumlu ilişkiler kurmasını ve çevrenin sürdürülebilir kullanımını sağlamaya yönelik bilgi ve alışkanlık geliştirmesini hedefler.

Göstergeleri: Çevresel olayların neden ve sonuçlarını sorgulamak. Çevre sorunlarının çözümünde vatandaşlık hak ve sorumluluklarının rolünü bilmek. Sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarını günlük hayatta uygulamak.

1.2.1.3. Âdâb-ı Muâşeret Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı

Adabımuâşeret dersi, 7 üniteden oluşmaktadır:

1. Kültürden Kavrama Adabımuâşeret: Bu ünite, edep, görgü, terbiye, medeniyet, sabır, zarafet ve nezaket gibi kavramlar örneklerle açıklanacak. İslamiyet öncesi dönemde, Türk İslam devletlerinde, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde Türk kültüründen adabımuâşeret örneklerine yer verilecek. Ayrıca, Dede Korkut Hikâyeleri, Kutadgu Bilig, Divânu Lugati't-Türk gibi eserlerdeki adabımuâşeret örnekleri karşılaştırılacaktır.

2. Kişisel Tutum ve Adabımuâşeret: Bu ünite, güven duygusunun oluşturulmasında doğru sözlü olma, sözünde durma ve emanete sahip çıkmanın önemini vurgular. Kur'an-ı Kerim ve hadislerden örnekler verilecek. Ayrıca, "Emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker" ilkesine, yani iyiliği emredip kötülükten sakındırma ilkesine değinilecektir.

3. Ailede Adabımuaşeret: Bu ünite, ailede mahremiyetin gözetilmesinin önemi anlatılacak. Kur'an-ı Kerim ve sünnetten, anne babaya hürmet ile ilgili örnekler sunulacaktır.

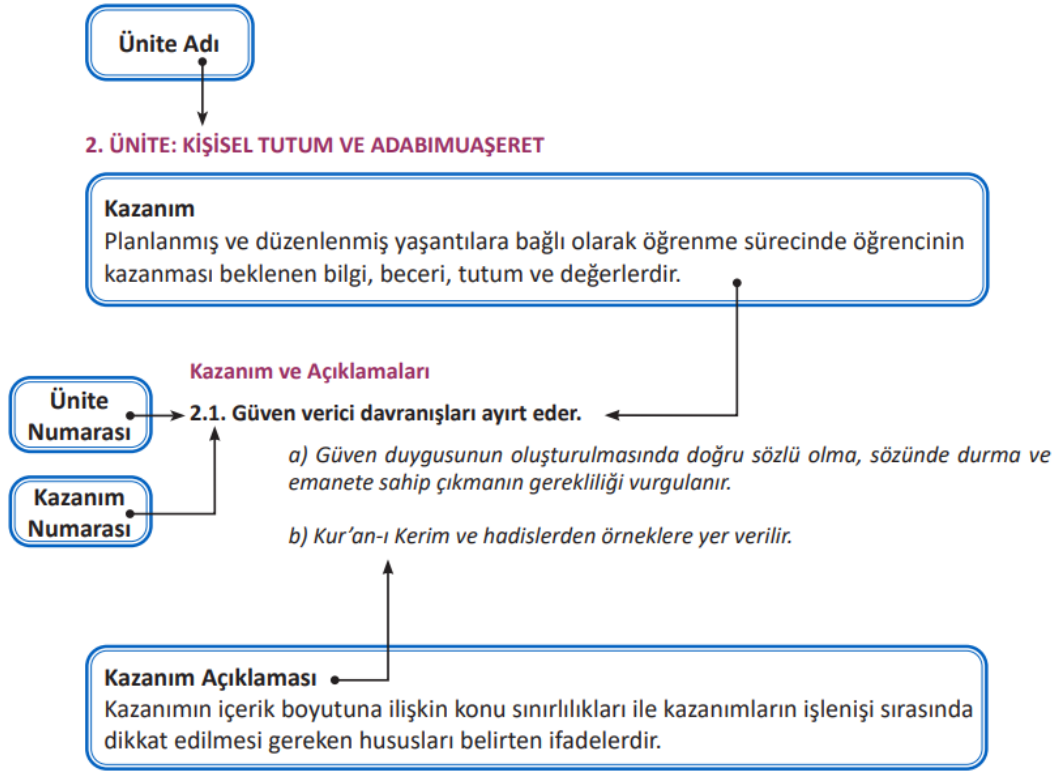
4. Toplumda Adabımuaşeret: Toplumda, özellikle köy, mahalle, site ve apartman komşuluğunda adabımuaşeretin rolü üzerinde durulacak. Ayrıca, dini bayramlarda kabir, eş, dost ve akraba ziyaretleri, izzet ve ikram, çocukları sevindirme ve hediyeleşme gibi örf ve adetlerin önemi vurgulanacaktır.

5. İletişimde, Teknoloji ve Sosyal Medya Kullanımında Adabımuaşeret: Bu ünite, çevrimiçi görüşmeler, telefon görüşmeleri ve elektronik iletelerde dikkat edilmesi gereken kurallar örneklerle açıklanacaktır.

6. Doğal Kaynakların Kullanımı ve Çevrenin Korunmasında Adabımuaşeret: Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yer alan çevreyi koruma ile ilgili öğretilere yer verilecek. Ayrıca, doğal kaynakların kullanımı ve çevre korumanın önemi üzerinde durulacaktır.

7. İş ve Meslek Hayatında Adabımuaşeret: Bu ünite, iş ve meslek hayatında dikkat edilmesi gereken davranışlar üzerinde durulacak. Giyim kuşam, görüşmelere zamanında gelme, el sıkma, göz kontağı kurma ve beden dili kullanımı gibi konular işlenecektir. Ayrıca, saygılı hitap sözcüklerinin kullanımı ve adabımuaşerete uygun davranışlar önemle vurgulanacaktır.

Ünite temelli yaklaşım doğrultusunda hazırlanan öğretim programı yedi üniteden oluşmaktadır. Kazanımlar, her bir ünitenin içinde numaralandırılmıştır; bu numaralandırma, ünite numarasını ve kazanım numarasını içermektedir. Kazanımlara dair sınırlamalar ve açıklamalar, ilgili kazanımın hemen ardından italik yazı karakteriyle belirtilmiştir. Aşağıda, Adabımuaşeret Dersi Öğretim Programı'nın ünite yapısı ve bu yapıya ilişkin açıklamalar (MEB, 2023) Şekil 2'de yer verilmiştir.



Şekil 2: Adabımuaşeret Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı

Kaynak: Adabımuaşeret Dersi Öğretim Programı (MEB, 2023)

Adabımuaşeret dersi öğretim programında yer alan üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işlenişi için ayrılacak yaklaşık süre ve bunların ders saatlerine oranı (MEB, 2023) Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Ünite, Kazanım Sayısı ve Süresi

Üniteler	Kazanım Sayısı	Ders Saati	%
Kültürden Kavrama Adabımuâşeret	3	3	8
Kişisel Tutum ve Adabımuâşeret	4	4	11
Ailede Adabımuâşeret	2	4	11
Toplumda Adabımuâşeret	8	15	42
İletişimde, Teknoloji ve Sosyal Medya Kullanımında Adabımuâşeret	2	5	14
Doğal Kaynakların Kullanımı ve Çevrenin Korunmasında Adabımuâşeret	2	3	8
İş ve Meslek Hayatında Adabımuâşeret	2	2	6
TOPLAM	23	36	100

Adabımuâşeret dersi öğretim programı'nda yer alan üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işlenişi için ayrılacak yaklaşık süre ve bunların ders saatlerine orana göre en fazla 4'üncü ünite toplumda adabımuâşeret kurallarında 8 kazanım 15 ders saati ve yüzde olarak %42 ile dikkat çekmektedir (MEB, 2023). Toplumun huzurlu yaşaması için adabımuâşeret kurallarının öğrenilmesi için gereken önem dikkat çekmektedir.

1.2.2. Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinde Âdâb-ı Muâşeretin Yeri

Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinin temel hedefi, yetkin ve erdemli bireyler yetiştirmektir. Yetkinlik, belirli bir alanda gerekli bilgi ve becerilere sahip olmayı ifade ederken, erdem ahlaki olarak övülen değerleri kapsar. Bu modelde, öğrencilerin bilgi, beceri, eğilim ve değerleri dikkate alınarak bir profil oluşturulmaktadır.



Şekil 3: Öğrenci Profili

Kaynak: (MEB, 2024)

Model, insanı ruh ve bedenden oluşan bir varlık olarak ele alan bütüncül bir eğitim anlayışı benimsemektedir. Yetkin ve erdemli bireylerin yetişmesi için özgün bir yaklaşım sunar. Bu bağlamda “ontolojik bütünlük” (insanın ruh ve beden bütünlüğü), “epistemolojik bütünlük” (bilgiye dair bütüncül yaklaşım), “zamansal bütünlük” (eğitim sürecine bütünsel bakış) ve “aksiyolojik olgunluk” (değerlere bakış) kavramları, öğrenci profiline temel teşkil eder (MEB, 2024). Bu sebep ile Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nin temel hedefi içerisinde yer alan öğrenci profillerinin temelleri adabımuaşerete dayanmakta olduğu söylenebilir.

Ontolojik Bütünlük: Ruh ve beden Bütünlüğü, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, öğrencinin bireysel gelişimini ruh ve beden boyutlarıyla bütüncül bir bakış açısıyla destekler. Bu model, öğrencilerin zihinsel gelişimlerinin yanı sıra bedensel ve duygusal

gelişimlerini de amaçlar. Beden, fizyolojik yapıyı; ruh ise entelektüel, ahlaki ve duygusal yetileri ifade eder. Sağlık, kişinin hem iç dünyasıyla hem de sosyal çevresiyle dengede olmasına bağlıdır. Beden sağlığı, sağlıklı beslenme ve egzersiz gibi faktörlere dayanırken; ruh sağlığı ise ahlaki değerler, irade ve merhamet gibi özellikleri içerir (MEB, 2024). Kişinin hem kendisi hem de toplum için sağlıklı ve dengeli bir birey olması önemlidir. Bütünlüğün korunması, kişinin kendini yönetme becerisine bağlıdır ve bu, akıl ve vicdanın birlikte hareket etmesiyle mümkün olur.

Epistemolojik Bütünlük: Bilgi ve bilgelik, öğrencinin nasıl düşündüğü ve bilgiye nasıl eriştiğiyle ilgilidir. Öğrencilerin meraklı, eleştirel, analitik ve esnek düşünme becerileri geliştirmesi önemlidir. Bilgiye ulaşmakla kalmayıp, günlük hayatta karşılaşılan sorunları çözme, ahlaki kararlar alma ve karmaşık durumları anlama becerisi kazanmaları gerekmektedir. Bu sayede, bilgilerini etkili bir şekilde kullanabilen bilge bireyler olmaları sağlanır (MEB, 2024). Bilgi ve erdemin birleşmesi, bilgelik oluşturarak bireyin öz varlığını tanımasına katkıda bulunur. Öğrenci profilini oluşturan bu iki bütünlük alanı, on profil özelliğine ayrılmıştır. Bu özellikler ve bileşenleri daha sonra belirtilecektir.

Erdem, değer ve eylem çerçevesi (Şekil 4), çatı değerler etrafında yapılandırılmıştır; saygı, sorumluluk ve adalet bu çatı değerleridir. Diğer değerler, kişisel, ailevi ve fiziksel çevre ile ilgili alanlarda yer almaktadır. Model, eğitimde mutlaka yer alması gereken bu değerleri, programın diğer öğeleri ile birlikte bütünleşmiş ve böylece erdemli bireyler yetiştirmeyi amaçlar.



Şekil 4: Erdem, Değer ve Eylem Çerçevesi

Kaynak: (MEB, 2024)

Sağlıklı bir kişilik, bireyin kişisel gelişimi, sosyal uyumu ve fiziksel çevresiyle etkileşimi ile bağlantılıdır. Bu süreçte değerler, kişinin duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirerek varoluşuna anlam katar ve nitelikli toplumsal ilişkiler kurmasına yardımcı olur. Değerler, bireyin erdemli bir kişilik geliştirmesine ve topluma uyum sağlamasına rehberlik eder. Erdemler, eğitim süreçleri aracılığıyla bireylere kazandırılmaya çalışılan olumlu kişilik özellikleridir ve bu erdemlere, bireylerin geliştirdiği değerler aracılığıyla ulaşılır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, bu ilişkiyi Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi ile kavramsallaştırır. Modelde, millî ve manevî değerler temel alınarak, evrensel boyutlar da göz önünde bulundurulmuştur. Nihai hedef, bu değerler aracılığıyla erdemli bireyler yetiştirip, huzurlu aileler ve toplumlar oluşturmak, yaşanabilir bir çevrede huzurlu insanlardır.

20. yüzyıldan 21. yüzyıla geçişteki değişen değerler, eğitim politikalarımızda revizyon yapmayı zorunlu hale getirmiştir. Bu dönemde bilgiyi sadece bilmek değil, aynı zamanda kullanabilen ve hayata geçiren bireyler ön plana çıkmıştır (Tutkun, 2010). Küreselleşme,

çok dilli ve çok kültürlü olma, yaşam boyu eğitim, öğrenen merkezli yaklaşım ve dijital araçların etkin kullanımı, 21. yüzyılın temel gereksinimleri haline gelmiştir (Oktay, 2001). 21. yüzyıl çocukları, giyimleri, konuşma tarzları, hedefleri, öğrenme yöntemleri ve yaşam biçimleri açısından önceki nesillerden önemli farklılıklar göstermektedir. Bu durum, nesiller arasında büyük kopmalara yol açmaktadır. İnternet ve dijital teknolojilerin hızlı gelişimi, sosyal bir dönüşüm yaratmış ve bu dönüşüm birçok alanda değişim ve yenilik getirmiştir (Prensky, 2001). Bu süreçte ortaya çıkan değerleri iyi anlamak ve gelecekte atılacak adımları bu değerler doğrultusunda değerlendirmek büyük önem taşımaktadır.

Akpınar ve diğerleri (2024) tarafından yapılan çalışmada, yaklaşık iki asırdır eğitimde yolunu arayan ve model araştıran Türkiye'nin geldiği nokta, TYMM olarak görülmektedir. Bu model, uzun bir çalışmanın ürünü olup, anatomisinde olmasa da ruhunda yaşanan değişimleri anlamak için 2023 yılında açıklanan K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli ile 2024'te kamuoyuna duyurulan ikinci sürümü olan TYMM karşılaştırmalı olarak incelenmelidir. Ancak çalışmanın konusu bu olmadığı için, burada kısa bir değerlendirme yapılabilir. Buna göre, K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli, anatomiye oluşturan bir beceri setine (K12) dayalı olarak, çoğunlukla yabancı literatürle, kısmi yerli unsurlar eklenerek şekillendirilen bir modeldir.

TYMM'nin politik dokunuşlarla son halini alması, yadırganacak bir durum değildir. Çünkü, eğitim her zaman, devletin yöneticisi olan siyasi iradenin istekleri, ihtiyaçları, iradesi ve politikalarıyla iç içe olmuştur (Akın & Arslan, 2014). Ayrıca, eğitime vizyon veren ve uzun vadeli hedefler belirleyen bir perspektif sunmak da, siyasi iradenin sorumluluğundadır (Ertürk, 1998).

TYMM'nin en çok eleştirilen yönü olan felsefi duruşuna bakıldığında, literatürde bilinen hemen her eğitim felsefesine atıfta bulunulduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca, bu atıfların ahlak ve eğitimle birleştirilme çabaları da önemli bir vurgu oluşturmaktadır. Modelde yer verilen ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik kavramlar, ifadeler ve infografikler, felsefe ile pedagojinin harmanlanmış bir izlenimi yaratmaktadır. Akpınar ve diğerleri (2024) tarafından yapılan çalışmada, TYMM'nin felsefi duruşu, içinde birçok millî ve yerli umdeyi barındıran, “felsefi bir dünya karması” mahiyetinde olup, “holistik” bir konumu işaret etmektedir. Modelde yer alan ve çoğu TES için ilk kez karşılaşılan, “kâmil insan,” “beden, zihin, kalp ve ruh bütünlüğü” ve “erdem-değer-eylem” gibi medeniyet

köklerimize dayalı kavramlar, modelin holistik konumunu pekiştirmektedir. Bu konum, mazisini hatırlayarak, aynı zamanda çağa damgasını vurmaya hazır, yetkin ve hevesli bir ruh halinin tezahürü olarak da görülebilir. Modelin bütüncül yapısına uygun bu durum, bilinçli bir tercih ve irade ile şekillenmişse, Millî-Evrensel, Yetkin-Erdem, Maddî-Manevî ve Birey-Toplum dengelerini kurmaya çalışan yeni bir felsefi duruşa işaret edebilir. Bu duruş, uygulama sürecinde alınacak geri bildirimlerle tahkim edilerek, eğitimde yeni bir Türk modernleşmesinin yolunu açabilir. Öte yandan, TYMM'nin yerli olmayan bir anatomiye (K12 Beceriler Çerçevesi) millî bir kimlik kazandırma çabası, Kaya (2006) tarafından yapılan çalışmada, bu anatomiye yeni formlar kazandırma gayreti olarak da yorumlanabilir. Modelin uygulanmasıyla elde edilecek veriler doğrultusunda sürekli olarak güncellenmesi ve diri kalması, Türk Eğitim Sistemi'ne yeni ufuklar açma potansiyeline sahiptir.

Son olarak, TYMM iyi hazırlanmış ve adabımuâşeret kurallarını da kapsayarak “*kâmil insan*”, “*beden, zihin, kalp ve ruh bütünlüğü*” ile “*erdem-değer-eylem*” vizyonu ile kültürümüzden beslenerek Ahlaklı bireylerle Millî-Evrensel, Yetkin-Erdem, Maddî-Manevî ve Birey-Toplum dengelerini kurma çabası açısından TYMM umut vad ediyor diyebiliriz. Uygulama safhası sıkı takip edilmeli ve oluşabilecek problemlere karşı önlemler ve düzeltmeler yapılarak başarıya ulaşılabilir.

1.2.3. Değerler Eğitimi

Dünyanın küreselleşmesiyle birlikte, bilim ve teknolojinin gelişiminde hızlı bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Ancak bu hızlı dönüşüm ve gelişim, birçok olumsuzluğun (güç savaşları, işgaller, maddecilik, mülteci sorunları vb.) ortaya çıkmasına da neden olmaktadır (Uzun, 2024). Bu gelişim ve değişim, değerler üzerinde de etkili olmuş ve değerlerde kayıplar ve yozlaşmalar görülmeye başlanmıştır. İçinde bulunduğu kültüre yabancılaşan nesil, ahlaki sorunlarla, sahtekârlıklarla, madde bağımlılıklarıyla, savaşlar ve mülteci problemleri gibi olumsuzluklarla karşı karşıya kalmakta ve bu olumsuzlukların içine düşmektedir. Her geçen gün bu olumsuzluklara bir yenisi daha eklenmekte, yeni nesil bunlarla başa çıkmakta zorluk yaşamaktadır ve bu neslin içinde bulunduğu kültürden uzaklaştığı gözlemlenmektedir (Ekşi, 2003)

Teknoloji alanındaki gelişmeler, dünyanın farklı bölgelerindeki insanların birbirleriyle olan iletişim ve etkileşimini kolaylaştırmaktadır. Bu etkileşim, farklı kültürlerin

kaynaşmasını sağladığı gibi, farklı kültürlerdeki olumsuzlukların birbirini etkilemesine de neden olmuştur. Bu nedenle, baskın bir yapıya sahip olan kültürler, diğer kültürler üzerinde baskı kurmakta ve küresel dünyada tek tip kimliklerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bunun sonucunda, bireyler ve toplumlar benzer davranışlar göstererek milli kültür algısının korunmasına engel olmaktadır. Bu durum, gelecek kuşaklara kendi dinamikleri ve özellikleri olan müstakil bir “değer aktarımı”nı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, eğitimin temel amaçlarından biri “değer aktarımı” olmuştur. Küreselleşen dünya karşısında devletler, kendi kültürlerini ve değer algılarını muhafaza etmek ve bunları gelecek nesillere aktarabilmek için eğitim sistemlerinde "değer eğitime" önem vermektedirler (Abacı, 2018).

Dünya, soyut kültür mirasına sahip çıkmak amacıyla UNESCO tarafından “Yaşayan Değerler Eğitimi Programı” (YDEP) projesi oluşturulmuş ve bu proje ile değerlere sahip çıkmaya çalışılmıştır. YDEP Birleşmiş Milletler (BM) 50. yıl kutlamaları kapsamında, 1995 yılında Brahma Kumaris tarafından hazırlanan bir projeden geliştirilerek, “*Daha İyi Bir Dünya İçin Değerlerimi Paylaşalım*” başlığı altında bir isim verilmiş ve bu proje ile on iki evrensel değer kabul edilmiştir. BM mutabakatının ön sözündeki bir ilkeden hareketle dile getirilen bu tema: “*Temel insan haklarına, insan varlığının onuruna ve değerine olan inancı yeniden pekiştirmek için...*” ifadesiyle açıklanmıştır. YDEP, bu kapsamda belirlediği on iki evrensel değeri şu şekilde sıralamıştır (Pilav vd., 2015):

1. Dürüst olmak
2. Alçakgönüllü olmak
3. Mutlu olmak
4. İşbirliği içinde olmak
5. Sevgiyi önemsemek
6. Dünya barışını sağlamak
7. Farklılıklara saygı göstermek
8. Hoşgörüye sahip olmak
9. Özgürlük anlayışına sahip olmak
10. Sorumluluk sahibi olmak
11. Sade ve anlaşılır olmak
12. Birlik ve beraberlik

Bu bağlamda değerler eğitimi ve adab-ı muaşeret dersi, birbirini tamamlayan iki önemli eğitim alanıdır. Değerler eğitimi, bireyleri etik ve ahlaki açıdan donatırken, adab-ı muaşeret dersi bu değerlerin günlük yaşantıya nasıl yansıtılacağını ve toplumsal ilişkilerde nasıl davranılması gerektiğini öğretir.

1.2.4. İlgili Araştırmalar

1.2.4.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Sevilmiş (2019) yaptığı çalışmada, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) yeme-içme, giyim ve eğlence âdâbı üzerine bilgi ve örnekler sunmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise imam hatip ortaokullarında okutulan "Hz. Muhammed'in Hayatı" dersinde, "Günlük Hayatta Hz. Muhammed" öğrenme alanındaki üniteler ve kazanımlar incelenmiştir. Beslenme, Giyim Kuşam, Eğlence ve Spor üniteleri hakkında 44 imam hatip ortaokulu öğrencisiyle yapılan görüşmelerin analizi ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Alp ve Levent (2020) yaptıkları araştırmada, katılımcı öğretmenler yeni kuşağın toplumsal kurallara bakış açısının değiştiğini ve bu durumun, onları fazla koruyan anne-babalarının etkisiyle şekillendiğini belirtmişlerdir. Bu bulgular ışığında, öğrencilere ve velilere güvenli internet kullanımı, teknoloji ve oyun bağımlılığı gibi konularda seminerler düzenlenmesi önerilebilir. Ayrıca, adabı muaşeret derslerinin eğitim programlarına dahil edilmesi de faydalı olacaktır. Sosyal sorumluluk projelerinin öğrencilere değer kazandırmadaki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, huzurevleri ve hayvan barınakları gibi yerlerde geziler düzenlenebilir. Bu amaçla çeşitli yardım ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılabilir. Öğretmenlere ise yeni kuşağın özellikleri ve değerler eğitimi konusunda hizmet içi eğitimler verilebilir. Özellikle resim, müzik ve beden eğitimi gibi beceri gerektiren derslerin saatlerinin artırılması, bu değerlerin bu dersler aracılığıyla öğretilip içselleştirilmesini sağlayabilir.

Ural (2021) yaptığı çalışmada, 1930-1939 yılları arasında Türkiye'de yayımlanan Adab-ı Muaşeret kitaplarını incelemiştir. Öncelikle, adab-ı muaşeretle ilgili temel sorun alanları belirlenmiş ve bu konulara dair örnek sorular sunulmuştur. Sonuç olarak, erken Cumhuriyet döneminde adab-ı muaşeret anlayışını belirleyen temel unsurların resmiyet, eksiksiz denetim ve güçlü özdenetim olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, bu dönemde kitapların, aristokratik ayrıcalıklar yerine kentli orta sınıflara hitap eden daha sade bir

yaşam tarzını benimsediği gözlemlenmiştir. Bu durum, toplumun geniş kesimlerine ulaşmaktan çok, orta sınıfın değerlerini yansıttığını göstermektedir.

Bilecik Karacan (2022) yaptığı çalışmada, günümüzde âdâb-ı muâşeretin insanlar tarafından nasıl algılandığını ve bu konuda eğitimle ilgili beklenti ve düşünceleri belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın, âdâb-ı muâşeret ve öğretimi alanına önemli katkılarda bulunacağı öngörülmektedir.

Ekinci (2020) yazdığı “*Okulda ve ailede değerler eğitimi*” kitabında, toplumların temelini oluşturan değerler, bireylerin doğru şekilde yetişmesini ve toplumsal huzuru sağlar. İslam kültüründe, Allah’a itaatin ardından anne ve babaya itaatin geldiği vurgulanır. Anne ve babaya saygı, İslam’da önemli bir yere sahiptir ve onların duasını almak için çaba gösterilmesi gerektiği öğretilir. Ayrıca, insanların birbirlerini Allah için sevmesi, sabır ve hakkın tavsiye edilmesi gibi değerler, toplumsal huzuru sağlamaya yardımcı olur. Komşuluk ilişkileri de bu değerlerin bir yansımasıdır ve toplumsal dayanışmayı güçlendirir. Eğitim de ise öğretmenler, âlimler ve arifler toplumda saygı gören ve bireylerin gelişimine katkı sağlayan önemli figürlerdir. Toplumda huzur ve mutluluğun sağlanabilmesi için farklılıkların saygı ile karşılanması ve her bireyin kendini ifade etme özgürlüğüne sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kitap, ailede ve okulda değerlerin nasıl öğretilebileceği, toplumsal huzurun nasıl sağlanabileceği, çocuklara olumlu davranışların nasıl kazandırılacağı ve anne-baba sorumluluklarının nasıl yerine getirilmesi gerektiği gibi önemli konuları ele alarak, bireylerin değerler eğitimi konusunda farkındalık oluşturmaya amaçlamaktadır. Bu yaklaşımın benimsenmesinin toplumda daha sağlıklı ve huzurlu bir ortam yaratılmasına katkı sağlayacağı savunulmaktadır.

1.2.4.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Veugelers (2000) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenlerin öğrencilerine önemli buldukları değerleri nasıl ifade ettiklerini ve öğretmen ile öğrenci arasındaki değer etkileşimini anlamaktır. Araştırma, öğretmenlerin değerler eğitimindeki kritik rolünü ve öğrencileri değerlere teşvik etmenin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, öğretmenlerin kişisel özelliklerinin ve okulun ikliminin değer kazandırma sürecini etkileyebileceği, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin ve ahlaki ikilemlerinin geliştirilmesinin

önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin değerleri net ve tarafsız bir şekilde aktarmalarının gerektiği de belirtilmiştir.

Thornberg (2008a) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenlerin okul kuralları bağlamında günlük olarak vermeleri gereken değerler incelenmiştir. Araştırma, sınıf ve okul kurallarının değerler eğitimi ile ilişkili olduğunu, öğretmenlerin değerler eğitimi önemsemeleri gerektiğini ortaya koymuştur. Öğretmenlerin kurallar karşısında tutarlı olmalarının ve tutarsız davranışların öğrencileri olumsuz etkileyebileceği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, değerlerin eğitiminin çoğunlukla müfredat içinde kaldığı ve öğretmenlerin bunu günlük yaşama taşımaları gerektiği ifade edilmiştir.

Thornberg (2008b) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik uygulamaları ve profesyonellik becerilerini belirlemektir. Araştırma, öğretmenlerle yapılan görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, değerler eğitiminde mesleki bilgi eksiklikleri olduğu, eğitimin plansız ve programsız bir şekilde yapıldığı ve öğretmenlerin müfredatı bilinçsizce aktardıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, değerler eğitimine özgün bir programın eksikliği nedeniyle sürecin öğretmenlere bırakıldığı ve bu durumun değer eğitiminin etkinliğini düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Schwartz (2012) tarafından yapılan çalışmada, kültürel açıdan on temel değerın önemine değinilmiştir. Araştırma, bu değerlerin (kendinden yön, uyarım, güç, hazcılık, kazanım, yardımseverlik, güvenlik, uygunluk, hoşgörü ve gelenek) kültürler arası farklılıklarını incelemiştir. Sonuçlar, kişilerin değer önceliklerinin kültürel farklılıklara bağlı olarak değiştiğini, ancak Schwartz'ın temel değerler teorisinin tüm toplumlar için geçerli olduğunu ve değerlerin taşıdığı önemin kültürel farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur.

2. BÖLÜM: YÖNTEM

Bu bölüm, araştırma soruları, tasarım, katılımcılar ve ortam hakkında temel bilgileri sunmaktadır. Ayrıca, veri toplama araçlarının ve araştırma sürecinin güvenilirliği ve geçerliliği, müdahale prosedürü ile veri toplama süreçleri de kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır. Son olarak, bölüm, nitel araştırma tekniklerini içeren veri analizi prosedürünü tanımlayarak sona ermektedir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, örnekleme yer alan lise öğretmenlerinin adabımuâşeret dersi ile ilgili görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, katılımcıların bakış açılarından konuyu derinlemesine ele almak hedeflendiği için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma, bireylerin veya grupların davranışlarının nedenlerini ve nasıl gerçekleştiğini anlamaya yönelik yapılan araştırmalardır (Saruhan ve Özdemirci, 2013). Araştırma, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni ile gerçekleştirilmiştir. Durum çalışmaları, genellikle bir programı, olayı veya eylemi derinlemesine analiz etmek amacıyla kullanılan bir araştırma desendir ve özellikle değerlendirme süreçlerinde tercih edilir (Creswell, 2017). Bu araştırma, durumun doğasına odaklanan bir betimsel durum çalışmasıdır. Betimsel çalışmalar, olayların, varlıkların, kurumların, grupların, nesnelerin ve çeşitli alanların “ne” olduğunu ortaya koymaya çalışır ve önceki koşullarla olan ilişkilerini dikkate alarak olaylar arasındaki ilişkileri açıklar (Balcı, 2001; Karasar, 2006). Durum çalışmaları, zaman ve eylemle sınırlı olup, araştırmacılar uzun süre boyunca çeşitli veri toplama yöntemleri kullanarak kapsamlı bilgiler toplar (Stake, 1995). Bu çalışmada, detaylı veri toplamak amacıyla nitel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, bir olay veya olgu hakkındaki anlamların yorumlandığı, katılımcıların gerçek yaşamlarına dair düşüncelerinin tespit edildiği bir süreçtir (Kvale, 1983).

2.2. Araştırma Grubu

Bu araştırma Karaman ilinde 2024-2025 eğitim öğretim yılında liselere de görev yapan müdür, müdür yardımcısı ve lise öğretmenleri ile sınırlıdır. Çalışma grubunu oluşturan katılımcıların demografik özelliklerinin dağılımları, aşağıdaki Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Değişken	Grup	f	%
Cinsiyet	Kadın	3	23,08
	Erkek	10	76,92
Yaş	25-30 yaş	1	7,69
	31-40 yaş	2	15,38
	41-50 yaş	7	53,85
	51 ve üstü yaş	3	23,08
Mesleki Kıdem	6-10 yıl	1	7,69
	11-15 yıl	2	15,38
	16-20 yıl	4	30,77
	21-25 yıl	4	30,77
	26 ve üstü yıl	2	15,38
Branş	Müdür	2	15,38
	Müdür Yrd	3	23,08
	Öğretmen	8	61,54
Eğitim	Lisans	8	61,54
	Yüksek Lisans	5	38,46

Tablo 1'e göre katılımcıların demografik bilgileri incelendiğinde, cinsiyet açısından katılımcıların büyük bir kısmının erkek olduğu görülmektedir; toplamda 10 erkek (%76,92) ve 3 kadın (%23,08) katılımcı yer almıştır. Yaş dağılımına bakıldığında ise katılımcıların çoğunluğunun 41-50 yaş aralığında olduğu (%53,85) dikkat çekmektedir. Diğer yaş gruplarından 25-30 yaş aralığındaki katılımcılar yalnızca (%7,69) oranında yer alırken, 31-40 yaş aralığında (%15,38), 51 ve üzeri yaş grubunda ise (%23,08) oranında katılımcı bulunmaktadır. Mesleki kıdem açısından ise katılımcıların büyük bir kısmı 16-20 yıl (%30,77) ve 21-25 yıl (%30,77) arasında kıdeme sahip olup, deneyimli bir grup oluşturmuşlardır. Ayrıca, katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde, (%61,54) lisans mezunu, (%38,46) ise yüksek lisans mezunu olarak belirlenmiştir. Katılımcıların meslekleri ise ağırlıklı olarak öğretmenlerden oluşmakta (%61,54) müdür yardımcısı (%23,08) ve müdür (%15,38) gibi yönetici pozisyonlarından daha az sayıda katılımcı yer almaktadır.

2.3. Veri Toplama Yöntemleri

Araştırma kapsamında nitel veri toplamak amacıyla “*Demografik Bilgi Formu*” (EK 3) “*Öğretmen Görüşme Formu*” (EK 4) tercih edilmiştir. Görüşmelerde veri toplamak için

“Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” kullanılmıştır. Bu formun amacı, görüşülen kişilerden derinlemesine bilgi elde etmektir (Büyüköztürk vd., 2008). Yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmacı tarafından hazırlandıktan sonra uzman görüşleri alınmış ve gelen geri dönüşler doğrultusunda veri toplama aracına son hali verilerek çalışma grubuna uygulanmıştır.

2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Bu form, katılımcıların genel demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak amacıyla, araştırmanın yazarları tarafından bilimsel literatür temel alınarak hazırlanmıştır. Formda, katılımcıların cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, branş, eğitim durumu ile ilgili veriler gibi konular sorgulanmaktadır.

2.3.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmanın nitel verileri, yarı yapılandırılmış açık uçlu 13 sorudan oluşan bir görüşme formu ile toplanmıştır. Bu formun geçerliliğini sağlamak için çeşitli ölçütler uygulanmıştır; bunlardan biri katılımcı teyididir. Öğretmenlerin görüşlerinin teyidi yapılmış ve seçimlerinde gönüllülük esas alınmıştır. Katılımcıların araştırmaya gönüllü katılımını sağlamak amacıyla, araştırmanın önemi ve sunacakları katkılar açıklanmıştır. Katılımcıların sorulara içten ve gerçekçi yanıt vermelerini temin etmek için isimlerinin gizli tutulacağı belirtilmiştir. Gönüllülük, araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği açısından önemli bir unsurdur. Ayrıca, toplanan verilerin ayrıntılı rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması, nitel araştırmalarda geçerliğin kritik ölçütleri arasındadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Görüşme formunun uzman görüşlerine sunulması da araştırmanın güvenilirliğini artıran bir diğer faktördür. Bu amaçla, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (KMÜ) Eğitim Fakültesi’nde görevli akademisyenler ve Karaman ilinde görevli öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Güvenirliği destekleyen bir diğer ölçüt, katılımcıların görüşlerinin bulgular kısmında doğrudan aktarılmasıdır; bu nedenle öğretmenlerin görüşleri aynen aktarılmıştır. Soruların katılımcıların anlayabileceği düzeyde açık ve net olmasına özen gösterilmiş, karmaşık ifadelerden kaçınılmıştır. Böylece, toplanan verilerin geçerlilik ve güvenirliliğinin olumsuz etkilenmesi engellenmeye çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

2.4. Veri Toplama Süreci

Öğretmenlerle mülakat yapmadan önce, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi etik kurulundan (EK 1) ve Karaman Millî Eğitim Bakanlığından (EK 2) gerekli izinler alınmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra, okul müdürleri tarafından belirlenen günlerde okullara ziyaretler yapılmış ve öğretmenlerin boş ders saatleri belirlenip kaydedilmiştir. Boş ders saatleri belirlenen öğretmenler ve idarecilerle, öğretmenler odasında ve idarecilerin odasında mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında Karaman ilinde bulunan Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yer alan devlet okullarında görev yapan 13 katılımcıya ulaşılmış, her bir katılımcı ile birebir görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde gönüllülük esasına dikkat edilmiştir. Katılımcılara, görüşmenin gönüllülük esasına dayalı olduğu, dilerlerse görüşmeye katılmayabilecekleri ve görüşme esnasında görüşmeyi istedikleri zaman sonlandırabilecekleri belirtilmiştir. Görüşalınmış, araştırma etiğine ve etik kurallara uyularak görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler yaklaşık yirmi beş dakika sürmüştür. Görüşme sırasında ses kaydına izin veren katılımcıların ses kaydı alınmış, daha sonra bu ses kayıtları metne dönüştürülmüştür. Ses kaydına izin vermeyen katılımcıların görüşleri ise araştırmacı tarafından not edilerek kayda alınmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Nitel veriler araştırmanın hedefleri doğrultusunda analiz edilerek, nitel bulguların doğrulanması ve desteklenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Betimsel analiz ve içerik analizi teknikleriyle analiz edilmiştir. Betimsel analizde, veriler mülakat ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak sunulabilmektedir. Görüşme yapılan ya da gözlemi yapılan kişilerin görüşlerini canlı bir şekilde yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Bu analizde, bulgular düzenli bir biçimde okuyuculara sunulmak üzere organize edilmiş ve yorumlanmıştır. Elde edilen veriler sistematik ve açık bir biçimde tanımlandıktan sonra, bu tanımlar açıklanarak yorumlanmış ve neden-sonuç ilişkileri incelenmiştir. Ortaya çıkan temaların belirlenmesi, yorumlanması ve geleceğe yönelik tahminler yapılması araştırmacının yorumlarının boyutları arasında yer alabilir (Yıldırım ve şimşek, 2016). da ifade edildiği gibi tüm aşamalar hakkında açıklamalar yapılarak geçerliliği sağlamak amaçlanmıştır.

Bu araştırmada, veri analizi birkaç aşamadan oluşmuştur. İlk olarak, öğretmenlerden alınan yanıtlar tablolar halinde frekans ve yüzdeler kullanılarak yorumlanmıştır.

Ardından, görüşülen öğretmenlerin yanıtları kodlanarak ortak temalar belirlenmiş, bu temalar, kodların ortak özelliklerine göre belirlenmiş ve danışman görüşleri doğrultusunda yorumlanmıştır. Sonrasında, organize edilen ve kodlanan veriler açıklanmış ve yorumlanmıştır. Ayrıca, öğretmenlerin görüşlerini doğru bir şekilde yansıtmak ve bulguları desteklemek amacıyla, veriler doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Doğrudan alıntılarının sunulmasında katılımcılara “K1, K2, K3,..., K13” gibi kod isimler verilmiştir.

2.6. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenirliliği

Nitel araştırmalarda bulguların doğruluğunu sağlamak için araştırmacının kontrolü, araştırmanın geçerliliği açısından önemlidir. Geçerlik, araştırma sürecinde uygulanan yöntemlerin ve analizlerin doğruluğunu ifade ederken, güvenilirlik ise farklı araştırmalar ve araştırmacılar arasında tutarlılığı belirtmektedir (Creswell, 2017, s. 201). Bilimsel araştırmaların güvenilirliğini sağlamak için geçerlik ve güvenilirlik, temel ölçütler olarak kabul edilmektedir.

Araştırmanın iç geçerliğini artırmak amacıyla, görüşme soruları hazırlanmadan önce kapsamlı bir alanyazın taraması yapılmış ve bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Görüşme soruları, bu alanda deneyime sahip iki uzman tarafından incelenmiş ve uzmanlardan alınan geri bildirimler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, görüşme soruları için bir pilot uygulama gerçekleştirilmiş ve bu süreçte veriler ayrıntılı bir şekilde kaydedilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2011, s. 257) tarafından vurgulandığı gibi, geçerlik sağlamak amacıyla her aşama ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Betimsel analizin amacı, görüşmeler ve gözlemler sonucunda toplanan verileri düzenlemek, yorumlamak ve okuyucuya sunmaktır (Baltacı, 2019). Toplanan veriler, önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanmıştır (Gültekin vd., 2014). Veriler ilk olarak iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. İkinci aşamada, her bir soru için öğretmenlerden elde edilen ham verilerden, araştırmanın amacı doğrultusunda anlamlar çıkarılarak belirli kodlar oluşturulmuş ve metin üzerinde işaretlenmiştir. Kodlanan veriler benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflandırılmış, ilgili kodlar temalar altında gruplandırılarak yorumlanmıştır (Creswell, 2017). Kodlama süreci iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak gerçekleştirilmiş; daha sonra benzer anlamlara sahip parçalar belirlenerek fikir birliğine varılmıştır. Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen

güvenirlik formülü, “*Güvenirlik=((Görüş Birliği)/(Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı))×100*” şeklinde kullanılmıştır. Ortalama kodlayıcılar arası güvenilirlik değeri %92.31 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen sonucun 70’in üzerinde olması, görüşme formunun güvenilir olduğunu göstermektedir (Miles ve Huberman, 1994).

İçerik analizi yapılırken, araştırmanın amacına uygun şekilde tema, ana tema ve kategoriler oluşturulmuş ve bu yapı tekrar uzman görüşüne sunulmuştur. Araştırmanın güvenilirliği açısından, veriler olduğu gibi alınmış ve üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Görüşmeye katılanların verdikleri yanıtlar, ses kayıtları ve tutulan notlar, araştırmacı tarafından saklanmaktadır. Veriler, tema, ana tema ve kategoriler doğrultusunda yorumlanmış ve bu yorumlar uzmanlar tarafından incelenerek tutarlılığı kontrol edilmiştir. Elde edilen veriler, okul yöneticilerine sunulmuş ve katılımcı onayı alınarak, katılımcıların düşüncelerinin doğru bir şekilde yansıtılması sağlanmıştır. Böylece araştırmanın güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır (Merriam, 2013, s. 221).

2.6.1. İnandırıcılık ve Aktarılabilirlik

Nitel araştırmalarda, inandırıcılık (iç geçerlilik) önemli bir kıstas olarak kabul edilmektedir (Başkale, 2016, s. 23). Araştırmanın inandırıcılığını artırmak için çeşitli yöntemler uygulanabilir. Bu çalışmada, inandırıcılığı artırmak adına birkaç strateji kullanılmıştır. Yöneticilerden ve öğretmenlerden veri toplamak amacıyla görüşme formu hazırlanmış ve formun uygunluğu için uzman görüşüne başvurulmuştur. Konuyla ilgili alanyazın taraması yapılarak veri toplama süreci sistematik hale getirilmiştir. Katılımcı teyidi, elde edilen sonuçların gerçeği ne kadar yansıttığını belirlemeye yardımcı olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). İnandırıcılığı artırmak için yapılan görüşmeler kayda alınmış, görüşmelerin yazıya dökülen sonuçları katılımcılara gösterilerek onay alınmıştır. Katılımcıların onayı ile veriler teyit edilmiş ve çalışmanın temelini oluşturmuştur. Çalışmada, doğrudan alıntılar kullanılarak verilerin güvenilirliği güçlendirilmiştir. Ayrıca, nitel araştırma yöntemlerine hâkim uzman kişilerin araştırmayı farklı boyutlarda incelemesi, inandırıcılığı artıran önlemler arasında yer almaktadır (Creswell, 2003). Veriler temalar doğrultusunda sınıflandırılmış, bu aşamada da uzman desteği alınarak kodlar ve kategoriler oluşturulmuştur.

Nitel araştırmalardaki genelleme ifadesinin karşılığı olarak, nitel araştırmalarda aktarılabilirlik (dış geçerlilik) kavramı kullanılmaktadır. Araştırmanın sonuçları, benzer

katılımcılar ve benzer ortamlar için geçerli olabilmelidir (Houser, 2015; Streubert ve Carpenter, 2017). Ancak, nitel araştırmaların amacı genelleme yapmak değildir. Aktarılabilirliği artırmak için, alıntılar kullanılmış, alanla ilgili taramalar yapılmış ve ilgili dokümanlar incelenmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgular ayrıntılı bir şekilde açıklanmış ve araştırma sonuçları, benzer araştırmalarla ilişkilendirilerek geçerliliği güçlendirilmiştir. Araştırma sürecinin her aşaması, veri toplama ve analiz yöntemleri gibi detaylarla birlikte ayrıntılı bir şekilde açıklanmış ve bu açıklamalar, çalışmanın aktarılabilirliğini artırmak için açık ve net bir şekilde sunulmuştur.

2.6.2. Tutarlılık ve Doğrulanabilirlik

Tutarlılık (iç güvenilirlik), nitel araştırmalarda güvenilirlik ölçütlerinden biri olarak, nicel araştırmalardaki nesnellik ölçütüne karşılık gelir (Lincoln ve Guba, 1986; Morrow, 2005). Nitel çalışmalarda güvenilirlik yerine, tutarlılık ve doğrulanabilirlik kavramları kullanılmaktadır. Bu bağlamda, nicel araştırmalarda iç tutarlılık güvenilirliğini ifade ederken, nitel araştırmalarda tutarlılık ve dış güvenilirlik yerine doğrulanabilirlik kavramları kullanılabilir (Arslan, 2022, s. 401). Tutarlılık, farklı yöntemlerle elde edilen verilerin sonuçlarının birbirleriyle uyumlu olmasını ifade eder.

Araştırmanın tutarlılığını sağlamak amacıyla, alan taraması yapılmış ve benzer çalışmalarla elde edilen sonuçların uyumu kontrol edilmiştir. Ayrıca, elde edilen bulgular yorum yapmadan ve genelleme yapılmadan doğrudan sunulmuştur. Çalışmada, veriler detaylı bir şekilde incelenmiş ve kodlar oluşturulmuş; kodlar arasında tutarlılığın sağlanabilmesi için düzenlemeler yapılmıştır.

Araştırmanın doğrulanabilirliği için, araştırma süreci ve yöntem ayrıntılı bir şekilde açıklanmalıdır (Lincoln ve Guba, 1985). Bu çalışmada, katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular uzmanlar tarafından incelenmiştir. Nitel araştırmaların amacı, sayılarla sonuçlara ulaşmak yerine araştırılan konunun betimsel bir resmini oluşturmaktır. Bu betimsel resmin doğruluğu açısından, araştırmaya katılan okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşlerinin olduğu gibi sunulması önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu doğrultuda, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşleri doğrudan aktarılmıştır.

3. BÖLÜM: BULGULAR

3.1. Öğretmenlerin Adabımuâşeret Dersinin Gerekliliğine İlişkin Görüşlerine Yönelik Bulgular

Lise öğretmenlerinin, adabımuâşeret dersine ilişkin görüşleri alınmıştır. Öğretmenlerin bu derse yönelik ifade ettikleri görüşlere Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3: Öğretmenlerin Adabımuâşeret Dersinin Gerekliliği ile İlgili Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Adabımuâşeret Dersinin Gerekliliği	Gençlerin İletişim Becerileri ve Ahlak	5
	Eğitimin Yaşatılması Gereken Ahlaki Değerler	3
	Ebeveyn ve Eğitim Sistemi	2
	Toplumda Değerlerin Aşınması	2
Uygulamalı Eğitim Gerekliliği	İlkokuldan Başlayan Eğitim	3
Dersin Uygulama ve İşlenişi	Dersin Hedefe Ulaşabilmesi İçin Gerekliklik	3
	Toplumun Eğitim Yükü	1
Toplumda Ahlaki ve Davranışsal Değişiklik	Öğretmenlerin Rolü ve Toplumdaki Etkileri	2

Tablo 3'e göre 4 ana tema ve 8 alt temadan oluşmuştur. (1) adabımuâşeret dersinin gerekliiği ana temada “*Gençlerin İletişim Becerileri ve Ahlak (f=5)*” en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) uygulamalı eğitim gerekliiği ana temada “*İlkokuldan Başlayan Eğitim (f=3)*” en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) dersin uygulama ve işlenişi ana temada “*Dersin Hedefe Ulaşabilmesi İçin Gerekliklik (f=3)*” en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (4) toplumda ahlaki ve davranışsal değişiklik ana temada “*Öğretmenlerin Rolü ve Toplumdaki Etkileri (f=2)*” en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

“Adabımuâşeret dersi gerekli ama yetersiz. Adabımuâşeret konusunda göze çarpan olumsuzlukların temelinde etik değerlerde yaşanan aşınma olduğu aşikârdır. Din Kültürü dersinin Din Bilgisi ve Ahlak Bilgisi şeklinde ikiye ayrılıp ahlaki değerler merkezli bir

adabı muaşeret müfredatı oluşturularak okutulması gerekir. Adabımuaşeret dersinin gerekliliğinin nedeni: Popüler kültürün inşa ettiği bir değersizleşmeye doğru gidişin önüne çekilecek her türlü set olumludur. Toplumun batı kültürü denilen popüler kültüre tam teslimiyet gösterdiği hatta bununla övündüğü günümüzde sadece öğrenciye Adabımuaşeret öğretmeye çalışmak yerine toplumla iletişim halinde olan kurumların topyekûn çalışma yapması elzemdir.” [K1]

“Adabımuaşeret dersinin olmasının gerekli olduğunu düşünüyorum. Çünkü gençlerimiz belki birçok konuda bizden daha iyi bilgiye teknolojiye ulaşabiliyorlar ama insanlarla ilişkilerde bazen nerede ne zaman ne yapacakları konusunda yahut hayatın gerçekleri olan en önemli gerçekleri olan mesela düğünde dernekte ölümde buralarda mesela insanlarla nasıl konuşulur nasıl durulur ne yapılır bilmiyor. Bu konularda mesela şimdi her kiminle konuşursak konuşalım birçok serzenişler çocukların usul ve adap bilmemeleri ile alakalı sözler duyuyoruz. Bu da bu dersin ne kadar çok gerekli ve lüzumlu olduğunu ve işlenmesi gerektiğini bizlere gösteriyor diye düşünüyorum.” [K2]

“Evet, gerekli bir ders. Şimdi anne baba farklı zamanlarda çalışıyor. Anne baba çocuklara daha önceki öğrenmiş oldukları bilgileri öğretebiliyordu. Adabımuaşeret kurallarını öğretecek zaman ve fırsatı olmuyor. Anne baba çalıştığı için dede ailede değil dışarıda bu kurallar eksik kalıyor bu eksiklik nereden giderilmesi gerekiyordu böyle bir dersin okul şartlarında öğretilmesi gerekiyor.” [K3]

“Gerekli olduğunu düşünüyorum. Ancak bu dersi seçip sonrasında bu dersi işte ben şu branşı için ne yapacağım şöyle böyle diyerekten bu dersi arada kaybolacaksa seçilmemeli ama gerçekten hani öğrencilere davranış kuralları öğretilmeyecek ise gerçekten hakıyla işlenmeyecek ise çok gereksiz bence.” [K5]

“Şahsen bu dersin gerekli olduğunu düşünüyorum öğrencilerde bu ahlak konusunun düşüklüğü göze çarpıyor. Çocuklar tamam ders içerisinde nelere uymasını falan biliyorlar belki okul içerisinde ama okuldan çıkar çıkmaz sanki böyle kırbaçtan bırakılmış aslan gibi çıkıyorlar. Toplumda hangi okuldan çıktığı zaten belli oluyor az çok çünkü diyorlar ki öğrencilerimiz bu budur yani bu okuldan çıkan öğrenci bu mudur diyerekten bir izlenim oluyor. Öğretmen toplumda bir model olarak yetişmiş dolayısıyla model olması lazım öğrenciye model göstermesi lazım neyin doğru neyin yanlış olduğunu göstermesi lazım.” [K13]

Katılımcıların görüşlerine göre Adabımuâşeret dersi, bireysel ve toplumsal düzeyde önemli bir ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir. Gençlerin sosyal hayattaki davranış kalıplarını ve görgü kurallarını yeterince bilmemeleri, bu dersin gerekliliğini ortaya koymaktadır (K2, K3). Özellikle aile içi eğitimin zayıfladığı, anne-babaların yoğun çalışma temposu nedeniyle çocuklara bu değerleri aktaramadığı günümüzde, okul ortamında bu eksikliğin giderilmesi gerektiği vurgulanmıştır (K3). Katılımcılardan bazıları, etik ve ahlaki değerlerde yaşanan aşınmanın altını çizmiş; bu durumun temelinde popüler kültürün olumsuz etkileri olduğunu ifade etmiştir (K1). Bu bağlamda, Din Kültürü dersinin “Din Bilgisi” ve “Ahlak Bilgisi” olarak ayrılması ve adabımuâşeret temelli bir ahlak müfredatının oluşturulması gerektiği savunulmuştur (K1). Öte yandan, bazı katılımcılar dersin yalnızca varlığının değil, etkili ve amacına uygun bir şekilde işlenmesinin de büyük önem taşıdığını vurgulamış; yüzeysel ve formal bir yaklaşımdan kaçınılması gerektiğini belirtmiştir (K5). Ayrıca öğretmenlerin öğrencilere rol model olması gerektiği, öğrencilerin okul dışında sergiledikleri olumsuz davranışların hem okulu hem de öğretmenleri temsil ettiğine dair toplumsal bir algının oluştuğu dile getirilmiştir (K13).

3.2. Öğretmenlerin Adabımuâşeret Dersine Neden İhtiyaç Duyulduğuna Dair Görüşlerine Yönelik Bulgular

Öğretmenleri, MEB’in Adabımuâşeret dersine duyulan ihtiyacı hakkındaki görüşlerini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: Öğretmenlerin Adabımuâşeret Dersine Neden İhtiyaç Duyulduğuna Dair Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Toplumda Ahlaki Bozulma ve Değerler	Toplumda Ahlaki Bozulma	6
	Gençlerin Ahlaki ve Davranışsal Bozulması	6
	Sosyal Hayatta Değerler ve Bozulma	5
Sosyal Medya ve Sekülerleşmenin Etkisi	Sekülerleşme ve Sosyal Medyanın Rolü	4
Ebeveyn ve Aile Etkisi	Ailelerin Yetersiz Rolü ve Eğitim Eksiklikleri	3
	Aile İçi Eğitimdeki Yetersizlik	2
Eğitimdeki Eksiklikler ve Gerekliklik	Okullarda Eğitimdeki Boşluklar	5
	Geç Kalınmış Eğitim Uygulamaları	3
Toplumsal Değişim ve İhtiyaçlar	Toplumun Eğitim İhtiyacı	4
	Toplumda Değerler Eğitimine İhtiyaç	3

Tablo 4'e göre 5 ana tema ve 10 alt temadan oluşmuştur. (1) toplumda ahlaki bozulma ve değerler ana temasında “*Toplumda Ahlaki Bozulma*” ve “*Gençlerin Ahlaki ve Davranışsal Bozulması*” (f=6) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) sosyal medya ve sekülerleşmenin etkisi ana temasında “*Sekülerleşme ve Sosyal Medyanın Rolü*” (f=4) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) ebeveyn ve aile etkisi ana temasında “*Ailelerin Yetersiz Rolü ve Eğitim Eksiklikleri*” (f=3) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (4) eğitimdeki eksiklikler ve gerekliklik ana temasında “*Okullarda Eğitimdeki Boşluklar*” (f=5) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (5) toplumsal değişim ve ihtiyaçlar ana temasında “*Toplumun Eğitim İhtiyacı*” (f=4) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

“Artık şu dönemde hani eskiden çocuklar ailelerinde nasıl bir edep görürse onu yansıtıyordu. Ama artık şu an maalesef aile uğraşsa bile çocuklarda o davranışı görmeyebiliyoruz. Sosyal medyanın internetin hayatımıza bu kadar girmesiyle artık çocukları sadece aileler ve öğretmenler değil daha çok bilgisayar ortamında insanlar yetiştiriyor o yüzden çocuklara gerçek anlamda davranış öğretebilmek için MEB bunu gündeme aldı diye düşünüyorum.” [K5]

“Bence Millî Eğitim Bakanlığı bu derse ihtiyaç duymasının sebebi özellikle sekülerleşme toplumda ve sosyal medyanın yaygın tanınmasıyla birlikte öğrencilerimiz liseli gençlerimizde bir yozlaşma olduğunu fark etmiştir. Bunu da gidermemin yolunu adap kurallarının verilmesiyle ilgili olduğunu düşünmüş olabilir ve bu uygulamayı çok yerinde buluyorum çünkü sekülerleşme toplumla birlikte yozlaşan öğrencilerimiz gerçekten ahlaki ve adabî kurallara riayet etmeyi unuttu bildiklerini de hatırlamaz oldu bu yüzden bunu olumlu değerlendiriyorum.” [K6]

“Eğitim çağındaki çocuklarımız ve gençlerimizin ahlakî değer ve yargılarımızdan, kültürümüzden, örf ve adetlerimizden her geçen gün uzaklaşması, kendi değerlerine yabancılaşmasını gördüğü için böyle bir dersin konulmasını uygun bulduğunu düşünüyorum. Ben geç kalınmış bir uygulama. Bu uygulamayı ana sınıfı ve kreşlerden başlanmalı eğitimin her kademesine yayılmalıdır.” [K10]

“Derse ihtiyaç duyulmasının nedeni şu olabilir toplumdaki yozlaşma ya da anne babaların ikisinin de çalışıyor olması özellikle sanayileşmeyle birlikte anne babanın ters devrelerinde çalışmaları etkili. Çünkü çocuk anne ve babayı görmüyor ikisini de aynı anda görmüyor ters dönemlerde görüyor ya da hiç görmüyor gibi durumlar oluşuyor o nedenle. Adabımuaşeret kurallarını çocuklar bilmiyor ya da öğrenemiyorlar. Onun için sanayileşmeyle birlikte hem kadının hem erkeğin bu kadar yoğun çalışması bu sıkıntıları ortaya çıkarıyor. Bunu da giderecek olan eğitim kurumları onun için az önce söylediğim gibi anaokulu ilkököl ortaokul ve lisesi seviyesinde bu dersler uygulanmalıdır. Eğitimin bütün kademesine alınması lazım.” [K11]

“Toplumdaki ihtiyaç olan şey Eğitim Bakanlığının da gözetiminde olduğu için dolayısıyla toplumda eksiklik olduğu görüldüğü için bu nedenle konmuştur. Ben de olumlu olarak bakıyorum. Eskiden büyüklerimiz de derdi oturmayı kalkmayı bilmesi gerekir insanların. Adabımuaşeret dersi kitabı okumuyor musunuz diye söylerlerdi. Dolayısıyla yeni neslin de bunları öğrenmesi gerekiyor.” [K12]

Katılımcılar, Adabımuaşeret dersine duyulan ihtiyacın temelinde toplumsal değerlerdeki yozlaşma, sekülerleşme ve sosyal medyanın etkisiyle oluşan kültürel değişimin yattığını ifade etmişlerdir. Özellikle sosyal medya ve dijital ortamlarda geçirilen zamanın artmasıyla birlikte çocukların aileden ve öğretmenden ziyade sanal dünyadan etkilendiği, bu nedenle geleneksel edep ve ahlak anlayışından uzaklaştıkları belirtilmiştir (K5).

Katılımcılardan bazıları, Millî Eğitim Bakanlığı'nın bu dersi müfredata dahil etmesinin, toplumsal yozlaşmaya karşı bir önlem olarak değerlendirildiğini düşünmektedir (K6, K12). Özellikle sekülerleşmenin artışı ve öğrencilerdeki ahlaki duyarlılığın zayıflaması bu dersin gerekliliğini ortaya koymaktadır (K6). Ayrıca katılımcılar, çocukların kendi kültürel değerlerinden her geçen gün uzaklaştığını ve bu durumun onları kendi kimliklerine yabancılaştırdığını ifade etmiş; bu nedenle Adabımuaşeret eğitiminin sadece geçici bir çözüm değil, kalıcı ve kapsamlı bir müfredat olarak her eğitim kademesinde, hatta anaokulundan itibaren verilmesi gerektiğini savunmuşlardır (K10, K11). Sanayileşmeyle birlikte hem annelerin hem babaların yoğun bir şekilde çalışmasının da çocukların bu tür değerleri aileden öğrenememesiyle sonuçlandığı; dolayısıyla bu boşluğu dolduracak kurumun okul olduğu vurgulanmıştır (K11). Eskiden büyüklerin bireylerden beklediği görgü kuralları ve edep anlayışının bugün artık eksik olduğu ve yeni neslin bu bilgileri ancak sistemli bir eğitimle kazanabileceği görüşü de paylaşılmıştır (K12).

3.3. Öğretmenlerin Öğrencilerde Görülen ve Adabımuaşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışlara İlişkin Görüşlerine Yönelik Bulgular

Öğrencilerde en sık adabımuaşeret kurallarına uymayan davranışlara karşı olumsuz davranışların sebepleri (Sosyal medya, TV programları, Ailevi ilişkiler vb.) ile ilgili öğretmenler görüşlerini paylaşmışlardır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 4: Öğretmenlerin, Öğretmenlerin Öğrencilerde Görülen ve Adabımuasheret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışlara Yönelik Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Sosyal Medya ve Dijital Etkiler	Sosyal Medyanın Olumsuz Etkileri	9
	Sosyal Medya ve Akran Grubu Etkisi	6
Aile ve Eğitim Eksiklikleri	Ailevi İlişkiler ve Rol Model Eksiklikleri	9
	Ailelerin Eğitimdeki Rolü ve Sınırlılıkları	7
Toplumsal Değişim ve Yozlaşma	Toplumsal Değerlerdeki Yozlaşma	6
	Medyanın Toplumsal Yozlaşmadaki Rolü	4
Eğitim ve Öğrenim Problemleri	Akademik ve Sosyal Eğitimdeki Eksiklikler	5
Olumsuz Davranışlar ve İletişim	Küfür ve Argo Kullanımı	9
	Saygısız İletişim ve Edep Kurallarına Uymama	8
	Kıyafet ve Temizlik Kurallarına Uymama	4
Bağımsızlık ve Özgürlük Anlayışı	Aileye Bağımlılık ve Sosyal Özgürlük Anlayışı	3

Tablo 5'e göre 6 ana tema ve 11 alt temadan oluşmuştur. (1) sosyal medya ve dijital etkiler ana temasında "*Sosyal Medyanın Olumsuz Etkileri*" (f=9) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) aile ve eğitim eksiklikleri ana temasında "*Ailevi İlişkiler ve Rol Model Eksiklikleri*" (f=9) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) toplumsal değişim ve yozlaşma ana temasında "*Toplumsal Değerlerdeki Yozlaşma*" (f=6) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (4) eğitim ve öğrenim problemleri ana temasında "*Akademik ve Sosyal Eğitimdeki Eksiklikler*" (f=5) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (5) olumsuz davranışlar ve iletişim ana temasında "*Küfür ve Argo Kullanımı*" (f=9) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (6) bağımsızlık ve özgürlük anlayışı ana temasında "*Aileye Bağımlılık ve Sosyal Özgürlük Anlayışı*" (f=3) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

"Sosyal medya ve ailenin örnek davranışlar diyebiliriz. Uymayan davranışlar nelerdir? Birini dinlememek var yani çocuklar birbirini dinlemeye tahammülleri yok hep aynı anda konuşmaya çalışıyorlar. Bir büyükleri geldiği zaman yer vermiyor veya oturma istifini hiç bozmuyor yani bir ayağa kalkayım bir toparlayalım demiyorlar otururken üzerim

düzgün mü etrafım dağınık mı oturuyorum bakmıyorlar. Yani oturma adamına bile dikkat etmiyorlar kendi rahatını düşünüyor tamamen kendi konforunu düşünerekten karşıdan nasıl algılanır beni nasıl görürler diye düşünmüyor. Sabırsızlar şöyle uzun süre bakacak uzun süre bir şey izleyecek sabırları yok artık kısa kısa vidolar izlemekten. O yüzden sabır kavramı iyice azalmış durumda çocuklarda. Zaten aile izlediği şeylerle çocuğuna örnek olmalı aslında çocuk şöyle düşünebilir yani ailem bile bunları izliyorsa benim izlediklerim daha masum kalıyor diyebilir.” [K5]

“Öğrencilerimde en çok karşılaştığım adabı muaşeret kurallarına uymayan davranışlar öğrenciler büyüklerine öğretmenle nasıl davranacağını bilmemeleri saygısız davranmaları. Büyükle nasıl konuşulur küçüğe nasıl davranılır bilememesi diğer bir husus üzümlere söylüyorum bir bayan olmama rağmen kızların temizlik kurallarında eksiklik göstermeleri. Çocuklarda o kuralların bilinmediği bilinse bile bilinenlerin uygulanmadığı hatırlanmadığı dejenere olduğunu ciddi anlamda gördüm. Hocam bu böyle mi olur burada bu da mı vardı boy abdestinde böyle miydi normal abdeste böyle miydi tuvalet adabı böyle miydi banyo adabı böyle miydi gibi ciddi anlamda çocukların bilgi seviyesinde yetersiz olduklarını gördüm. Ergenlik dönemindeki çocuklar fazlaca birbirinden etkilendiği için arkadaşlar arasındaki olumsuz etkileşim. İkinci olarak ailelerin çocuklara edep kurallarını öğretmemesi Din derslerinde çocuk bir şeyler öğrendiyse biliyor yoksa hocam annem bile bunu yapmıyor babam bile böyle yapmıyor diyor bu da bize evde rol model eksikliğini gösteriyor. Sosyal medyada çocukları her anlamda kötü etkiliyor bunların da bilinçli olarak yapıldığını düşünüyorum.” [K6]

“Birbirlerine hakaret, küfür ve argo tabirler. Bu olumsuz davranışların başlıca sebebi ailevi ilişkiler, sosyal medya ve çevredir. Çünkü günümüz ekonomik hayatında anne baba ayrı işlerde çalışmakta çocuk evde yalnız ve sosyal medyanın sokaklarında büyümektedir. Onun için işe önce ailelerden başlanmalı. Çocuk ailesinde âdâb-ı muâşeret kurallarını görüp yaşarsa benimsemesi daha kolay olur. Ama ailede görmezse kendi değerlerine uzak kalmaktadır.” [K10]

“Söz verip sözünde durmamak zaman kurallarına uymama karşıdaki insanla konuşurken saygı çerçevesinde konuşulmaması yani argo kelimeleri kullanması iletişim becerisinin düşük olması. Yeme içme giyim kıyafet temizlik kurallarını az biliniyor. kılık kıyafette müthiş derecede bir dejeneryasyon var. Zaten kültürümüzü de düşünürsek bunlar da bir sıkıntı var. Bu olumsuz davranışların en önemli nedeni sosyal medya, günümüzde çünkü

telefonlar sayesinde artık insanlar internette cep telefonu ve internet sayesinde nerede olursanız olun dünyanın her yerindeki bilgileri davranış şekillerine giyim kuşam şekillerine anında ulaşabiliyorsunuz ve dünyanın diğer ucundaki bir davranış, kıyafet şekli aynı gün ülkemizde görülüyor. Tek tip yaşam bu tarz şeyler düşünce tarzı ya da tek tip bir insan tarzı oluşturma niyeti olarak da düşünebiliriz. Bence en önemli neden en sosyal medya televizyonlara baktığımız zaman özellikle son zamanlarda çekilen dizi filmler olsun sinemalar olsun özellikle kültürümüzün yozlaştırılmasına yönelik bence devlet tarafından sıkı takibinin yapılması ve incelenmesi ve ondan sonra yayına izin verilmesi gerektiğini düşünüyorum. RTÜK'ün denetleme işini çok yaptığını düşünmüyorum hani bu işi çok ciddiye almıyorlar. Aile içi ilişkiye kadar her şey yayınlanıyor. Çocuklarımıza uygun olmayan kültürümüze uygun olmayan yayınlar yayınlanmamalı. Yayınlanacaksa da belli bir saatten sonra yayınlanmaması gerektiğini düşünüyorum en kötü ihtimal en azından çocukların uyku saatinden sonra yani saat 10-11'den sonra yayınlanabilir diye düşünüyorum. Ailevi ilişkiler de önemli çünkü az önce de söylemiştik günümüzde anne baba çalıştığı için bu sadece memurlarla sınırlandırmamak gerekiyor. Fabrikada çalışan işçilere kadar baktığımız zaman ebeveynlerin ikisi de çalıştığı için aile içerisinde bir sosyal ilişkiyi görmek zor o çocuk çünkü aynı anda anneyi babayı ya göremiyor ya da sınırlı zamanda görebilir. Bu sınırlı zamanda çocukların bu davranışlarını düzeltmek ya da göstermek anne baba açısından biraz sıkıntı Çocukta babaanne annene de bir kontrol mekanizması görüyordu. Bu kalktığı için adabımuâşeret davranışlarını öğrenemiyor. Dedeler ve nineler çocuğun davranışlarına etki ediyorlar yönlendiriyor ama şu an hani dediğim gibi aile belli bir saat bir arada olmadığı için çocuk hangi davranışın doğru olduğunu yanlış olduğunu bile seçemiyoruz ya da sosyal medyadan gördüğü davranışları doğru olarak kabul ediyor. O davranışı benimsediği için edep dışı davranışlar normal hale geliyor. Toplumda bu davranışlar yaygınlaşır ve en kötüsü de zamanla bu yanlış davranışlar artık normalleşip sıradanlaşıyor artık herkes yaptığı zaman toplumda buna bir tepki göstermiyor. Tepki göstersen bile artık insanlar şunu diyor sana ne diyor. Hayat benim hayatım istediğimi yaparım diyor. Özgürlük ya bu özgürlük değil yok o zaman ben her istediğimi yaparım bu özgürlük değildir. Özgürlük nedir: başkasına zarar vermeden başkasının hakkına tecavüz etmeden istediğini yapabilme hakkıdır. Herkes her istediğini yaparsa kaos ortaya çıkar. Tercih benim kimse karışamaz diyemez. TV programları ve sosyal medyanın takip edilmesi gerekiyor” [K11]

“En çok çocuklarda küfür meselesi özellikle kız çocuklarda küfretme çok fazla bizim toplumumuzda kabul edilmeyecek bir durum. Bir de aşırı dekolte giyinme hastalığı var. Gençler arasında yapılan araştırmalarda %75 gençler futbolcuları ve fenomenleri veya pop sanatçılar taklit ediyorlar. Özendikleri için bunları taklit ediyorlar. Ergenlik döneminde hem beğenilme isteğinden hem de toplumda kabul edilme isteği duyduğu için o davranışları sergileyebiliyorlar. Beğenilme ve kabul edilme isteğini de sosyal medya ve televizyon programları etkiliyor.” [K12]

Katılımcılar, öğrencilerde adabımuâşeret kurallarına uymayan davranışların yaygınlaştığını ve bu durumun temelinde sosyal medya, aile yapısındaki değişim, rol model eksikliği ve kültürel yozlaşmanın yattığını belirtmişlerdir. Katılımcılar, çocukların büyüklerine karşı saygılı davranmaması, yer vermemesi, sabırsızlık göstermesi, oturma ve konuşma adabına dikkat etmemesi gibi davranışların yaygınlaştığını ifade etmişlerdir (K5, K6). Özellikle ergenlik çağındaki öğrencilerde hakaret, küfür, argo kullanımı ve özensiz giyim gibi davranışların arttığı, kişisel temizlik ve mahremiyet konularında ciddi bilgi eksiklikleri yaşandığı dile getirilmiştir (K6, K11, K12). Ailelerin çocuklara yeterince örnek olamaması, özellikle hem annenin hem babanın çalıştığı ailelerde çocukların yeterli sosyal eğitim alamaması bu davranış bozukluklarının nedenleri arasında görülmüştür (K10, K11). Sosyal medya ve televizyonun çocuklar üzerindeki etkisine sıkça vurgu yapılmış; kısa içeriklerin sabrı azalttığı, kültür dışı içeriklerin normalleştirildiği ve bu mecraların çocuklar tarafından bilinçsizce tüketildiği belirtilmiştir (K5, K11). Katılımcılar, çocukların ailede görmedikleri edep ve ahlak kurallarını okulda da içselleştirmekte zorlandıklarını, toplumsal değerlerin medya yoluyla aşındığını ve bu durumun yalnızca bireysel değil, toplumsal bir bozulmaya yol açtığını vurgulamışlardır (K6, K11, K12). Ayrıca özgürlük kavramının yanlış anlaşıldığı, bireysel tercihlerin toplumsal normların önüne geçtiği ve bu durumun da çocukların davranışlarını şekillendirdiği ifade edilmiştir (K11).

3.4. Öğretmenlerin Öğrencilerin Adabımuâşeret Kurallarına Aykırı Davranışlara İlişkin Farkındalıklarına Dair Görüşlerine Yönelik Bulgular

Öğrencilerin yaptığı olumsuz davranışın adabımuâşeret kurallarına uygun olup olmadığına ilişkin farkındalıkları ile ilgili öğretmenler görüşlerini paylaşmışlardır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 5: Öğretmenlerin, Öğrencilerde Gözlemlenen ve Adabımuâşeret Kurallarına Aykırı Davranışlara İlişkin Farkındalıklarına Dair Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Farkındalık Eksikliği	Öğrencilerin Adabımuâşeret Kurallarını Bilmemesi	8
	Davranışların Farkında Olmama	7
Sosyal ve Akran Baskıları	Çevresel ve Akran Etkisi	5
	Sosyal Normlar ve Özgürlük Anlayışı	4
Eleştiriye ve Hata Kabulüne Direnç	Eleştiriye Tepki Verme ve Hata Kabul Etmeme	4
Eğitim ve Değer Aktarımı	Aile ve Eğitim Eksiklikleri	5
Farklı Davranış Biçimleri	Davranışların Normalleşmesi ve Kabullenmesi	5
Öğrenme ve Farkındalık Oluşturma	Farkındalık Oluşturabilmesi	4

Tablo 6’ya göre 6 ana tema ve 8 alt temadan oluşmuştur. (1) farkındalık eksikliği ana temasında “*Öğrencilerin Adabımuâşeret Kurallarını Bilmemesi*” (f=8) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) sosyal ve akran baskıları ana temasında “*Çevresel ve Akran Etkisi*” (f=5) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) eleştiriye ve hata kabulüne direnç ana temasında “*Eleştiriye Tepki Verme ve Hata Kabul Etmeme*” (f=4) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (4) eğitim ve değer aktarımı ana temasında “*Aile ve Eğitim Eksiklikleri*” (f=5) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (5) farklı davranış biçimleri ana temasında “*Davranışların Normalleşmesi ve Kabullenmesi*” (f=5) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (6) öğrenme ve farkındalık oluşturma ana temasında “*Farkındalık Oluşturabilmesi*” (f=4) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

“Bir kısım öğrenciler adabımuâşeret kurallarını dedeleri zamanın davranış biçimleri olduğunu, kendilerini ilgilendirmedeği düşünüyor. O zaman öyleymiş, bu zamanda gibi

kendi geçmişine yüksekte bakan çocuklara dönüşmüş durumdalar. Bir kısım anne babalar çocuklarının bu davranışları sergilemelerinde tepki gösterecek derecede rahatsız değiller. Yani tepki vermiyorlar. Bir kısımda olumlu davranış ve anlayış geliştirmeyi okuldan bekliyor. Diğer bir kısımda bu konularda çok sert ve çocuklarla köprüleri atmış durumda. Çocuklara en azından İHL ye gelen çocuklara bu kurallar bir şekilde duyurulmuş ama benimsememişler. Adabımuaşeret kurallarına uygun davranan ve onun olması gereken davranış/anlayış biçimi olduğunu kabullenen gençler ise sosyal hayatta baskılanmış durumda.” [K1]

“Bence değil yani şöyle bir şey var kendilerini birçoğu kusursuz görüyor. Uyardığınız zaman ne var da hocam işte ne var şimdi bu yaptığınızda diyerekten şaşıyor. Hatta yani çok normal görüyorum aynen ya böyle bir kural var mıymış veya hani gerçekten bu saygısız bir tavır mıymış farkında değil. Hatta kızıyor niye eleştirdiniz de beni diye kızıyor bir de ne vardı hocam şimdi bunda diye kızabiliyor. Çocuklarda birde şu geliştirdi hani işte sürekli işte onlar çok değerli şöyle pohpohlanmaya çalışıyor ya tabi ki çok kıymetli ama bu değil ki eleştirilmez çocuklar artık eleştiriye gelemiyorlar. Mesela ödevini yapmıyor diyor ki ne var da bunda kendini haklı görüyor. Hatta neredeyse ondan benim özür dilememi bekliyor yani evet ya sen yapmaman çok normal filan üzme kendini falan dememi bekliyor.” [K5] “Öğrencilerimizin büyük bir kısmı taklidi öğrendiklerini ve genellikle de ünlüleri ve çevresindeki insanları taklit yapmaktadırlar.” [K7]

“Evet farkındalardır. Sergiledikleri davranışın âdâb-ı muâşeret kurallarına uygun olmadığını biliyor fakat niye uymadıkları sorulduğunda yapması zor, yaparsam çevrem beni dışlar vb sebeplerden dolayı bu kurallara uymamayı tercih ediyorlar” [10]

Katılımcılar, öğrencilerin adabımuaşeret kurallarına karşı genel tutumlarının değiştiğini ve bu konuda çeşitli dirençler geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bazı öğrenciler bu kuralları geçmişe ait, “dedeler dönemine” özgü davranış biçimleri olarak görmekte ve günümüzde geçerliliği olmadığını düşünmektedirler (K1). Eleştiriye kapalı oldukları, yaptıkları saygısız davranışların dahi farkında olmadıkları ya da bu davranışları normalleştirdikleri, uyarıldıklarında ise tepki göstererek kendilerini kusursuz gördükleri belirtilmiştir (K5). Bu durumun, çocukların aşırı pohpohlanması ve eleştirilemez bireyler hâline getirilmesiyle de bağlantılı olduğu vurgulanmıştır. Bazı öğrencilerin ünlüleri ya da sosyal çevrelerini bilinçsizce taklit ettikleri, özgün ve değer temelli davranış geliştirmekte zorlandıkları dile getirilmiştir (K7). Ayrıca öğrencilerin bir kısmının adabımuaşeret

kurallarını bildiği hâlde uygulamaktan kaçındıkları; bu durumun arka planında sosyal baskı, dışlanma korkusu ya da “zor” bulunma gibi gerekçelerin yer aldığı ifade edilmiştir (K10). Bununla birlikte, bazı ailelerin bu konudaki ihmalkâr ya da tepkisiz tutumlarının, çocukların değer geliştirmesini engellediği; bir kısmının ise tüm sorumluluğu okula bırakarak pasif kaldığı, bazı ebeveynlerin ise aşırı sert tavırlarla çocuklarıyla iletişimi kopardığı belirtilmiştir (K1). Bu durum, değer aktarımı sürecinde hem aile hem okulun iş birliği içinde olması gerektiğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

3.5. Öğretmenlerin Adabımuaşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışların Nedenlerine Yönelik Görüşlerine Yönelik Bulgular

Adabımuaşeret kurallarına uymayan davranışların sebepleri ile ilgili öğretmenler görüşlerini paylaşmışlardır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 6: Öğretmenlerin Adabımuaşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışların Nedenlerine Yönelik Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Ailevi Faktörler	Aile İçindeki İletişim Eksiklikleri ve Eğitim Eksikliği	8
	Ailenin Yetersiz veya Yanlış Eğitimi	6
Sosyal Medya Etkisi	Sosyal Medyanın Olumsuz Etkisi	6
	Aşırı Serbestlik ve Yanlış Özgürlük Anlayışı	5
Eğitim ve Rol Modellik	Eğitim Eksiklikleri ve Öğretmenlerin Rolü	5
	Eğitimde Aile ve Okul İşbirliği Eksikliği	4
Toplumsal ve Kültürel Faktörler	Kültürel Değişim ve Toplumsal Dejenere Olma	4
	Toplumda Adabımuaşeret Kurallarının Unutulması	3
Özgürlük ve Bağımsızlık	Yanlış Anlaşılan Özgürlük ve Sınırsız Davranış	4

Tablo 7’ye göre 5 ana tema ve 9 alt temadan oluşmuştur. (1) ailevi faktörler ana temasında “Aile İçindeki İletişim Eksiklikleri ve Eğitim Eksikliği” (f=8) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) sosyal medya etkisi ana temasında “Sosyal Medyanın Olumsuz Etkisi” (f=6) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) eğitim ve rol modellik ana temasında “Eğitim Eksiklikleri ve Öğretmenlerin Rolü” (f=5) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (4) toplumsal ve kültürel faktörler ana temasında “Kültürel Değişim

ve Toplumsal Dejenere Olma” (f=4) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (5) özgürlük ve bağımsızlık ana temasında “Yanlış Anlaşılan Özgürlük ve Sınırsız Davranış” (f=4) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

“Şu adaba mugayir hareketlerin alt yapısında en birinci bilgi eksikliği olduğunu düşünüyorum. Muhtemelen bilseler bu konuda daha dikkatli olurlar. İkincisi belki aileler olaraktan öğretmenler olaraktan bizler öğrencilerimize daha güzel örnek olabilsek bu konuda onlar da herhalde bizi taklit edeceklerdir. Belki bu anlamda yine bulundukları çevrelerin bu konuda etkili olduğunu düşünüyorum.” [K2]

“Uzun süre çalışan aileler çocuğuyla belki de çok az vakit geçiriyor. Aileler çocuğu oyalayacak genelde eline telefon tabletle oluyor yani çocuk bir yerde onlarla öğreniyor çok şeyi aslında. Bazı ailelerde kendisine saygısızlık yaptığı zaman tahammül edemiyor. Ama başka bir büyüğünü aynı saygısızlığı yaptığında uyarmıyor hoş karşılıyor neredeyse çocuk kendini savundu gibi görüyor aynı saygısızlığı kendine yapsan tahammülü yok yani gerekli yerde gerekli uyarıyı yapmıyor. Kesinlikle şu var ben çocuğuma bağıra bilirim ama başkası hiçbir şey diyemez mantığı. Bazı aileler çocuğumun her davranışının arkasında olmak çocuğunu savunmak değil yani iyilik yapacağım derken kötülük yapıyor. Ailesiyle bir ömür beraber yaşayacak. Öğretmen öğrenci ile bağ kuruyor saatleri onunla birlikte geçiyor öğrencisinin kötü olmasını istemez.” [K5]

“Bilmeme isteği mesela o zaman ben istediğimi yapayım ben özgürüm özgürlük kavramını çocuklara yanlış dayatılması yani ben şu an kapıyı çarpıp gidebilirim. İstediyimi yapabilirim bu özgürlük hissinin çocuklar da yanlış bilinmesi onda yine sosyal medyanın en büyük sebebi olduğunu düşünüyorum o yüzden en büyük sorun özgürlük ve gereksiz hadsiz bir özgürlük. Burada öğretmenin yaptırım eksikliği de problem tabii ki.” [K6]

“Ailede adabımuaşeret kuralları ile ilgili hiç eğitim almamış olmaları, tik tok gibi sosyal medya uygulamasının çok küçük yaşlara kadar kullanımının serbest olması ve okullarda çocukların ve velilerin sözünün geçmesi vb.” [K9]

“Kanunlardaki boşluklar, yaptırımların caydırıcı olmaması, aşırı serbestlik, örnek rol model olmaması gibi sebepleri sayabiliriz. Atalarımızın “Kurt atasında gördüğünü işler.” diye bir sözü vardır. Çocuklarımız, gençlerimiz başta aile ocaklarında sonra okul

ve sosyal çevrede âdâb-ı muâşeret kurallarını görüp yaşamadıkları için olumsuz davranış sergiliyorlar.” [K10]

Katılımcılar, öğrencilerin adabımuâşeret kurallarına uymamalarının temelinde bilgi eksikliği, aile içi eğitim yetersizliği, sosyal medya etkisi ve yanlış özgürlük anlayışının yattığını belirtmişlerdir. Özellikle çocukların bu kuralları bilmedikleri ya da yeterince örnek görmedikleri için uygulayamadıkları, uygun örneklerle karşılaşmaları durumunda ise olumlu yönde gelişebilecekleri ifade edilmiştir (K2). Ailelerin çocuklarla geçirdiği zamanın sınırlı olması, bu boşluğun dijital cihazlarla doldurulması ve bu durumun çocukların değerleri sanal ortamdan öğrenmesine neden olması sıkça vurgulanmıştır (K5). Bununla birlikte bazı ebeveynlerin çocuklarına gerekli yerde gerekli uyarıyı yapmadığı, onları her koşulda savunarak aslında gelişimlerini olumsuz etkilediği dile getirilmiştir (K5). Katılımcılar, çocukların özgürlük kavramını yanlış anladıklarını, özgürlüğün her istediğini yapmak olmadığını kavrayamadıklarını ve bu anlayışın özellikle sosyal medya yoluyla çocuklara empoze edildiğini ifade etmişlerdir (K6). Ayrıca öğretmenlerin yaptırım gücünün zayıflaması, okul ortamında kuralların öğrenciler ve veliler karşısında etkisiz kalması gibi durumların da bu olumsuz tabloyu beslediği belirtilmiştir (K6, K9). Katılımcılar hem ailede hem okulda adabımuâşeret kurallarının çocuklara yaşatılarak aktarılması gerektiğini, ancak günümüzde bu rolü üstlenecek yeterli modelin bulunmadığını vurgulamış; yasa ve uygulamalardaki boşlukların da disiplinsizliğe neden olduğunu dile getirmişlerdir (K10). Tüm bu unsurlar, çocukların değer geliştirme süreçlerinin zayıflamasına ve toplumsal normlardan uzak bireyler hâline gelmelerine yol açmaktadır.

3.6. Öğretmen Görüşlerine Göre Adabımuâşeret Kurallarına Uyma Davranışlarında Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulgular

Öğretmenlere göre yanlış, ahlak dışı davranış gösteren öğrencilerin cinsiyet farkı ile ilgili görüşlerini paylaşmışlardır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 7: Öğretmenlerin Gözlemlerine Göre, Cinsiyet Değişkeninin Adabımuâşeret Kurallarına Uyuma Davranışlarında Bir Farklılık Oluşturup Oluşturmadığına Dair Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Cinsiyet Farkı Var	Kızlar ve Erkekler Arasında Davranış Farklılıkları	5
	Kızların Davranışları	4
Cinsiyet Farkı Yok	Kız ve Erkek Arasında Ahlaki Davranış Farkı Yok	7
	Ahlaksız Davranışlar Her Cinsiyette Benzer	4
Toplumda Geleneksel Aşk ve Cinsiyet Roller	Erkeklere Göre Kızların Davranışlarının Daha Fazla Yargılanması	3

Tablo 8'e göre 3 ana tema ve 5 alt temadan oluşmuştur. (1) cinsiyet farkı var ana temasında “*Kızlar ve Erkekler Arasında Davranış Farklılıkları*” (f=5) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) cinsiyet farkı yok ana temasında “*Kız ve Erkek Arasında Ahlaki Davranış Farkı Yok*” (f=7) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) toplumda geleneksel aşk ve cinsiyet rolleri ana temasında “*Erkeklere Göre Kızların Davranışlarının Daha Fazla Yargılanması*” (f=3) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

“Artık birçok çevrede yok. Dine yatkın olan çevrede erkek çocuklara tanınan tolerans onlara daha fazla ahlaki kuralları çiğneme hakkı veriyor. Terbiye edilemeyen nefsin kılavuz edinildiği bir gençlik artık dindar kesimde de tezahür etmeye başladı. Zaman içerisinde o kesimlerde de cinsiyet farkı ortadan kalkma eğiliminde.” [K1]

“Cinsiyet farkı yok fakat olumsuz davranışlarda farklılık olabilir erkekler de sigara içme kızlarla fitne fesat çıkarma kıskançlık yapma söz taşıma gibi farklı olumsuz davranışlar olabiliyor adabımuâşeret kurallarına uymada kız erkek ayrımı hemen hemen yok diyebiliriz” [K6]

“Ahlak kız da olsa erkekte olsa fark etmez. Ancak kız öğrencilerde ahlaksız diye nitelendirebileceğimiz en büyük sıkıntı giysilerimizde bulunmaktadır. Crop diye göbek aşma modası yapılmaktadır. Eskitilmiş elbise yırtık elbise de sıkıntılar arasındadır. Dövme

yaptırma, küfürlü konuşma hepsindedir. Medya moda diye uydurdukları sıkıntılı durumları ne yazık ki en çok kızlarımızı etkilemektedir.” [K7]

“Benim gözlemlediğim kadarıyla yok. Çünkü erkeklerin sergilediği gayr-i ahlaki davranışların aynısını kızlar veya kadınlar da sergileyebiliyor. Özellikle son yıllarda bayanlarda bir erkekleşme modası başladı. Kılık kıyafeti, giyim kuşamı, argo sözler ve küfürler bakımından artık kadın erkek farkı kalmadı.” [K10]

“Ahlak dışı davranışlar cinsiyete göre değişmiyor hemen hemen aynı oranda ahlaksızlık devam ediyor” [K12]

Katılımcılar, adabımuaşeret kurallarına uymama konusunda cinsiyetler arasında belirgin bir fark bulunmadığını, ahlaki bozulmanın hem erkek hem kız öğrencilerde benzer oranlarda gözlemlendiğini ifade etmişlerdir (K6, K10, K12). Ancak bazı katılımcılar, olumsuz davranış türlerinin cinsiyete göre farklılık gösterebildiğini belirtmiştir. Erkek öğrencilerde sigara içme, fiziksel taşkınlık ve sözlü şiddet gibi davranışlar; kız öğrencilerde ise kıyafet tercihlerinde aşırılık, küfürlü konuşma, sosyal medya etkisiyle şekillenen davranışlar daha sık gözlemlenmektedir (K6, K7). Medyanın ve modanın etkisiyle özellikle kız öğrencilerin görünüş ve davranış bakımından daha fazla etkilendiği vurgulanmış, bu durumun toplumsal normlara aykırı biçimlerde tezahür ettiği belirtilmiştir (K7). Bazı katılımcılar ise dindar çevrelerde dahi erkek çocuklara tanınan hoşgörünün, ahlaki değerlerin zedelenmesine zemin hazırladığını; artık dini duyarlılığı olan kesimlerde bile nefsi kontrol etme bilincinin zayıfladığını ve cinsiyet farkının ahlaki duyarlılık açısından giderek silinmeye başladığını dile getirmiştir (K1). Bu bağlamda, ahlak dışı davranışların cinsiyete bağlı olmaktan çok, bireyin sosyal çevresi, medya etkisi ve değer aktarımındaki eksikliklerle ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

3.7. Öğrencilerin Toplum İçinde Adabımuaşeret Kurallarına Uymayan Davranışlarının Topluma Verdiği Zararlarla İlgili Öğretmenlerin Görüşlerine Yönelik Bulgular

Öğretmenlerin öğrencilerin toplum içinde gösterdiği adabı muaşeret kurallarına uymayan davranışların topluma karşı zararları ile ilgili görüşlerini paylaşmışlardır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 8: Öğrencilerin Toplum İçinde Gösterdiği Adabımuâşeret Kurallarına Uymayan Davranışlarının Topluma Verdiği Zararlarla İlgili Öğretmen Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Toplumun Bozulması	Kültürel Yozlaşma ve Ahlaki Çöküş	8
	Adabımuâşeret Kurallarının Terkinin Toplumsal Sonuçları	6
Eğitim ve Aile	Aile İçi Eğitim ve Örnek Olma	6
	Eğitimde Adabımuâşeret Değerlerinin Erken Yaşta Verilmesi	6
Medya ve Toplumsal Etkiler	Medyanın Olumsuz Etkisi ve Denetim Gerekliliği	5
	Medyanın Ahlaki Değerleri Bozan Yayınları	5

Tablo 9’a göre 3 ana tema ve 6 alt temadan oluşmuştur. (1) toplumun bozulması ana temasında “Kültürel Yozlaşma ve Ahlaki Çöküş” (f=8) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) eğitim ve aile ana temasında “Aile İçi Eğitim ve Örnek Olma” ve “Eğitimde Adabımuâşeret Değerlerinin Erken Yaşta Verilmesi” (f=6) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) medya ve toplumsal etkiler ana temasında “Medyanın Olumsuz Etkisi ve Denetim Gerekliliği” ve “Medyanın Ahlaki Değerleri Bozan Yayınları” (f=5) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

“Bunun en önemli zararının diğer insanları etkilemek ya da diğer arkadaşlarını etkilemeleri olaraktan düşünüyorum. Yani birinde görünce öteki de belki bir şekilde onu bir marifet zannederekten taklit etmesi olabilir. Bunu nasıl aşabiliriz. Herhalde en önemli şey eğitim bu konuda eğitimde de burada hem anneleri hem babaları hem de biz öğretmenlere büyük önemli görevler düşüyor. Öğrencilerimize bu işin ciddiyeti dini ve dünyevi ve uhrevi sonuçları anlatılmalı. Yine edep adap noktasında insanlara örnek olabilecek sayamayacağımız kadar çok örnek şahsiyetler var onların hayatlarından kesitler anlatılarak imrendirerekten insanları o tarafa yönlendirebiliriz diye düşünüyorum.” [K2]

“Evet, bu zararlar bir kere toplumda önce bir şeye neden oluyor yani beklenti azalıyor artık bir ümitsizlik huzursuzluk ahlaki yoksunluk yani gelecekte artık gelecek nesillerden

insan artık ümidini kesmeye başlıyor. Böyle bir şey var bir de kültürümüzden uzaklaşıyoruz. Bu nasıl düzeltilebilir tabii uzun vadeli bir durum. Aslında bu eğitim ilkokulda başlamalı. Saatlik bir eğitimle bu değerleri vermek zor. Mesela çocuğun yetişmesinde edebiyat kültürü bırakmak için 5 saat, yine matematik dersi 5 saat, bu derste önemli çocuğu topluma geleceğe hazırlanıyor. Bu dersin de ders saati artırılmalı.” [K4]

“Aslında çok değerli bir kültürümüz var büyüklere saygının küçüklere sevginin hani birçok şeyin oturtulduğu ve çok kadim bir topluluk aslında düşündüğümüz zaman ülkemiz ve soyumuzu ama bunu gitgide yok ediyoruz, kültürel bir yozlaşma var köklerimizi unutuyoruz. Bu da bu şekilde ilerlediği zaman birçok milli ve manevi duyguyu kaybettiriyor. Çocuklarda saygı duymamaya başladığı zaman değerlerine bir bayram ziyaretinde işte büyükleri ziyaret etmenin hastaları akrabaları ziyaret etmenin önemini birçok şeyi. Artık bu duyguları kaybettiği an da tamamen kültürden özünden uzaklaşmaya başlıyor bu da o ülkenin zayıflaması demek aslında. Belli bir yaşta sadece anne babayı para veren birisi gözüyle görüyorlar paramı versin maddi ihtiyaçlarını karşılasın sonrası önemli değil gibi görüyor. Çocuklara bu empoze ediliyor. Ailenin kıymeti anlatılmıyor bir süre sonra ruhsal çöküntüler başlıyor. Çünkü bir insanın köklerinde bir sıkıntı varsa yani yalnızsa yapa yalnızsa çevresi ne kadar genişlerse genişlesin bir eksiklik hep olacak yani ailenin kıymeti iyi anlatılmalı. Bizim bir projemiz var aile ziyaretlerine gidiyoruz umreden gelene hoş geldin demeye cenazeye evinde ne söylenir bunlar da çocukların çok hoşuna gidiyor.” [K5]

“Şimdi kurallarına uymayan özellikle bir kız çocuğu ileride evlendiğinde adabımuaşeret konularına uymayan bir anne olmuş adabımuaşeret kurallarına uymayan bir anne adabımuaşeret kurallara uymayan bir çocuk yetiştirir. Aynı şekilde erkek içinde geçerli adabımuaşeret uymayan bir erkek baba olur ve özellikle erkek çocuğu üzerindeki etkisi daha güçlü olduğu için o şekilde büyütür. Adabımuaşeret kurallarını bilmeyen nesiller böylelikle devam eder devam eder böyle bir süreç sonunda zaten ortada Türk toplumu diye bir toplum kalmaz.” [K6]

“Balık baştan kokar misali çocuklar yarınlarda ebeveyn olurlar bundan olan çocuklar daha ileri gitme olasılığı fazla olduğu için gelenek görenek işten uzaklaşma böyle oluyor. Bu nasıl düzelmesi gerekir ebeveynler örnek olması gerekir ebeveynler örnek olduktan sonra gelenek ve görenekler çocuklara bildirilmeli ve yapılan davranışların kendilerine döneceği anlatılmalı. Adabımuaşeret bazı davranışların sınırlarını çizmişler

büyüklerimiz bunlara uymayarak dejenerasyon meydana geliyor. Bizler bu ders geldi diye sevindik çünkü çok elzem bir ders. Bu dersler ilkokulda gelmeli çünkü ilkokulda öğrenciler öğretmenlerini daha çok dinliyor. Zannedersen bu dersler Japonya’da ilkokulda başlıyor. Toplum ancak anlatarak ve örnek olarak düzeltilebilir. Bazı veliler bu gibi dersleri dinle ilişkilendiriyor Bir anne gece gündüz çocuğuna dua ediyor fen lisesi kazansın iyi üniversite kazansın diye dua ediyor ve çocuğu kazanıyor. Sonra kadına yüz felci geçirince bir bardak su istiyor küçük kızın cevabı çok manidar anne elin ayağın felç değil ya yüzün felç kalk kendin al diyor. İster inançlı olsun ister inançsız olsun hiçbir anne baba çocuğunun kalk suyunu kendin al demesinden mutlu olmaz.” [K12]

“Yukarıdan aşağı doğru değil aşağıdan yukarı bence aşağıdaki sınıflardan yukarılara doğru çıkılması gerekiyor.” [K13]

Katılımcılar, adabımuâşeret kurallarına uyulmamasının bireysel ve toplumsal düzeyde çeşitli olumsuzluklara neden olduğunu belirtmiştir. Özellikle bazı öğretmenler, bu tür kurallara aykırı davranışların öğrenciler arasında hızla yayıldığını ve taklit yoluyla normalleştirildiğini ifade etmişlerdir. Bu durumun, öğrencilere rol model sunulamamasından ve eğitimin yetersizliğinden kaynaklandığı dile getirilmiş; çözüm olarak dini, ahlaki ve toplumsal değerlerin bütüncül bir yaklaşımla öğrencilere aktarılması önerilmiştir (K2). Katılımcılar, ahlaki bozulmanın gençler arasında giderek arttığını, bunun da toplumsal yapıda beklentilerin düşmesine, ümitsizlik duygusunun yaygınlaşmasına ve kültürel kopuşa neden olduğunu vurgulamıştır (K4). Özellikle K5, kültürel yozlaşmanın bireylerin aile ve toplumla olan bağlarını zayıflattığını, çocukların büyüklerine karşı saygı duymamaya başladıklarını ve bu durumun aile içi iletişimi ve ruhsal gelişimi olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Ayrıca, aile yapısındaki bu çözülmenin yalnızlaşma ve değersizlik hissine yol açtığı, bu nedenle ailenin rolünün çocuklara açık bir biçimde anlatılması gerektiği vurgulanmıştır (K5). Benzer şekilde, K6, adabımuâşeret kurallarına uymayan bireylerin gelecekte benzer davranışları çocuklarına da aktaracaklarını, bunun da nesiller arası değer aktarımının bozulmasına yol açacağını ifade etmiştir. K12 ise, ailelerin çocuklarına yeterince değer eğitimi vermediğini, bazı ebeveynlerin ise aşırı beklenti ve katı tutumlarla çocukların empati ve saygı duygularını zayıflattığını belirtmiştir. Bu bağlamda, adabımuâşeret eğitiminin yalnızca okul ortamında değil, aile içinde de desteklenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır (K12).

Eğitimin etkili olabilmesi için ilkokul düzeyinden itibaren verilmesi gerektiğini düşünen katılımcılar, bu değerlerin ancak uzun vadeli ve davranışsal örneklendirme yoluyla içselleştirilebileceğini ifade etmişlerdir (K4, K12). Son olarak, K13 bu sürecin yukarıdan aşağıya değil, temelden yukarıya doğru yapılandırılması gerektiğini vurgulayarak, değer eğitiminin küçük yaşlardan itibaren sistemli şekilde verilmesinin gerekliliğine dikkat çekmiştir.

3.8. Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Adabımuaşeret Eğitiminin Okul ve Topluma Katkısı

Öğretmenlerin öğrencilere adabı muaşeretin kurallarının öğretilmesinin, okul genelinde ve toplumda olumlu bir kültür oluşturmada rolü ile ilgili görüşleri paylaşılmıştır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 10’da yer verilmiştir.

Tablo 9: Öğretmenlerin, Öğrencilere Adabımuaşeret Kurallarının Öğretilmesinin Okula ve Topluma Sağladığı Katkıları Hakkındaki Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Adabımuaşeret Dersinin Etkisi	Olumlu Davranışlar ve Toplumsal Düzen	9
	Eğitimin Rolü ve Örnek Olma	6
Eğitimde Yaş Aralığı ve Etki	Lise Dönemi ve Öncesi Etkiler	2
Toplumsal Değişim ve Rol Modeli	Okulun ve Öğretmenlerin Topluma Etkisi	3
Kültürel ve Toplumsal Değerler	Kültürel ve Ahlaki Değerlerin Toplumsal Düzene Yansıması	2

Tablo 10’a göre 4 ana tema ve 5 alt temadan oluşmuştur. (1) adabımuaşeret dersinin etkisi ana temasında “*Olumlu Davranışlar ve Toplumsal Düzen*” (f=9) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) eğitimde yaş aralığı ve etki ana temasında “*Lise Dönemi ve Öncesi Etkiler*” (f=2) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) toplumsal değişim ve rol modeli ana temasında “*Okulun ve Öğretmenlerin Topluma Etkisi*” (f=3) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (4) kültürel ve toplumsal değerler ana temasında “*Kültürel ve Ahlaki Değerlerin Toplumsal Düzene Yansıması*” (f=2) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

“Bu kuralların uygulanma alanı bulamaması durumunda teorik bilgi sadece not almaya yarayacaktır. Kültürel normları ahlaki temelleri öğrenciye benimsetilebilir ve eğitimcilerde bu konuda eğitilebilir, okul kültürü bu bağlamda oluşturulmaya gayret edilirse öğrenme ortamları daha nezih ve daha huzurlu hale gelir. Buda topluma model olma bakımında eninde sonunda yansır. Ancak sadece kural öğreterek hiçbir olumlu gelişme olmaz.” [K1]

“Tabii ahlak dersleri okumanın kesinlikle diğer dersleri etkili olacağını düşünüyorum. Çünkü bizim kültürümüzde aslında şöyle geriye dönüp baktığımız zaman ilim öğrenmenin adabının usullerinin öncü öğretildiğini görüyoruz. Yani usul hatta yazılacak kalemin rengine kadar yani bunlarda bir adap bir şey gözetilmiş. Hoca, öğretmen ilişkileri öğrenciyle olan ilişkiler öğrencinin öğretmenine karşı vazifeleri muallimin ya da öğretmenin işte talebelerine karşı vazifeleri onlara karşı tavır davranışları bunlar hep bir edebi çerçevesinde düşünülmüş. Hatta bu bizim yunusumuz ilim en geride imiş illa edep illa edep diyor yani önceden edepsiz bir ilim olmayacağını belirtmişler. Kesinlikle olmalı.” [K2]

“Bizim milli manevi değerlerimizi benimsemiş bir öğrenciye veya o ailelerin çocuklarından birinin faydası olur ama bizim bu değerlerimizi benimsemeyen kişilere de çok faydası olacağını düşünmüyorum. Olumlu örnekleri çoğaltmamız lazım öğretmenlerimiz rol model olması gerekir.” [K4]

“Bu dersi işler kendi davranışlarını kendileri kontrol ediyorlar. Mesela yüksek sesle kahkaha attı ise hocam adabsız oldum farkındayım özür dilerim bir daha böyle yağmayacağım diyor. Bunun farkında olması önemli 12 E sınıfı örnek bir sınıf haline geldi bunu çok net gördüm. Günde 8 saat ders görmekten bu adabımuaşeret dersinin daha önemli olduğunu gördüm” [K6]

“Öğrenci lise çağına kadar kişilik gelişimini büyük oranda tamamladığından dersin etkisi azalmaktadır.” [K8]

Adabımuaşeret kurallarının öğrenilmesi ve uygulanması, sadece teorik bir bilgi ile sınırlı kalmamalıdır. Katılımcılar, bu kuralların hayata geçirilmesi için okul kültürünün bu normları içermesi gerektiğini vurgulamaktadırlar (K1). Ahlaki ve kültürel değerlerin öğrencilere yalnızca kural olarak öğretilmesi değil, aynı zamanda bu değerlerin günlük yaşantılarına entegre edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Eğitimcilerin bu konuda hem öğrencilere hem de ailelere örnek olmaları gerektiği, sadece kuralların öğretilmesiyle bu

süreçte bir ilerleme sağlanamayacağı dile getirilmiştir (K2). Ayrıca, okul ortamının nezihtir ve huzurlu olabilmesi için eğitimcilerin rol model olmaları ve öğrencilere uygun davranışları benimsetmeleri gerektiği belirtilmiştir (K1).

Bir diğer önemli nokta, eğitimde adabımuaşeret derslerinin öğrencilerin davranışlarını ve kişisel gelişimlerini doğrudan etkileyebileceğidir. Katılımcılar, öğrencilerin adabımuaşeret kurallarını kavradıklarında kendi davranışlarını daha iyi kontrol etmeye başladıklarını gözlemlemişlerdir. Örneğin, öğrencilerin yüksek sesle kahkaha atmak gibi olumsuz davranışlarda bulunmalarının ardından özür dilemeleri, bu derslerin önemli bir farkındalık yarattığını gösteriyor (K6). Ancak, lise çağına kadar kişilik gelişiminin büyük oranda tamamlandığı dikkate alındığında, bu derslerin etkisinin yaşa göre farklılık gösterebileceği ifade edilmiştir (K8).

Adabımuaşeret derslerinin sadece kültürel ve ahlaki temelleri öğretmekle kalmayıp, aynı zamanda öğrencilerin içselleştirmelerini sağlayacak şekilde tasarlanması gerektiği, öğretmenlerin de rol model olarak bu dersleri güçlendirmeleri gerektiği söylenmiştir (K2, K4). Bu derslerin, öğrencilerin sosyal ilişkilerini ve toplumsal sorumluluklarını geliştirecek şekilde daha fazla önemsenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

3.9. Öğretmenlerin Adabımuaşeret Dersinin Öğrencilerin Gelişimine ve Diğer Derslere Katkısına İlişkin Görüşlerine Yönelik Bulgular

Öğretmenlerin adabımuaşeret dersi öğrencilerin genel gelişimine ve diğer derslere katkısına ilişkin görüşlerini paylaşmışlardır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 10: Öğretmenlerin, Adabımuaşeret Dersi Alan Öğrencilerin Genel Gelişimine ve Diğer Derslere Katkısına İlişkin Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Adabımuaşeretin Başka Derslere Katkısı	Davranışlar ve Disiplinin Artması	9
	Sosyal Gelişim ve Saygı Davranışları	6
	Ahlaki Gelişim ve Genel Başarı	7
Eğitimde Uygulamalı Yaklaşım	Uygulamalı Adabımuaşeret Eğitimine Katkı	6
Toplum ve Ahlak Bağlantısı	Toplumda Ahlaki Değerlerin Önemi	2
Eğitimde Bağlantılık	Dersler Arası Bağlantılık	3

Tablo 11'e göre 4 ana tema ve 6 alt temadan oluşmuştur. (1) adabımuâşeretin başka derslere katkısı ana temasında “*Davranışlar ve Disiplinin Artması*” (f=9) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) eğitimde uygulamalı yaklaşım ana temasında “*Uygulamalı Adabımuâşeret Eğitime Katkı*” (f=6) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) toplum ve ahlak bağlantısı ana temasında “*Toplumda Ahlaki Değerlerin Önemi*” (f=2) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (4) eğitimde bağlantılık ana temasında “*Dersler Arası Bağlantılık*” (f=3) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

“Kesinlikle yani bir kere hal halindeki değişim mutlaka yansıyacak diğer derslere de birbirlerine saygıyı öğrenecekler öğretmeni dinlemeyi öğrenecekler. Not kaygısıyla o öğretmene karşı çok daha kibar davranabiliyor mesela ama derse girmeyen bir öğretmen not kaygısı yoksa istediğimi söyleyebilirim havasına girebiliyor mesela hâlbuki aslında yaptığı her davranış kişiliğini yansıtıyor sadece kendi kişiliğini değil onu yetiştiren anne babayı da yansıtıyor. Ben bu insana kötü davrandım ve böyle ayıp ettim diyerekten vicdanen rahatsız olmuyor maalesef bence vicdanları susturmuşlar artık sürekli kendini iyi hisset sürekli bu pompalanıyor. Yemekte sıraya girebiliyor mu sıradaki diğerine saygı gösterebiliyor mu? Mesela ben çocuklara şaşırtıyorum kabanları böyle asıyorlar düşüyor yere üstüne basıp geçiyor nasıl üstüne basıp geçiyor mesela nasıl bunu görmezden gelip geçebiliyorsun yokmuş gibi arkadaşın ceketi kendinin de olabilirdi.” [K5]

“Çocukların davranışlarında dersle birlikte bir düzelme gördünüz mü? Derseniz ben çok net gördüm bunu söyleyebilir. Gerçekten yani mesela bir meclise girme adabı diye bir adap seçmiştim meclise girerken özellikle çocuklarda çok ciddi anlamda bir değişiklik gördüm hatta sınav sorum da bu derste bir sene boyunca gördüklerinizi değerlendirin diye bir soru yazdım. O kadar güzel şeyler yazmışlar ki yemek adabını da şu meseleyi görmüştük ya ben bunu bilmiyordum hocam işte akrabalık kısmında küslük meselesinde bunu bilmiyordum hocam eve girme çıkma adaplarında hucurat suresinden ve hadis-i şeriflerden çokça örnek verdiğimde bunları öğrenmeleri sevindirici. Yani özellikle din derslerinin tamamına katkısı olur siyer, kelam gibi derslere ayrıca iletişim bakımından Türkçe dersine de katkısı olur.” [K6]

“Âdâb-ı muâşeret dersinin öğrencilerin ahlaki gelişimlerine büyük katkı sağlayacağını düşünüyorum. Ancak bu ders sadece teoride olmamalı bizzat uygulamalı olarak

verilmelidir. Ahlaki değerleri kazanan bir öğrencinin bu değerleri diğer derslere de taşıyacağını ve dolayısıyla başarısına olumlu katkı sağlayacağını düşünüyorum.” [K10]

“Tabii ki bulunur. Çünkü ahlaksızca davranışlar çocukları yanlış davranışlara daha çabuk bulaştırabilir, neyin doğru neyin yanlış olduğu tam zamanında öğretilir ise elbette derslerine okuluna daha çok faydası olur. Başarı demek bana göre hayatta mutlu olabilmek demektir. Dünyaca ünlü bir doktor sezaryen gereken bir doğumda parasını alamam diye sezeryan yapmıyor ve kadın ölüyor bana göre bu doktor ahlaksızca bir davranış göstermiş. Bana göre bu doktor başarısızdır. Toplumun mutlu olması için adabımuaşeret kurallarına uyulması gerekir. Hatta diğer canlılar bile belli bir kurala göre davranır.” [K12]

Adabımuaşeret kurallarının öğrencilerin davranışlarına etkisi, yalnızca teorik bilgiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda öğrencilerin günlük yaşantılarında da önemli bir yer edinmektedir. Katılımcılar, adabımuaşeret derslerinin öğrencilerde önemli bir davranış değişikliği yarattığını ve bu değişikliklerin sadece okulda değil, öğrencilerin sosyal ilişkilerinde de belirginleştiğini belirtmişlerdir. Özellikle sıra bekleme, yemek adabı, meclise girme ve akrabalık ilişkileri gibi günlük yaşamda karşılaşılan küçük ama önemli davranışlarda ciddi bir farkındalık gelişimi gözlemlenmiştir (K5, K6).

Bu tür derslerin, öğrencilerin sadece kendi kişisel davranışlarını değil, aynı zamanda toplumsal kuralları ve diğer insanlara karşı saygıyı da içselleştirmelerini sağladığı vurgulanmıştır. Adabımuaşeret derslerinin öğrencilerde ahlaki bir değişim yarattığı ve bunun diğer derslere de olumlu bir yansıma yaptığı ifade edilmiştir. Bu, derslerin sadece sosyal ilişkilerde değil, aynı zamanda öğrencilerin eğitim başarıları üzerinde de olumlu etkiler yaratacağını göstermektedir (K6, K10).

Katılımcılar, bu derslerin yalnızca teorik bilgiyle değil, aynı zamanda uygulamalı olarak verilmesinin çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin adabımuaşeret kurallarını sadece öğrenmekle kalmayıp, bu kuralları günlük yaşamlarına entegre etmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Bu sayede, öğrenciler hem kendi karakter gelişimlerini hem de başarılarını artıracaklardır (K10). Adabımuaşeret dersleri, öğrencilerin ahlaki değerleri kazanmalarına katkı sağlayarak, onların özgüvenli, saygılı ve toplumla uyumlu bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olmaktadır.

3.10. Öğretmenlerin, Adabımuaşeret Dersine Yönelik Sunulan Destek Programları veya Etkinliklerle İlgili Görüşlerine Yönelik Bulgular

Öğretmenlerin adabımuâşeret kurallarına uymayan davranışlarla başa çıkmak için öğrencilere sağlanan destek programları veya etkinliklere ilişkin görüşlerini paylaşmışlardır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 11: Öğretmenlerin Adabımuâşeret Kurallarına Uymayan Davranışlarla Başa Çıkmak İçin Öğrencilere Sağlanan Destek Programları veya Etkinliklerle İlgili Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Program ve Etkinliklerin Yetersizliği	Yetersiz ve Güncellenmemiş Programlar	8
	Uygulamalı Etkinliklerin Eksikliği	7
	Okul İçi ve Dışı Etkinliklerin Artırılması Gerekliliği	6
Öğretmen ve Okul Desteklerinin Rolü	Öğretmenler Arası Destek ve İşbirliği	3
Ödül ve Davranış Değişikliği	Ödüllerin Davranışa Etkisi ve Değerinin Azalması	2
Toplumsal ve Disiplinle Bağlantı	Disiplin Uygulamaları ve Toplum Yansıması	1

Tablo 12’ye göre 4 ana tema ve 6 alt temadan oluşmuştur. (1) program ve etkinliklerin yetersizliği ana temasında “*Yetersiz ve Güncellenmemiş Programlar*” (f=8) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) öğretmen ve okul desteklerinin rolü ana temasında “*Öğretmenler Arası Destek ve İşbirliği*” (f=3) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) ödül ve davranış değişikliği ana temasında “*Ödüllerin Davranışa Etkisi ve Değerinin Azalması*” (f=2) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (4) toplumsal ve disiplinle bağlantı ana temasında “*Disiplin Uygulamaları ve Toplum Yansıması*” (f=1) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

“Yeterli değil, hatta bahse konu program ve etkinlikler çoğunlukla güncel ve yeni nesille bağ oluşturacak onlara benimsetecek cinsten de değil.” [K1]

“Yeterli olduğunu düşünmüyorum. Bu konuda böyle bir ders de yok zaten şu anda en azından işlenen ama özellikle imam hatip liselerinde veyahut ta din kültürü kitaplarında bir bölüm olarak az da olsa işleniyor onun haricinde hususi bir bap olarak işlenmemiş. Önceki kültürümüzde bunun özellikle ders olarak işlendiği kitaplar okunduğu kitaplar yazıldığı ve bu konuda örnek şahsiyetlerin çok dillendirildiği düşünüyorum.” [K2]

“Yetersiz ve program yok mesela. Yapılması gereken 2 -3 tane bir faaliyet beklerdim. Program yetersiz programın içi dolmamış. Benim öğrencilerim kız olduğu için otobüste yer vermeye bilirsiniz diyorum çünkü ayakta kaldıkları zaman taciz durumları olabiliyor bundan dolayı oturmaları daha iyidir diye düşünüyorum” [K6]

“Bence yeterli değildir. Bunun sebebi de bu eğitimin sadece teorik ders olarak okutulması, uygulamaya, yaşayıp yaşatmaya yönelik etkinliklere yer verilmemesidir. Bu gibi etkinlikler sadece okulla sınırlı kalmamalı okul dışına da taşınmalıdır.” [K10]

“Destek programlar var mı yok mu onu bilmiyorum etkinlikler yapılması gerektiğini düşünüyorum bunların da arttırılması gerektiğini düşünüyorum. Her ay bir adabımuaşeret kuralı belirlenip en iyi uygulayanlara bir ödül verilebilir. Alt sınıflarda ödül etkili ama üst sınıflarda pek etkili olmuyor. Maalesef ödüller de ödülün büyüklüğüyle maddi değeriyle ölçülmeye başlandı. Doğru davranışlar doğru olduğu için yapılmalı başkası için değil. Başkası için yapılıyorsa kendi başına kaldığı zaman yapılmaz. Karşılık beklemeden güzel davranışlar yapılması gerekir.” [K11]

Katılımcılar, adabımuaşeret eğitiminin yetersiz olduğunu ve günümüz gençliğiyle bağ kuracak etkinliklerin ve programların eksik olduğunu vurgulamışlardır. (K1, K6) Özellikle, bu dersin yalnızca teorik olarak işlendiği ve uygulamalı etkinliklere yer verilmediği belirtilmiştir. Katılımcılar, adabımuaşeretin daha kapsamlı bir şekilde programlara dahil edilmesi gerektiğini ifade etmiş, imam hatip liseleri ve din kültürü kitaplarında bu konunun az da olsa işlendiğini ancak genel olarak yeterli bulunmadığını dile getirmişlerdir (K2). Ayrıca, etkinliklerin okul sınırlarının dışında da yapılması gerektiği, her ay bir adabımuaşeret kuralının belirlenip ödüllerle desteklenmesinin etkili olabileceği vurgulanmış (K10, K11) ve bu tür ödüllerin doğru davranışların sadece dışsal ödüllerle değil, içsel motivasyonla yapılması gerektiği belirtilmiştir (K11).

3.11. Öğretmenlerin Öğrencilerdeki Adabımuaşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışlara İlişkin Kullandıkları Stratejilere Yönelik Bulgular

Öğretmenler, öğrencilerdeki ahlaki yanlışlıkları düzeltmek için kullandıkları stratejilerle ilgili olarak, diğer öğretmenlerden, okul yönetiminden ve ailelerden yeterli destek almadıkları konusunda görüşlerini paylaşmışlardır. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar, Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 12: Öğretmenlerin, Öğrencilerdeki Ahlaki Yanlılıkları Düzeltmek İçin Kullandıkları Stratejilere İlişkin Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Ahlaki Değer Kazandırma Stratejileri	Öğretmenlerin Rol Model Olması	8
	Aile Desteği ve İletişimi	6
	Dini Argümanların Kullanılması	3
İletişim ve Davranış Gelişimi	Öğrenciyle Birebir İletişim ve Karar Verme Süreci	5
	Öğrenciye Seçenek Sunma ve Değerlendirme	2
Zorluklar ve Engeller	Ailelerin Aşırı Korumacı Tutumları	4
	Boşanmış Ailelerin Çocuklarına Etkisi	1
Çözüm Önerileri	Eğitim ve Örnek Gösterme Yöntemleri	6
	Öğrenciye Sorular Sorarak Farkındalık Yaratma	2

Tablo 13'e göre 4 ana tema ve 9 alt temadan oluşmuştur. (1) ahlaki değer kazandırma stratejileri ana temasında “*Öğretmenlerin Rol Model Olması*” (f=8) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) iletişim ve davranış gelişimi ana temasında “*Öğrenciyle Birebir İletişim ve Karar Verme Süreci*” (f=5) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) zorluklar ve engeller ana temasında “*Ailelerin Aşırı Korumacı Tutumları*” (f=4) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (4) çözüm önerileri ana temasında “*Eğitim ve Örnek Gösterme Yöntemleri*” (f=6) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

“Sıkıntılı öğrencilerimizle zaman zaman karşılaştığımız oluyor. Böyle özellikle edep adap problemleri olan öğrencilerle onlarla öncelikle konuşma yöntemini tercih ediyoruz. Onlara bu tavrının davranışının ya da sözünün çok doğru olmadığını, anlıyorsa ve tekrarlamıyorsa çok fazla da üzerine gitmiyoruz. Ama zaman zaman rehber öğretmenlerimizden destek aldığımız zamanlar oldu. Bizim konuşmalarımızın ya da diğer arkadaşlarımızın konuşmaları yetersiz kaldığı durumlarda onlara yönlendirdiklerimiz idareyi haberdar ettiğimiz durumlar oluyor ailesini haberdar ettiğimiz durumlarda oluyor. Tabii diğer arkadaşlarla bu konularda yardımlaştığımızı düşünüyorum.” [K2]

“Ailelerden yeterli destek alıyoruz. Aileyi aradığımız zaman geri dönüştür oluyor. Öğrenciler bize karşı iyi yönleri gösterip bizim görmediğimiz yerde kötü yönlerini sergileyebiliyorlar. Allah bizi her an görüyor bunlar da anlatılmalı. Yapılan iyi davranışlar sadece maddi ödüller için yapılmamalı en önemli şeyin Allah rızası olduğunu bilmesi lazım.” [K5]

“Öğretmen öğrencilere bir şeyi kazandırmak için önce kendi yapmalı. Öğretmen rol model olmalı. Çocuklar zaten inanın bir süre sonra bana hep şunu diyorlar hocam siz çok nazik bir insansınız.” [K6]

“Öğrencilere örnek rol model olmaya çalışıyorum. Dersimiz gereği yeri geldiği zaman ayet ve hadislerden örnekler vermeye çalışarak yanlışlarını göstermeye çalışıyorum. Öğretmenlerin çoğunda böyle ahlaki değer vereyim diye bir derterleri yok. Öğrenciler örnek rol model olayım kaygısı yok. Güzel yakışıklı olayım gerisi önemli değil anlayışı hâkim olduğu için okullarda maalesef âdâb-ı muâşeret sadece kuru bir ders olarak kalıyor. Ailelerden destek yok. Şimdiki aileler aşırı korumacı çocuğum istediği gibi yaşasın, ben yaşayamadım o yaşasın anlayışı var. Böyle olunca adâb-ı muâşeret dersi amacına ulaşmıyor.” [K10]

“Öğrenciyi karşıma alıyorum yaptığı davranışı niçin yaptığını soruyorum ve bunun artılarını eksilerini seçenek olarak sunuyorum. Sonra kendisinin değerlendirmesini istiyorum. Kendinin karar vermesini istiyorum. Ben yanlış yapıyorsun dediğimde zaten yapmıyor ama kendisi düşünüp yaparsa karar verirse niçin yaptığını doğru mu yanlış mı yaptığını farkına varacaktır ve düzeltecektir yanlış davranışı. Diğer öğretmenler yeterli destek alabiliyoruz alamadığımız durumlarda olabiliyor. Burada bakış açısı önemli. Bölgeler arası farklılıklar olabiliyor.” [K11]

Katılımcılar, öğrencilerin adabımuâşeret ile ilgili davranış sorunlarını çözmek için çeşitli yöntemler kullandıklarını belirtmişlerdir. (K2, K5) Bazı öğretmenler, öğrencileriyle birebir konuşarak tavırlarının doğru olmadığını açıklamayı tercih etmekte ve tekrarlanmayan hatalarda fazla üstlerine gitmemektedirler. Ancak, gerektiğinde rehber öğretmenler ve idareden destek alındığı da ifade edilmiştir. (K2) Katılımcılar, aile desteğinin önemini vurgulamış ve çoğunlukla ailelerle iletişim kurarak öğrencilerin davranışlarını düzeltmeye çalıştıklarını dile getirmiştir. (K5) Bununla birlikte, bazı öğretmenler, özellikle rol model olmanın önemini belirtmiş, öğrencilerin öğretmenlerini

nazik ve örnek bir kişilik olarak gördüklerini ifade etmiştir. (K6) Diğer taraftan, bazı katılımcılar, ailelerin aşırı korumacı tutumları ve değersizlik anlayışları nedeniyle adabımuâşeret derslerinin hedeflerine ulaşamadığını düşünmektedir. (K10) Ayrıca, öğretmenlerin, öğrencileriyle iletişime geçerek, yaptıkları davranışların artılarını ve eksilerini değerlendirmelerine fırsat tanıyarak, öğrencilerin kendi kararlarıyla düzeltmelerini sağlamayı amaçladıkları da belirtilmiştir. (K11)

3.12. Öğretmenlerin, Adabımuâşeret Dersi Öğretim Programı Hakkındaki Görüşlerine Yönelik Bulgular

Öğretmenler, adabımuâşeret dersinin öğretim programı ve bu dersin toplumdaki ahlaki yozlaşmayı azaltmadaki katkısı hakkında görüşlerini paylaşmışlardır. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar, Tablo 14’te sunulmuştur.

Tablo 13: Öğretmenlerin Adabımuâşeret Dersinin Öğretim Programı Hakkındaki ve Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Programın Yeterliliği ve Uygulanabilirliği	Öğretim Programının Yetersizliği ve Eksiklikler	7
	Programın Toplumdaki Ahlaki Yozlaşmayı Azaltma Potansiyeli	5
	Medyanın Etkisi ve Sosyal Değişim	4
Toplumda Ahlaki Yozlaşma	Popüler Kültürün ve Medyanın Ahlaki Değerler Üzerindeki Etkisi	4
	Aile ve Çocuk Eğitimi	3
Öğretmenlerin Rolü ve Aile Desteği	Öğretmenlerin Rol Model Olması	5
	Ailelerle İş Birliği	2
Programın Başarıya Ulaşması İçin Öneriler	Uygulamanın ve Eğitim Materyallerinin Güncellenmesi	4
	Programın Gerçekten Uygulanması ve Eğitim İçeriğinin Zenginleştirilmesi	3

Tablo 14’e göre 4 ana tema ve 9 alt temadan oluşmuştur. (1) programın yeterliliği ve uygulanabilirliği ana temasında “*Öğretim Programının Yetersizliği ve Eksiklikler*” (f=7) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) toplumda ahlaki yozlaşma ana temasında “*Popüler Kültürün ve Medyanın Ahlaki Değerler Üzerindeki Etkisi*” (f=4) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) öğretmenlerin rolü ve aile desteği ana temasında

“Öğretmenlerin Rol Model Olması” (f=5) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (4) programın başarıya ulaşması için öneriler ana temasında “Uygulamanın ve Eğitim Materyallerinin Güncellenmesi” (f=4) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

“Öğretim programı ne kadar mükemmel olursa olsun ders materyali ve dersi okutacak hocanın önemli olduğunu düşünüyorum. Din öğretiminin hazırladığı ders materyalleri günümüz öğrencisine hitap etmiyor. Bu gençlik için okuması veya anlaması bile yorucu.” [K1]

“Şu anda programın adabı muâşeret dersiyle ilgili bir program önüne gelmedi. O yüzden herhangi bir yorum yapamayacağım o konuyu bilmiyorum yani hangi konular işlendiğini nasıl işlendiği neler söylendi bilmiyorum.” [K2]

“Programın içeriği hakkında bilgim yok. Yeni kültürde oluşan telefonlar konuşma adabı en önemlilerinden. Bir tanesi de giyinme adabı sonra alışmaya başlıyor sonra o tarz giyinen birisi popüler ise. Popüler kültür çok etkili çocuk popüler olan şeyin peşinde koşuyor sosyal medyadan birkaç yıl öncesinde o crop dediğimiz giysiler görülmeye başlıyor. Sonra barby bebeklik o üstleri sadece televizyonda görüyordu artık şu an bütün mağazalarda satılıyor bütün gençlerde görebiliyorsunuz. Bu yozlaşma bozulma çok hızlı gerçekleşiyor. Sorulduğu zaman da mağazada satılanlar hep böyle deniyor. Gençler açık giyinmeyi cesaret gibi görüyor. Dini konulara sıcak bakmayan bir yöneticimiz vardı okulda ahlaksızlık çoğalınca din kültürü öğretmenine hocam bir şeyler yapın demeye başladı. Eskiden çocukların uyku saatini kontrol edebiliyorduk fakat şimdi kontrol edemiyoruz. Sağlıksız uyku sağlıksız beden oluyor. Onun için ülke olarak proje üretmemiz gerekiyor. Ailelerde şu var çocuğumun hakkı yenmesin düşüncesi var. Çocuklara bir ödev verdim. 4 ayda çocuk ödevi yapmamış ailesi hocam şimdi yapsın diye rica ediyor zamanı belirlenmiş bir ödevi çocuk getirmede 5 puan eksik almalı yapmadıysa karşılığını alması gerekir bu öğrenci belki de çok önemli yerlere gelecek sorumluluk kavramını bilmeli. Aile araya girip çocuğum öğretmen yüzünden mutsuz olmasın gibi düşünüyor aslında çocuğuna iyilik yapmıyor.” [K5]

“Âdâb-ı muâşeret dersinin öğretim programı kâğıt üzerinde çok güzel hazırlanmış ama bu programı hazırlayan insanların sahadan haberleri yok masa başında ben yazdım, ben yaptım oldu hadi siz de okullarda uygulayın diyorlar. Eğer bu ders okullarda yukarıda

da söylediğim gibi hakkı verilerek okutulursa toplumdaki ahlaki yozlaşmayı önleyebilir kanaatindeyim.” [K10]

“Program hakkında bilgin yok okumadım. Eğitim istedik davranışlar göstermek olduğu için eğitime büyük katkı sağlar. Özellikle rtük diziler izlenmeyecek derecede bunların çok büyük etkisi var bırakın gençleri yetişkinler bile etkileniyor. Ben inanamıyorum televizyonlarda nasıl böyle program yapılır inanamıyorum neden böyle üçüncü sayfa haberleri fazla çıkıyor dendiğinde medya mensubu arkadaş toplum reyting gösterdiği için o nedenle bu haberleri çok yayınlıyoruz diyor. Bunun için toplumun bilinçli olması ve izlediği programlara dikkat etmesi gerekir. Bir de ekonomik refah sağlanırsa düzelme olur.” [K12]

Katılımcılar, Âdâb-ı muâşeret dersi ve öğretim programı hakkında çeşitli görüşler sunmuşlardır. (K1, K5, K10) Bazı katılımcılar, programın mükemmel olmasının, ders materyali ve öğretmenin kalitesiyle dengelenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. (K1) Özellikle, din öğretiminin materyallerinin günümüz gençliğine hitap etmediği ve öğrencilerin anlamakta zorlandığı belirtilmiştir. Ayrıca, program içeriği ve nasıl işlendiği konusunda eksik bilgiye sahip olduklarını ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır. (K2) Katılımcılar, popüler kültürün etkisi ve gençlerin davranışlarındaki değişiklikleri örneklerle açıklamış, giyim, sosyal medya ve televizyonun etkisinin büyük olduğunu belirtmişlerdir. (K5) Bununla birlikte, programın uygulamada eksik kaldığı, sahadan gelen geri bildirimlere dayalı iyileştirmelerin önemine vurgu yapılmıştır. (K10) Diğer katılımcılar, medyanın etkisi ve ekonomik refahın toplumda olumlu değişikliklere yol açabileceğini dile getirmiştir. (K12)

3.13. Öğretmenlerin Seçmeli Ders Olan Adabımuâşeret Dersinin Zorunlu Ders Kapsamına Alınıp Alınmaması Hakkında Görüşlerine Yönelik Bulgular

Öğretmenlerin, adabımuâşeret dersinin zorunlu olması ile ilgili görüşleri paylaştıklarıdır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 15’te sunulmuştur.

Tablo 14: Öğretmenlerin Adabımuaşeret Dersinin Zorunlu Ders Olmasına Yönelik Görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	f
Dersin Zorunlu Olması Gerekliliği	Zorunlu Olması Gerekliyor	13
	Zorunlu Olma Durumunda İçerik ve Öğretmen Seçimi	4
	Aile Eğitimi ve Toplumun Katılımı	4
Toplumda Ahlaki Değerler ve Eğitim	Adabımuaşeret Eğitiminin Hayatın Her Alanında Gerekliliği	4
	Ahlaki Yozlaşma ve Medyanın Etkisi	3
Eğitimde Yapılması Gereken Düzenlemeler	Eğitim Sürecinin Aile ve Okul İşbirliği ile Desteklenmesi	4
	Eğitim Sürecinin Uzun Vadeli Olması	4
Sosyal Değişim ve Toplumsal Katkılar	Toplumun Kültürel Kodları ve Değer Yargıları	3

Tablo 15’e göre 4 ana tema ve 8 alt temadan oluşmuştur. (1) dersin zorunlu olması gerekliliği ana temasında “*Zorunlu Olması Gerekliyor*” (f=13) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (2) toplumda ahlaki değerler ve eğitim ana temasında “*Adabımuaşeret Eğitiminin Hayatın Her Alanında Gerekliliği*” (f=4) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (3) eğitimde yapılması gereken düzenlemeler ana temasında “*Eğitim Sürecinin Aile ve Okul İşbirliği ile Desteklenmesi*” ve “*Eğitim Sürecinin Uzun Vadeli Olması*” (f=4) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. (4) sosyal değişim ve toplumsal katkılar ana temasında “*Toplumun Kültürel Kodları ve Değer Yargıları*” (f=3) en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Bu konuya dair bazı öğretmenlerin görüşleri ise doğrudan şu şekildedir:

“Ders zorunlu olmazsa hiçbir fayda sağlamaz. Üç beş idareci seçtirir. Birçok okulun ruhu bile duymaz. Zorunlu olması şarttır. Kur’an-ı Kerim bile seçilmiyor artık. Din Kültürü dersinin Din Bilgisi ve Ahlak Bilgisi şeklinde ikiye ayrılıp ahlaki değerler merkezli bir adabı muaşeret müfredatı oluşturularak okutulması gerekir. Bu dersi okutacak öğretmenlerin iyi belirlenmesi önemlidir. Bu alanda iyileşme isteniyorsa önce sosyal medya ve televizyon kontrol altına alınmalıdır. Bu yozlaşma gençlerde sosyal medya kanalı ile olurken 40 yaş üstü kesimde televizyon aracılığı ile olmaktadır. Habercilik ve yayıncılık anlamında iktidara yakın TV kanalları ahlaki yozlaşmayı normalleştirmektedir. Gençlik bakanlığı ambleminden başlayarak sürece katkı verir hale

getirilmeli, Aile bakanlığı ve kadem gibi oluşumlara destek vermek yerine toplumu kültürel kodlarında tutmanın telaşı içinde olmalı, Diyanet işin içerisinde daha yoğun halde yer almalıdır.” [K1]

“Zorunlu olmasını isterim. Evlenirken istenilen kan testi gibi adabımuaşeret kurallarına bilip bilmediği de kontrol edilip sonra evliliğe izin verilmeli. İnsanlar arasında adabımuaşeret konusu evlendirirken aranan kan testi kadar Önemli. Adabı muaşeret eğitimi sertifikası olmalı. Birbirlerini bilmeyen iki kişi evleniyor devamında adabız nüfus 5 kat artıyor. Bu yüzden ciddi anlamda aile okulu, evlilik okulu, ilişki okulu, anne okulu, baba okulu gibi bunun adı ne olacaksa kan testi kadar önemli. Kan testinde uyuma olmazsa çocuk özürsü geliyor o çocuğun tedavisi oluyor yani bu çocuğun dünyaya zararı olmuyor aslında ama ahlaksız olanın dünya kadar sıkıntısı oluyor.” [K4]

“Elbette isterim ancak kâğıt üzerinde göstermelik ders olarak kalmamalı. Bu dersi verecek öğretmenlerin özenle seçilmesi gerekir. Öğretmelerin de bu dersin hakkını verebilmesi için örnek nesil yetiştirmeyi kendilerine dert edinmesi gerekir” [K10]

“Zorunlu demeyelim de eğitim sistemimiz sınava yönelik bir eğitim olduğu için zorunlu demeyelim ama seçmeli derslerde öncelikli olması gerekir. Veliler için en önemli ders matematik Türkçe fen, sınava yönelik olduğu için çocuğun kaç tane net yapıyor ona bakılıyor iyi davranışı yapmış yapmamış çok önemsenmiyor. Aileden başlayıp bütün okul seviyelerinde bu dersler olmalı uzun bir süreçte bunlar yavaş yavaş düzelebilir. Aslında bu ders her derse serpiştirilmesi gerekli.” [K11]

“Zorunlu olmasını isterim ilkokuldan itibaren ve bu bir süreç işidir. Zamanla çözüleceğine inanıyorum. Edepsizlik kabul edilecek bir şey değil. Konuşmayı çok hafife alıyoruz ama çok etkili. Kavramlar mesela adam aslan gibi kükredi dediğimiz zaman adam mutlu olur eşek gibi anırdı dediğimiz zaman neredeyse öldürmeye kalkar ama sonuçta ikisi de hayvan. İletişim bu nedenle önemlidir. Söz deyip geçmeyelim konuşmalarımıza oturmamıza toplum içerisinde temizliğimize giyimimize kadar önem göstereceğiz. Hatta sözel şiddet de cezalandırılması gerekir eylemsel şiddette olduğu gibi.” [K12]

Katılımcılar, Âdâb-ı muâşeret dersinin zorunlu olması gerektiğini ve bu dersin toplumsal fayda sağlamak için ciddi şekilde uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır. (K1, K4, K10) Birçok katılımcı, bu dersin zorunlu olmasının, eğitim sisteminin kalitesini ve

toplumun genel ahlaki değerlerini iyileştireceğini belirtmektedir. (K12) Bazı katılımcılar, bu dersin aile içindeki ilişkilere kadar etkisi olabileceğini, örneğin evlilik öncesi adâb-ı muâşeret bilgisinin önemini dile getirmiştir. (K4) Ayrıca, öğretmenlerin bu derse yönelik eğitimlerinin ve öğretim kalitesinin çok önemli olduğu vurgulanmıştır. (K10) Medyanın ve sosyal medyanın ahlaki değerleri olumsuz etkilediği, sosyal medya ve televizyon kontrolünün toplumsal iyileşme için şart olduğu ifade edilmiştir. (K1) Katılımcılar, bu dersin sadece okullarla sınırlı kalmaması gerektiğini, toplumun her seviyesinde bu değerlerin benimsenmesi gerektiğini savunmuşlardır. (K11) Son olarak, sözlü şiddetin ve toplumda genel ahlaki çöküşün önüne geçebilmek için bu dersin ilkokuldan itibaren başlatılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. (K12)



4. BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. TARTIŞMA

4.1.1. Öğretmenlerin Adabımuâşeret Dersinin Gerekliliği Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Tartışma

Bu bölümde araştırma verileri alanyazındaki diğer çalışmalarla karşılaştırılacak ve bulgulardan elde edilen sonuçlar tartışılacaktır. Tablo 3'e göre (1) adabımuâşeret dersinin gerekliği ana temada “*Gençlerin İletişim Becerileri ve Ahlak*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler, gençlerin sosyal becerilerinin gelişimi için adabımuâşeret dersinin önemli olduğunu düşünmektedirler. Bu, öğrencilere hem iletişimde hem de sosyal yaşamda daha saygılı ve bilinçli olmayı öğretecek bir ders olarak değerlendirmektedirler. Çünkü değişim sosyal medya, bilişim ve iletişim araçları ile meydana gelmektedir (Gürsu, 2015b). Günümüzde bu değişimin büyük oranda medya, iletişim ve bilişim araçları vasıtasıyla gerçekleştiğini ifade edilebiliriz. (2) Uygulamalı eğitim gerekliği ana temada “*İlkokuldan Başlayan Eğitim*” adabımuâşeret eğitimine ilkökul seviyesinden başlanması gerektiği düşünülmektedir. Bu, öğrencilerin erken yaşlardan itibaren toplumsal kurallara ve adabımuâşeret kurallarına alışmalarını sağlamak amacıyla önemli bir aşama olarak görülmektedir. Bu bağlamda, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Bin Şeref En-Nevevi Ed-Dimeşki (2021), “Riyazü’s Salihin” kitabında yer alan hadise göre, “*Allah’ın çizdiği sınırları aşmayarak orada duranlarla bu sınırları aşıp ihlâl edenler, bir gemiye binmek üzere kur’a çeken topluluğa benzerler. Onlardan bir kısmı geminin üst katına, bir kısmı da alt katına yerleşmişlerdi. Alt kattakiler su almak istediklerinde üst kattakilerin yanından geçiyorlardı. Alt katta oturanlar: Hissemize düşen yerden bir delik açsak, üst katımızda oturanlara eziyet vermemiş oluruz, dediler. Şayet üstte oturanlar, bu isteklerini yerine getirmek için alttakileri serbest bırakırlarsa, hepsi birlikte batar helâk olurlar. Eğer bunu önlerlerse, hem kendileri kurtulur, hem de onları kurtarmış olurlar*”. Biz bu hadis-i şerif’e eğitim programı yönünden, değerlendirdiğimizde bu vatanda yetişen nesil hepimizin, adabımuâşeret kurallarına uyulması veya uyulmaması hepimizi ilgilendirir. Geminin kaptanı ve yolcular geminin zarar görmemesi için önlem almaları elzemdir. Eğitim programımızı deldirmemeliyiz. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile adabımuâşeret programının genişletilmiş bir yapıya

kavuşturulduğu da belirtilebilir. Ancak sadece eğitim-öğretim sürecinde çalışma yapmak yetersiz olmayabilir. Adabımuâşeret eğitimi erken çocukluk döneminde (anaokulu) seviyesinden itibaren verilmelidir. (3) Dersin uygulama ve işlenişi ana temada “*Dersin Hedefe Ulaşabilmesi İçin Gerekliklik*” dersin amacına ulaşabilmesi için doğru uygulama yöntemlerinin kullanılmasının önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu, öğretmenlerin dersin etkinliğini artırma konusunda duydukları hassasiyeti göstermektedir. MEB (2023) ders programını, günümüzde adabımuâşeretin öğrenilmesinin aile sorumluluğunda olduğu, çocukların bu kuralları aile ortamında ve sosyal öğrenme yoluyla kazandığı bilinmektedir. Ancak, dünya genelindeki hızlı gelişmeler, toplum ve aile yapısındaki değişiklikler, aile bireylerinin artan iş sorumlulukları, adabımuâşeretin ayrı bir disiplin olarak ele alınmasını ve buna yönelik bir öğretim programı hazırlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Adabımuâşeret dersi öğretim programı, Türk kültürü ve toplumsal gelişmeler ışığında, görgü ve nezaket kurallarını geniş bir perspektiften ele almayı amaçlayacak şekilde tasarlanmıştır. Program, bireylerin millî ve manevi değerleri benimseyerek tutum ve davranışlarını bu doğrultuda şekillendirmesini; insanlar arasında sevgi, saygı ve toplumsal huzuru sağlayacak kuralları hayatlarına uygulamalarını; ayrıca adabımuâşereti gelecek nesillere aktararak kültür aracılığıyla yaymalarını hedeflemektedir. Ayrıca Bilecik Karacan (2022) tarafından yapılan çalışmaya katılanların hepsi günümüzde çocuk ve gençlerin âdâb-ı muâşeret eğitimine ihtiyaç duydukları yönünde görüş belirtmiştir. (4) toplumda ahlaki ve davranışsal değişiklik ana temada “*Öğretmenlerin Rolü ve Toplumdaki Etkileri*” öğretmenlerin, öğrencilerin davranışlarını şekillendirme ve toplumdaki moral değerleri güçlendirme konusunda önemli bir rol oynadığına dair bir görüşlerini ifade etmişlerdir. Yağcı ve Şentürk (2024) tarafından yapılan çalışmada, eğitim sürecinde öğrencilere kazandırılması beklenen kazanımlar göz önünde bulundurulduğunda, öğretmenlerin daha azimli, kararlı ve güçlü tutumları, uzun vadeli hedeflere ulaşmalarına katkıda bulunacağını ifade etmiştir. Bu, öğretmenlerin sadece akademik değil, sosyal ve ahlaki gelişim üzerine de etkili olduklarını göstermektedir. Diyanet (2024) 06.09.2024 tarihli “*İlim ve Eğitim, Ahlakla Yücelir*” hutbesinde yer alan öğretmenlik, Allah Resûlü’nün (s.a.s) övdüğü bir meslektir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s) “*Ben, bir öğretmen olarak gönderildim.*” (İbni Mâce, Mukaddime 17) hadisiyle, öğretmenliğin değeri vurgulanmaktadır. Çocuklarımızı ve gençlerimizi, milletine ve insanlığa faydalı bireyler olarak yetiştirmek hepimizin ortak sorumluluğudur.

Bu nedenle, evlatlarımızın akademik başarıları için gösterdiğimiz çabayı, manevi ve ahlaki gelişimleri için de sergilemeliyiz. Unutmayalım ki, çağın gerekliliklerine uygun bir eğitim almış ve güzel ahlakla donatılmış bir nesil, toplumumuzun en büyük gücü ve en değerli kazancı olacaktır. Bu ulvi görevi de Mustafa Kemal Atatürk, “*Öğretmenler yeni nesil sizin eseriniz olacaktır*” diyerek, öğretmenlerin hem eğitim-öğretim yönünden hem de rol model olma açısından önemine dikkat çekmiş ve yeni nesli öğretmenlere emanet etmiştir. Bu bağlamda, araştırma bulguları ve alanyazındaki bilgiler birbirini desteklemektedir.

4.1.2. Öğretmenlerin Adabı Muâşeret Dersine Neden İhtiyaç Duyulduğuna Dair Görüşlerine İlişkin Tartışma

Tablo 4’e göre, (1) toplumda ahlaki bozulma ve değerler ana temasında “*Toplumda Ahlaki Bozulma*” ve “*Gençlerin Ahlaki ve Davranışsal Bozulması*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ahlaki değerlerdeki genel bozulma, toplumun moral çöküntüsü ve gençlerin özelinde değerler ve davranışlardaki bozulma, eğitim ve sosyal yapıdaki zayıflıkların bir sonucu olarak görülmektedir. Ekinci’ye (2020) göre, dünyevileşmenin olduğu toplumlarda meslekler bile kazandıkları ekonomik gelirlere göre değer ve saygı kazandıkları ifade ettiğini vurgulamıştır. Ayrıca ebeveynlerin, çocuklarını okula gönderirken topluma faydalı iyi bir insan olsun diye hedef koyma yerine benim çocuğum doktor ve mühendis gibi sosyoekonomik kazancı yüksek meslek sahibi olacak diye göndermektedir. (2) Sosyal medya ve sekülerleşmenin etkisi ana temasında “*Sekülerleşme ve Sosyal Medyanın Rolü*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal medya, bireylerin yaşam biçimlerini ve değer yargılarını şekillendirmektedir. Sekülerleşme ise dini ve geleneksel değerlerin gerilemesine yol açmaktadır. Şentürk ve diğerleri (2024) tarafından yapılan çalışmada, günümüzün postmodern dünyasında öğrenme, önceden belirlenmiş hedeflere dayanmak yerine, öğrencinin ihtiyaçlarına göre şekillenir ve bağımsız öğrenmede öğrenci, öğrenme sürecinin sorumluluğunu üstlenerek bu süreçte aktif bir rol oynadığını ifade etmiştir. Yağcı ve Şentürk (2023) tarafından yapılan çalışmada, öğrenme sürecinde öğretim teknolojilerinin kullanımı giderek daha yaygın hale gelmektedir. Bilişim çağında, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler eğitim anlayışını ve uygulamalarını da etkilediğini ifade etmiştir. (3) Ebeveyn ve aile etkisi ana temasında “*Ailelerin Yetersiz*

Rolü ve Eğitim Eksiklikleri” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveynlerin eğitime yeterince ilgi göstermemesi, çocukların değerler ve ahlak konusunda eksik gelişmesine neden olmaktadır. (4) Eğitimdeki eksiklikler ve gereklilik ana temasında *“Okullarda Eğitimdeki Boşluklar”* en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ahlak, etik ve değerler eğitiminin okullarda yetersiz olması, gençler arasında toplumsal uyumsuzluklara yol açmaktadır. (5) Toplumsal değişim ve ihtiyaçlar ana temasında *“Toplumun Eğitim İhtiyacı”* en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitimdeki boşlukların giderilmesi, toplumsal değerlerin yaşatılması için önemli bir yol oynamaktadır. Bilecik Karacan (2022)’ye göre birey, dünyaya geldiği andan itibaren çevresiyle iletişim kurarak sosyalleşme sürecine girer ve bu süreçte çeşitli değerler, tutumlar ve davranışlar edinir. Sosyal uyum, bireyin psikososyal gelişimini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için kritik bir unsurdur. Bu uyumun sağlanmasında, toplum tarafından kabul gören ve ahlak, din, değerler ile kültür gibi farklı unsurlardan beslenen davranışların benimsenmesi önem taşır. İnsanların birlikte yaşamlarını sürdürebilmesi için nezaket, zarafet, medeniyet ve ahlak ölçüleri çerçevesinde şekillenen âdâb-ı muâşeret, her dönemde geçerliliğini koruyan önemli bir olgudur. İnsan doğası gereği bazı ahlaki eğilimlerle dünyaya gelir ve bu eğilimlerin olumlu yönde geliştirilmesi, eğitimin temel amaçlarından biridir. Aynı zamanda, bu gelişim toplumsal uyumun sağlanması, bireyin sosyal kabul görmesi ve sevgi ile saygıya dayalı bir toplum düzeninin oluşturulması açısından da gereklidir. İnsanın ahlaki nitelikleri, davranışlarına yansıdığında, bu nitelikler bireyler arası ilişkiler üzerinde doğrudan etkili olur. Bu bağlamda, âdâb-ı muâşeret, bireyin sosyal hayatta sergilediği ahlaki tutum ve davranışların göstergesi olarak kritik bir rol oynar (İçen ve Tuncel, 2018).

4.1.3. Öğretmenlerin Öğrencilerde Görülen ve Adabımuâşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışlarına Yönelik Görüşlerine İlişkin Tartışma

Tablo 5’e göre (1) sosyal medya ve dijital etkiler ana temasında *“Sosyal Medyanın Olumsuz Etkileri”* en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin sosyal medya kullanımının, adabımuâşeret kurallarına uymayan davranışları teşvik ettiğini öğretmenler ifade etmişlerdir. Sosyal medya, öğrencilerin dil kullanımlarını, iletişim biçimlerini ve genel davranışlarını olumsuz etkilemektedir. Çevrimiçi ortamda daha rahat bir dil ve tavır sergilenmesi, yüz yüze iletişimde de benzer olumsuz

davranışlara yol açmaktadır. Sosyal medya ve dijital etkiler ana temasında, "Sosyal Medyanın Olumsuz Etkileri" en yüksek sıklığa sahip bulunmuştur. Öğrenciler, sosyal medya kullanımının adabımuâşeret kurallarına uymayan davranışları teşvik ettiğini belirtmişlerdir. Sosyal medya, öğrencilerin dil kullanımı, iletişim biçimleri ve genel davranışlarını olumsuz etkilemektedir. Çevrimiçi ortamda sergilenen rahat dil ve tavır, yüz yüze iletişime de yansımaktadır. Karaboğa (2019) tarafından yapılan araştırmaya göre, lise öğrencileri rol model olarak en çok medya ünlülerini (%46,7) tercih etmekte, ardından tarihi karakterler (%19) ve aile bireyleri (%12,3) gelmektedir. İkinci tercihlerde de medya ünlüleri (%55,7) en yüksek oranı alırken, üçüncü tercihlerde de yine medya ünlüleri (%50,7) sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda lise öğrencileri için adabımuâşeret kurallarına uymayan davranışlarını etkileyen "*Sosyal Medyanın Olumsuz Etkileri*" temasına ait bulgular ile örtüşmektedir. (2) Aile ve eğitim eksiklikleri ana temasında "*Ailevi İlişkiler ve Rol Model Eksiklikleri*" en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerin çocuklarına doğru bir rol model olamaması, öğrencilerin adabımuâşeret kurallarına uymamalarının önemli bir nedeni olarak öğretmenler ifade etmişlerdir. Çocuklar, ailede gördükleri davranışları taklit ederek toplumda benzer tutumlar sergilemektedirler. Bu, özellikle dil ve tutumda saygısızlık, iletişimde sıkıntılar gibi olumsuz davranışları yol açmaktadır. (3) Toplumsal değişim ve yozlaşma ana temasında "*Toplumsal Değerlerdeki Yozlaşma*" en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplumda değerlerin zayıflaması, özellikle gençlerin adabımuâşeret kurallarına uymamalarına neden olmaktadır. Değerler, toplumsal bir yapı içinde bireylerin davranışlarını şekillendirir. Bu değerlerin yozlaşması, bireylerin daha bireyselci ve saygısız davranışlar sergilemelerine yol açmaktadır. (4) Eğitim ve öğrenim problemleri ana temasında "*Akademik ve Sosyal Eğitimdeki Eksiklikler*" en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Eğitimdeki eksiklikler, yalnızca akademik başarıyı değil, aynı zamanda öğrencilerin sosyal becerilerini de olumsuz etkilediğini öğretmenler ifade etmişlerdir. Adabımuâşeret kurallarına uyum, sosyal eğitim ve değerler eğitimi dayanır. Bu tür eksiklikler, öğrencilerin toplumsal davranışlarını ve iletişim biçimlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. (5) Olumsuz davranışlar ve iletişim ana temasında "*Küfür ve Argo Kullanımı*" en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler arasında küfürlü ve argo dil kullanımının yaygın olduğunu öğretmenler ifade etmişlerdir. Bu, adabımuâşeret kurallarına uymamanın en belirgin örneklerinden biridir.

ve öğretmenler tarafından sıkça şikâyet edilen bir davranış şeklidir. (6) Bağımsızlık ve özgürlük anlayışı ana temasında “*Aileye Bağımlılık ve Sosyal Özgürlük Anlayışı*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerin çocuklarını aşırı korumacılığı ve gençlerin daha özgür bir birey olma isteği arasında bir çatışma olduğu öğretmenler ifade etmişlerdir. Bu çatışma, öğrencilerin toplumsal normlara ve okul kurallarına uyum sağlamakta zorlanmalarına neden olmaktadır. Ailelerin aşırı müdahale etmesi, gençlerin sosyal özgürlük anlayışını zedeleyebilir ve kurallara karşı bir isyan durumuna yol açmaktadır. Toplumda bir huzursuzluk, bencillik, birbirini sevmeme büyük küçük ayrımı yok saygı yok kısacası adabımuaşeret kuralları denilen kurallar yok. Çarşıda pazarda markette yüksek sesle ve küfürle konuşan, yalnızken yaptığı davranışları toplum içerisinde de yapma isteğinde olan buna da kılıf uydurarak şimdiki gençlik “Z kuşağı” her şey serbest gibi bir algı oluşturulmaktadır. Hâlbuki terbiye almış geçmişini örf ve adetlerini, gelenek göreneklerini adabımuaşeret kurallarını bilen kültürüne vatanına milletine bağlı faydalı nesillere geleceğe huzur ve güvenle bakacak bireylere ihtiyacımız vardır. Gençlere iyi rol model olacak ebeveynlere ve huzurlu bir topluma ihtiyaç duyulmaktadır. Bunu da en iyi önce huzurlu bir aile ortamı ve anaokulundan başlayan bir adabımuaşeret eğitimi ile sağlamak mümkündür. Bu bağlamda Alp ve Levent (2020) tarafından yapılan çalışmada, öğrencilerin ayıp ve mahremiyet algılarının değiştiği, küfür ve argo sözlerin öğrenciler arasında yaygınlaştığı ve normalleştiği, doğruluk ve dürüstlük kavramlarının farklılaştığı ve ahlaki değerlerin değiştiği ifade edilmiştir. Yıldız (2012) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise, yeni kuşağın Facebook ve Twitter gibi sosyal paylaşım sitelerinde özel ve mahrem görüntülerini rahat bir şekilde paylaşabildikleri, eski kuşağa göre farklı mahremiyet algılarının bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, adabımuaşeret kurallarının öğretilmesi ve toplum olarak uygulanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu bulgular toplumun huzursuzluğu ve değerlerdeki yozlaşmanın önüne geçebilmek, kültür aktarımının düzenli olabilmesi için dersin önemini vurgulamaktadır ve araştırma bulgularını desteklemektedir (Tataroğlu, 2005).

4.1.4. Öğretmenlerin Öğrencilerdeki Adabımuaşeret İhlallerine Yönelik Farkındalıklarına İlişkin Tartışma

Tablo 6’ya göre (1) farkındalık eksikliği ana temasında “*Öğrencilerin Adabımuaşeret Kurallarını Bilmemesi*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin adabımuaşeret kurallarını bilmemesi, öğretmenlerin en sık dile getirdiği bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, öğrencilerin temel sosyal davranışları ve etik kuralları içselleştirmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Eğer öğrenciler, hangi davranışların uygun olduğunu öğrenmemişse, bu durum toplum içinde saygısızlık ve toplumsal normlara uymama gibi olumsuz sonuçlar doğurur. Kan (2024) tarafından yapılan çalışmada, değerlerin giderek yozlaştığı ve anlamını yitirmeye başladığı günümüzde, değer eğitime daha fazla önem verilmesi büyük bir gerekliliktir ve bireylerin sağlıklı bir toplumda yaşamaları için gerekli olan temel ahlaki ve toplumsal değerleri kazanmalarına yardımcı olur. Değerlerin bilinmesi ve öğrenilmesi için daha fazla önem verilmesi gerektiğine dikkat çekerek araştırma bulgularını desteklemektedir.

(2) Sosyal ve akran baskıları ana temasında “Çevresel ve Akran Etkisi” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin davranışları, çevresel faktörler ve akran baskıları tarafından şekillendiğini öğretmenler ifade etmişlerdir. Akranlar arasında kabul görmek veya grup içinde bir yere sahip olmak, öğrencilerin adabımuaşeret kurallarına uymamalarına yol açabilmektedir. Özellikle ergenlik döneminde, öğrenciler sosyal çevrelerinin etkisinde kalabilir ve bu da uygun davranışların sergilenmesini zorlaştırmaktadır.

(3) Eleştiriye ve hata kabulüne direnç ana temasında “Eleştiriye Tepki Verme ve Hata Kabul Etmeme” en yüksek sıklığa sahip olduğu görülmüştür. Öğrencilerin, eleştirilere karşı direnç göstermeleri ve yaptıkları hataları kabul etmeme eğiliminde olmaları, sosyal ilişkilerde sorunlara yol açtığını öğretmenler ifade etmişlerdir. Eleştiri ve hatalar, kişisel gelişim için önemli bir öğretilerdir, ancak bu yaş grubu genellikle eleştiriyi olumsuz algılar ve bu da öğrencilerin öz disiplin geliştirmelerini engellemektedir. Bu durum hem bireysel hem de grup içinde olumsuz davranışların sürmesine neden olmaktadır.

(4) Eğitim ve değer aktarımı ana temasında “Aile ve Eğitim Eksiklikleri” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerin ve eğitim sisteminin, adabımuaşeret kurallarına dair yeterince bilgi ve değer aktarmaması, öğrencilerin davranışlarını şekillendiren önemli bir faktör olduğunu öğretmenler ifade etmişlerdir. Öğrencilerin, evde ve okulda uygun davranışlar öğrenmemiş olmaları, toplum içindeki uyumsuzluklarını artırmaktadır. Bu da öğrencilerin sosyal normlara ve adabımuaşeret kurallarına uymamalarına yol açmaktadır. Arslan Yıldız (2019) tarafından yapılan çalışmada, aile çocuğa değerler eğitimi, ahlak eğitimi, adab-ı muaşeret kuralları gibi hususları yaparak yaşatarak öğretir. Formal de olsa informal de olsa eğitimin bir

amacı vardır ve bu amaç doğrultusunda eğitim faaliyetleri ve planlamaları meydana getirilir. Eğitim tanımlarında sıklıkla karşımıza çıkan davranışsal değişiklik bu amaçların en önemlilerinden birisidir. (5) Farklı davranış biçimleri ana temasında “*Davranışların Normalleşmesi ve Kabullenmesi*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin bazı olumsuz davranış biçimlerini normal ve kabul edilebilir olarak görmeleri, büyük bir sorun teşkil ettiğini öğretmenler ifade etmişlerdir. Bu davranışlar zamanla toplumsal olarak kabul edilen normlar haline gelirse, toplumun genel değerleri zayıflayabilir. Küfürlü dil kullanımı veya saygısız iletişim biçimlerinin zamanla alışıldık bir davranış haline gelmesi, öğrencilerin bu tür davranışları daha az sorun olarak algılamalarına yol açtığını öğretmenler ifade etmişlerdir. (6) Öğrenme ve farkındalık oluşturma ana temasında “*Farkındalık Oluşturabilmesi*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin, adabımuâşeret kurallarına uygun davranış sergileyebilmesi için öncelikle bu kurallar hakkında bir farkındalık oluşturulması gerekmektedir. Bu farkındalık, öğrencilerin daha bilinçli davranmalarını sağlar ve kurallara uyum sağlama konusunda daha aktif bir tutum geliştirmelerine yardımcı olur.

4.1.5. Öğretmenlerin Adabımuâşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışların Nedenleri Hakkında Görüşlerine İlişkin Tartışma

Tablo 7’ye göre (1) ailevi faktörler ana temasında “*Aile İçindeki İletişim Eksiklikleri ve Eğitim Eksikliği*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aile içindeki sağlıklı iletişimin eksikliği ve eğitimin yetersiz olması, öğrencilerin toplumsal kuralları öğrenme sürecini olumsuz etkileyen önemli bir faktör olduğunu öğretmenler ifade etmişlerdir. Ailelerin çocuklarıyla yeterince vakit geçirmemesi veya onları doğru şekilde yönlendirememesi, çocukların davranışlarında da zorluklara yol açabilir. Çelikkaya ve Yılmaz (2017) tarafından yapılan bir çalışmada, değerler eğitimi bağlamında öğretmen, öğrenci ve velilerin karşılıklı beklentileri ele alınmıştır. Çalışmada, dürüstlük, hoşgörü, saygı, sevgi, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi değerlerin öğretilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte, araştırmaya katılan ebeveynlerin çoğu, okulun katma değer açısından beklentilerini karşılamadığını ve bu nedenle okulun eğitim yapısının gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu durum, öğrencilerin saygılı ve düzgün iletişim kurma yeteneklerini kısıtladığını öğretmenler ifade etmişlerdir. Tüm sosyal kurumlarda olduğu gibi, insanlar arasındaki ittifaklar, aile gibi bir sosyal kurumda da

kendine özgü biçimler alabilir. Örneğin, anne ile çocuk arasında, babaya karşı bir ittifak kurulabilir. Tezel, (2011)'e göre özellikle sert, hoşgörüsüz ve mükemmeliyetçi bir baba ile koruyucu bir anne söz konusu olduğunda, çocuk ile anne arasında bir yakınlaşma oluşabilir. Ender de olsa, baba ile çocuk arasında, anneye karşı bir ittifak da gelişebilir. Ailedeki ittifaklar çoğunlukla uyumsuzluklara ve sorunlara yol açabileceği için olumsuz etkiler yaratır. İttifakın karşısındaki taraf, kendini yalnız ve dışlanmış hissedebilir, bu da onu hırçınlaştırabilir. İttifak halindeki bireyler arasında ise zamanla sınırlar kaybolur. Bu durum, özellikle çocuk açısından zordur çünkü sadakat sorunu ortaya çıkar. Çocuğun hem anneye hem de babaya bağlanması gerekirken, yalnızca bir tarafa bağlanması, diğer tarafa karşı suçluluk ve soğukluk hissetmesine yol açar. Bu, çocuk için bir kayıptır, çünkü onun her iki ebeveynine de sağlıklı bir şekilde bağlanmaya ihtiyacı vardır. Bu bağlamda çocuğun hem enneye hemde babaya aynı anda ihtiyacının olduğu anne ya da babayı tercih eden çocukların uyum problemi yaşayabileceği vurgulanmış ve araştırma bulgularından ailevi faktörler ana temasında “*Adabımuaşeret Kurallarına Uymayan Davranışların Sebepleri*” ve “*Sosyal Medyanın Olumsuz Etkisi*” teması ile örtüşmektedir. (2) Sosyal medya etkisi ana temasında “*Sosyal Medyanın Olumsuz Etkisi*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal medyanın, öğrencilerin davranışlarını ve değerlerini olumsuz yönde etkileyen önemli bir faktör olduğu öğretmenler ifade etmişlerdir. Çevrimiçi platformlarda, özellikle gençler arasında, dilin ve davranışların daha serbest olduğu bir ortam oluşmakta ve bu ortamda adabımuaşeret kurallarına uymama eğilimi artmaktadır. Sosyal medya, öğrencilerin sosyal normlara karşı duyarsızlaşmasına ve olumsuz davranışların normalleşmesine yol açmaktadır. (3) Eğitim ve rol modellik ana temasında “*Eğitim Eksiklikleri ve Öğretmenlerin Rolü*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin, öğrencilerin adabımuaşeret kurallarına uygun davranışlar sergilemelerini sağlamak için yeterli eğitimi ve rehberliği sağlamamaları, bu tür olumsuz davranışların artmasına sebep olabileceğini öğretmenler ifade etmişlerdir. Eğitimin sadece akademik başarıyla sınırlı kalması, öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmede eksikliklere yol açabileceğini ve bu bağlamda öğretmenlerin, öğrencilerin doğru davranışlar geliştirmeleri için de bir rol model olmaları önemli olduğu dile getirmişlerdir. (4) Toplumsal ve kültürel faktörler ana temasında “*Kültürel Değişim ve Toplumsal Dejenere Olma*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplumda meydana gelen kültürel değişimler, özellikle geleneksel değerlerin

zayıflaması, gençlerin adabımuâşeret kurallarına uyum sağlamalarını zorlaştırdığını öğretmenler ifade etmişlerdir. Kültürel yozlaşma, toplumsal normların zamanla geriye gitmesine, bireylerin toplumsal kurallara karşı duyarsızlaşmalarına yol açabileceğini ve bu bağlamda toplumsal değişimler, bireylerin uygun davranış sergileme kapasitesini olumsuz yönde etkileyebileceğini dile getirmişlerdir. (5) Özgürlük ve bağımsızlık ana temasında “*Yanlış Anlaşılan Özgürlük ve Sınırsız Davranış*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler bazen özgürlüğü sınırsız davranış olarak algıladıklarını öğretmenler ifade etmişlerdir. Bu yanlış anlayış, toplumsal kurallara karşı duyarsızlık oluşturduğu ve eğitimde ve ailede yanlış özgürlük algılarının düzeltilmesi, öğrencilerin davranışlarını daha uygun hale getirdiğini dile getirmişlerdir. Demirel ve Sayar’a (2018) göre, yeni medya, günümüzün vazgeçilmez bir parçası olarak kişilerin iletişimini hızlandırırken, aynı zamanda ihtiyaçları suni bir şekilde artırarak kültürel değişim, dönüşüm ve yozlaşmayı hızlandırmaktadır. Çok seslilik sağladığı iddia edilse de yeni medya, küresel sermayenin kontrolündedir. Bu medya, bireyleri özgürlük vaatleriyle toplumdan (kültürden) ayırıştırıp yalnızlaştırırken, İnternet mimleri, sosyal medya akımları ve çeşitli topluluklar (geek, hipster vb.) aracılığıyla onları güdümlü gruplara dönüştürmektedir. Bu grupların kontrolü, teknoloji devleri ve sahiplerinin elinde olduğundan önemli bir sorun yaratmaktadır. Türkiye’de 2005 yılında yapılandırmacı eğitime geçilmesiyle birlikte bilişim teknolojileri eğitim sistemine daha hızlı entegre edilmeye başlanmıştır (Şentürk ve Yağcı, 2024). Bu bağlamda eğitimde sunulan teknolojilerin bu dönüşümlerle desteklenmesi ve eğitim ortamının çağın teknolojik gereksinimlerini karşılaması gerekmektedir (Gedik vd., 2019). Ayrıca, sekülerleşme ideolojisi, dışarıdan müdahalelerle gerçekleştirilerek, yeni medya teknolojisiyle etkili bir propaganda aracına dönüştürülmektedir. Küresel şirketler, aşırılıkları destekleyerek dinsel radikalizme zemin hazırlamaktadır. Merter (2023) çalışmasında, söz konusu sürecin sonunda devlet desteğiyle “*Yüksek Stratejik Araştırmalar Enstitüsü*” gibi kurumların kurulmasını önererek, topluma düşen görev ve sorumluluklardan bahsetmektedir. Bu çerçevede, konuya duyulan önemin altını çizerek hem devletin hem de milletin, mevcut ahlaki çöküntüyü engellemek adına derhal önlemler alması gerektiğini vurgulamaktadır.

4.1.6. Öğretmenlerin Gözlemlerine Göre Cinsiyet Değişkeninin Adabımuâşeret Kurallarına Uyuma Davranışlarında Yönelik Bir Farklılık Oluşturup Oluşturmadığına Dair Görüşlerine İlişkin Tartışma

Tablo 8’e göre (1) cinsiyet farkı var ana temasında “*Kızlar ve Erkekler Arasında Davranış Farklılıkları*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin, kızlar ve erkekler arasında yanlış veya ahlak dışı davranışların farklı şekillerde tezahür ettiğini düşündüklerini ve cinsiyetin öğrenci davranışları üzerinde belirleyici bir etken olabileceğini dile getirmişlerdir. Öğretmenler, erkek ve kız öğrencilerin farklı sosyal beklentilere sahip oldukları için farklı davranışlar sergilediklerini ifade etmiştir. (2) Cinsiyet farkı yok ana temasında “*Kız ve Erkek Arasında Ahlaki Davranış Farkı Yok*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bazı öğretmenler, kız ve erkek öğrenciler arasında ahlaki davranış farkı olmadığını düşünüyor. Bu görüş, cinsiyetin öğrencilerin ahlaki yargıları üzerinde etkili olmadığını ve her iki cinsiyetin benzer şekilde yanlış davranışlar sergileyebileceğini ifade etmektedir. Bu, toplumsal cinsiyetin eğitimde bir ayrım yaratmadığına dair bir bakış açısını yansıtmaktadır. (3) Toplumda geleneksel cinsiyet rolleri ana temasında “*Erkeklerle Göre Kızların Davranışlarının Daha Fazla Yargılanması*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplumsal normlara ve geleneksel cinsiyet rollerine dayanarak, kız öğrencilerin davranışlarının daha sık eleştirildiği veya yargılandığına dair bir düşünceyi yansıtmaktadır. Bu, toplumdaki geleneksel değerlerin eğitim ortamında nasıl bir yansıma bulduğunu göstermektedir. Akdeniz’e (2023) göre, özellikle de mahremiyet eğitimi ahlak eğitiminin önemli bir parçası olarak görüp toplumu bu noktada bilgilendirmek hem ebeveynleri hem de çocukları olumlu yönde etkileyebilir. Ailelere, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından ahlak eğitiminin bir parçası olarak mahremiyet eğitiminin verilmesi ve sosyal medya üzerindeki etikleriyle ilişkilendirilmesi çocuğu yetiştirirken daha bilinçli olma noktasında fayda sağlayabilecektir. Bu noktada cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin gerekli çalışmalara ihtiyaç olduğu belirtilebilir.

4.1.7. Öğretmenlerin Öğrencilerin Adabımuâşeret Kurallarına Uymayan Davranışlarının Topluma Ne Gibi Zararları Olduğu/Olacağı Hakkında Görüşlerine İlişkin Tartışma

Tablo 9'a göre (1) toplumun bozulması ana temasında “*Kültürel Yozlaşma ve Ahlaki Çöküş*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler öğrencilerin adabımuâşeret kurallarına uymayan davranışları toplumsal bir yozlaşma ve ahlaki çöküşün ve toplumdaki değerlerin zamanla erozyona uğradığını ve buna bağlı olarak toplumun moral çöküntü yaşadığını ifade etmişlerdir. Ahlaki değerlerin zayıflaması, toplumsal ilişkilerde ve bireylerin davranışlarında daha fazla bozulma anlamına gelmektedir. (2) Eğitim ve aile ana temasında “*Aile İçi Eğitim ve Örnek Olma*” ve “*Eğitimde Adabımuâşeret Değerlerinin Erken Yaşta Verilmesi*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenle öğrencilerin adabımuâşeret kurallarına uymanın önemini aile içinde öğrendiklerini ve adabımuâşeret kurallarının eğitim sisteminde erken yaşlarda öğretilmesinin, toplumdaki değerlerin korunmasına katkı sağlayacağını ifade etmektedir. (3) Medya ve toplumsal etkiler ana temasında “*Medyanın Olumsuz Etkisi ve Denetim Gerekliği*” ve “*Medyanın Ahlaki Değerleri Bozan Yayınları*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Medyanın, toplumsal değerleri zayıflatan veya adabımuâşeret kurallarına ters düşen içerikler ürettiği ve bunun topluma zarar verdiği ve medyanın bu tür içeriklerini denetlemenin, toplumdaki olumsuz etkileri azaltmada önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca medyanın ahlaki değerleri bozduğu görüşü, toplumsal yozlaşma ile doğrudan ilişkili olduğu ve medyanın bazı yayınlarının toplumun değer yargılarına zarar verdiğini ve bu tür içeriklerin toplumda yanlış davranışları yaygınlaştırabileceğini ifade etmişlerdir. Bu görüş Şahin’in (2011) ortaya koyduğu çalışmasında belirttiği ifadelerle de örtüşmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Mahinur Özdemir Göktaş, katıldığı bir programda ailenin toplumun temel yapı taşı olduğunu vurgulamış ve ailelerin Türkiye'nin huzur, güven ve istikrar kaynağı olduğuna dikkat çekmiştir. Aile yapısının küresel tehditlerle karşı karşıya olduğunu belirten Bakan, teknolojinin hızla gelişmesiyle aile içi iletişimin zayıfladığını ve dijital bağımlılığın arttığını ifade etmiştir. Ayrıca, geleneksel aile değerlerinin hedef alındığını ve annelik ile babalığın itibarsızlaştırıldığını belirtmiştir. Bu olumsuz gelişmelerin çocuklar ve tüm aile bireylerini etkileyerek demografik bir dönüşüm tehlikesi oluşturduğunu söylemiştir. Bakan Göktaş, 2025 yılını “Aile Yılı” olarak ilan

ettiklerini açıklayarak, aileleri günümüz tehditlerine karşı daha dirençli hale getirmeyi, geleneksel aile değerlerini yüceltmeyi ve farkındalık oluşturmaya hedeflediklerini belirtmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025). Aile çocukların ilk eğitim yeridir sonra sosyal medya, okul, öğretmenler ve toplum diyebiliriz. Bu bağlamda aile, okul, sosyal medya, öğretmenler ve tüm kamu kurumları ile birlikte önlem alınmalıdır. MEB bunun farkında olduğundan bu dersi seçmeli olarak getirmiş fakat bu noktada yeterli farkındalığın oluşturulamadığı araştırma sonucunda görülmüştür. Çakmak (2012) tarafından yapılan bir araştırmaya göre çok yoğun olarak kullanılan ve popülaritesi her geçen gün artan sosyal medya, sunduğu bu yeni iletişim biçimiyle bireylerin bilgiye ulaşma, haberleşme, eğlenme, kendini ifade etme ve sosyalleşme biçimlerini, kimlik oluşumlarını, yaşam tarzlarını ve değerlerini etkilemektedir.

4.1.8. Öğretmen Görüşlerine Göre Adabımuaşeret Eğitiminin Okul ve Topluma Katkısı Görüşlerine İlişkin Tartışma

Tablo 10'a göre (1) adabımuaşeret dersinin etkisi ana temasında “*Olumlu Davranışlar ve Toplumsal Düzen*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin adabımuaşeret dersinin, öğrencilerde olumlu davranışlar geliştirilmesine ve toplumsal düzenin sağlanmasına önemli bir katkı sağladığını ve bu dersin öğrencilerin toplumda saygılı, düzenli ve başkalarının haklarına saygı gösteren bireyler olmalarına yardımcı olacağını ifade etmişlerdir. Ekinci (2020)'e göre öğrencilerin akademik bilgi ve gerçek hayattan rehberlik edecek ahlak değerlerle donatılmış olarak yetiştirilmesi ve kültürel değerlerimizin güçlendirilmesi, okul ve çevresindeki sosyal yaşamın ahlaki ve etik değerlere uygun olarak şekillenmesi, öğrencilerin ahlaki bir topluluk bilincinin oluşturulması gerekliliğini vurgulamıştır. (2) Eğitimde yaş aralığı ve etki ana temasında “*Lise Dönemi ve Öncesi Etkiler*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler adabımuaşeret eğitimine erken yaşta adabımuaşeret değerlerinin kazandırılması, öğrencilerin bu değerleri kalıcı hale getirmelerine yardımcı olacağını ifade etmişlerdir. (3) Toplumsal değişim ve rol modeli ana temasında “*Okulun ve Öğretmenlerin Topluma Etkisi*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (4) Kültürel ve toplumsal değerler ana temasında “*Kültürel ve Ahlaki Değerlerin Toplumsal Düzene Yansıması*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gençlerin toplumsal değerleri kazanma süreci, ahlaki gelişim açısından hem bireysel hem de

toplumsal faktörlerin etkisi altında şekillenen bir dönemdir (Avcı, 2006). Tosun (2021) tarafından yapılan çalışmada, eğitim programları, toplum ile birey arasında uyum sağlanmasına, bireylerin toplumsal değerlere olan duyarlılığının artırılmasına ve bu değerlerin içselleştirilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, toplumsal değerlerin yozlaşmasının önlenmesi, genç nesillere bu değerlerin aktarılması ve toplumsal bütünlüğün sağlanması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, bireylerin tüm insanlarla ortak bir paydada buluşarak barış ve huzur içinde yaşamalarını teşvik etmek için hoşgörü, sevgi, saygı, sorumluluk, kardeşlik gibi olumlu değerlerin eğitim yoluyla kazandırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Öğretmenlerin adabımuâşeret eğitiminin, toplumda kültürel ve ahlaki değerlerin yayılmasına yardımcı olduğunu ve bunların toplumsal düzeni oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda geçlerin adabımuâşeret dersi almaları toplumsal yapının güçlenmesi açısından önemlidir ve araştırmaya bulguları ile bağdaşmaktadır.

4.1.9. Öğretmenlerin Adabımuâşeret Dersinin Öğrencilerin Gelişimine ve Diğer Derslere Katkısına Yönelik Görüşlerine ile İlişkin Tartışma

Tablo 11'e göre (1) adabımuâşeretin başka derslere katkısı ana temasında "*Davranışlar ve Disiplinin Artması*" en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin büyük bir kısmı, Adabımuâşeret dersinin öğrencilerin davranışlarını ve disiplinlerini artırma konusunda önemli bir katkı sağlayacağını ve öğrencilerin sınıf içindeki tutumlarını, dikkatlerini ve genel uyumlarını olumlu yönde etkisinin olacağını ifade etmişlerdir. (2) Eğitimde uygulamalı yaklaşım ana temasında "*Uygulamalı Adabımuâşeret Eğitime Katkı*" en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin bu konuda yapılan eğitimin, öğrencilerin daha fazla uygulama yaparak ve tecrübeler kazanarak öğrenmelerine katkı sağladığını ifade etmişlerdir. (3) Toplum ve ahlak bağlantısı ana temasında "*Toplumda Ahlaki Değerlerin Önemi*" en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Küreselleşme süreciyle birlikte, insan yaşamındaki değişimler, toplumların bazı değerlerinde dönüşümlere yol açmakta veya yeni değerlerin benimsenmesine zemin hazırlamaktadır. Adıgüzel ve Ergünay (2012) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye, demografik çeşitliliği ve ekonomik potansiyeli ile küresel bir aktör olarak öne çıktığında, Türk toplumunu şekillendiren değerlerin belirlenmesi ve bu değerlerin yeni nesillere aktarılması büyük bir önem taşımaktadır ve Türkiye gibi farklı

etnik grupların bir arada yaşadığı bir ülkede, ortak değerlerin oluşturulması, birlikte yaşamın temel taşlarından biri olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda toplumsal huzurun sağlanabilmesi için adabımuâşeret dersine olan ihtiyacın gerekliliği ve önemi belirtilerek araştırma bulguları ile örtüşmektedir. (4) Eğitimde bağlantılık ana temasında “*Dersler Arası Bağlantılık*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler, Adabımuâşeret dersinin diğer derslerle olan bağlantısını, dersler arası ilişkiyi, dersin müfredat içinde entegrasyonu ve diğer derslerle ilişkilendirilmesi hakkında daha fazla çalışma yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bilecik Karacan (2022) tarafından yapılan çalışmada, âdâb-ı muâşeretin konu alanına yakınlık bakımından, âdâb-ı muâşeret eğitimi belirli derslerle ilişkilendirmişlerdir. Bu bağlamda öğrenci adabımuâşeret kurallarına uyarak mutlu olabilir ve diğer derslere daha iyi adabte olduğu söylenebilir. Böylece diğer derslerle bağlantı kurularak toplumun barış içinde yaşayabilmesi için gerekliliği vurgulanarak araştırma bulgularını desteklemektedir.

4.1.10. Öğretmenlerin Adabımuâşeret Dersine Yönelik Sağlanan Destek Programları veya Etkinliklerin Yeterliliği Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Tartışma

Tablo 12’ye göre (1) program ve etkinliklerin yetersizliği ana temasında “*Yetersiz ve Güncellenmemiş Programlar*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin büyük bir kısmı, mevcut destek programlarının yetersiz ve güncellenmemiş olduğunu ve Adabımuâşeret dersine dair uygulamaların çağın ihtiyaçlarına ve öğrencilerin davranışsal gereksinimlerine göre revize edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. (2) Öğretmen ve okul desteklerinin rolü ana temasında “*Öğretmenler Arası Destek ve İşbirliği*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin birbirleriyle bilgi alışverişinde bulunması ve deneyimlerini paylaşmaları, sorunların daha etkili bir şekilde çözülmesine yardımcı olacağını ifade etmişlerdir. (3) Ödül ve davranış değişikliği ana temasında “*Ödüllerin Davranışa Etkisi ve Değerinin Azalması*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin bazıları, ödüllerin davranış değişikliğine etkisinin azaldığını ve ödüllerin değerinin zamanla düştüğünü ve bu ödüllerle yapılan motivasyon çalışmalarının sürdürülebilirliğinin sorgulanması gerektiğini ifade etmişlerdir. (4) toplumsal ve disiplinle bağlantı ana temasında “*Disiplin Uygulamaları ve Toplum Yansıması*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekinci (2017) tarafından yapılan çalışmada, değerler eğitimi,

ailede başlar. Aile, çocuğuna hangi değerlerle büyümesini istediğine karar vermeli ve davranışlarını buna göre şekillendirmeli ve okullarda ise değerler sadece bilgi olarak verilmemeli, davranışa dönüştürülmeli ve öğretmenler, öğrencilerine değerleri doğru bir şekilde kazandırmalıdır gerektiğini vurgulamıştır. Uzun (2024) tarafından yapılan çalışmada ise, değer kavramı ele alınırken her disiplinin kendi özelinde bu konuyu ele aldığı ve değerler eğitimi sürecine tüm paydaşların aktif katılımının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Değerler eğitiminde, bireylerin yalnızca akademik gelişimlerinin ötesinde, değerleri içselleştirmeleri ve yeni değerler üretebilmeleri için tüm paydaşlar tarafından desteklenmeleri önemlidir. Değerlerin yaşatıldığı toplumlarda yardımlaşma, adalet, hoşgörü gibi erdemler ön plana çıkar. Ayrıca, sevgi, kardeşlik, iş ahlakı ve verimlilik gibi kavramlar da gelişir. Günümüzün değişen şartları, sosyal çevre ve medya tarafından verilen değerlerle aile ve okulun öğrettiği değerler farklılık gösterebilir. Ancak, zaman ve şartlar ne kadar değişirse değişsin, temel değerler değişmeden kalacaktır. Bu bağlamda adabımuâşeret kurallarının değişmeyecek olanları anne babaya saygı, vatan sevgisi gibi kuralların öğretilmesi hayati öneme sahiptir ve eğitim programımızda yer verilmesi elzemdir.

4.1.11. Öğretmenlerin Öğrencilerdeki Adabımuâşeret Kurallarına Uygun Olmayan Davranışlara Yönelik Kullandıkları Stratejiler Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Tartışma

Tablo 13'e göre (1) ahlaki değer kazandırma stratejileri ana temasında “*Öğretmenlerin Rol Model Olması*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler, ahlaki değerlerin öğrencilere kazandırılmasında rol model olma stratejisinin en etkili yöntemlerden biri olduğunu ifade etmişlerdir. Karaboğa (2019), yaptığı çalışmada öğretmenlerin öğrenciler üzerindeki rolüne dikkat çekmiş ve bu rolün önemini vurgulamıştır. Okulda önemli rol modellerden biri olan öğretmenler, bir ülkenin kalkınmasında ve ekonomik zenginleşmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Ayrıca, bireylerin sosyalleşmesinde, hayata hazırlanmasında, toplumsal değerlerin aktarılmasında ve bireysel düşünsel gelişimlerinde kritik bir konumda yer almaktadır. Öğretmenler, öğrencilerin dünyayı algılama biçimlerini ve düşünce yapılarını şekillendiren temel bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. (2) İletişim ve davranış gelişimi ana temasında “*Öğrenciyle Birebir İletişim ve Karar Verme Süreci*” en yüksek

sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin, öğrencilerle açık ve kişisel bir iletişim kurarak, onların düşüncelerini anlamaları ve doğru kararları vermelerine yardımcı olmaları ve öğrencilerin ahlaki değerler konusunda daha bilinçli ve kararlarında daha sorumlu olmalarını sağlayacağını ifade etmişlerdir. (3) Zorluklar ve engeller ana temasında “*Ailelerin Aşırı Korumacı Tutumları*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler, ailelerin aşırı korumacı tutumlarının öğrencilerin ahlaki gelişimini engellediğine ve aşırı koruyucu aile tutumları, öğrencilerin kendi hatalarını yapmalarına ve bu hatalardan ders çıkarmalarına engel olduğunu ifade etmişlerdir. Ebeveynler, çocuklarının gelişim süreçlerinde büyük bir etkiye sahiptir. Anne ve baba, çocuğun ihtiyaçlarını karşılayarak ona en yakın olan ve ilk öğretmenlik rolünü üstlenen kişilerdir. Çocukluk döneminde kişiliğin şekillenmesinde anne-babanın katkısı oldukça büyüktür. Aile, çocuğun kimliğinin oluşmasında, karakter ve mizacının gelişmesinde belirleyici bir rol oynar. Ayrıca, çocuğun aile içindeki yeri, kazandığı değerler ve oluşturduğu kimlik, onun toplumdaki statüsünü ve değerini de etkileyen faktörlerdir (Gordon, 1993). (4) Çözüm önerileri ana temasında “*Eğitim ve Örnek Gösterme Yöntemleri*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler, öğrencilere sadece derslerde bilgi aktarmakla kalmayıp, aynı zamanda onlara örnek olarak doğru davranışları göstermesi ve ahlaki değerlerin sadece sözel olarak öğretilmesinin yeterli olmadığını, aynı zamanda bu değerlerin davranışlarla da gösterilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Akdeniz’e (2023) göre çocuk büyüdükçe ve ailesiyle geçirdiği süre azalmaya başladıkça çocuğun davranışlarını kontrol altında tutmak zorlaşabilir. Özellikle okul çağı başladığında çocuk ailesiyle geçirdiği vakitten daha fazla vakti okulda geçirmektedir. Bu bağlamda okullarda da ahlak eğitiminin desteklenmesi ve farklı yetiştirme şekillerine sahip öğrencilere değerlerin aynı ortamda aktarılması önemlidir.

4.1.12. Öğretmenlerin Adabımuâşeret Dersi Öğretim Programı Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Tartışma

Tablo 14’e göre (1) programın yeterliliği ve uygulanabilirliği ana temasında “*Öğretim Programının Yetersizliği ve Eksiklikler*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler, Adabımuâşeret dersinin öğretim programının yetersiz olduğunu ve eksiklikler içerdiğini ve bu, programın hem içerik açısından hem de

uygulanabilirlik açısından geliştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. (2) Toplumda ahlaki yozlaşma ana temasında “*Popüler Kültürün ve Medyanın Ahlaki Değerler Üzerindeki Etkisi*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler, bu faktörlerin öğrencilerin ahlaki gelişimini olumsuz yönde etkileyebileceğini ve popüler kültürün ve medyanın yaygınlaştırdığı yanlış mesajların, Adabımuâşeret dersinin etkisini zayıflatabileceğini ifade etmişlerdir. (3) Öğretmenlerin rolü ve aile desteği ana temasında “*Öğretmenlerin Rol Model Olması*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin, öğrencilerine doğru ahlaki değerleri kazandırmada rol model olma noktasında büyük bir etkisi olduğu ifade etmişlerdir. (4) Programın başarıya ulaşması için öneriler ana temasında “*Uygulamanın ve Eğitim Materyallerinin Güncellenmesi*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim materyallerinin çağın gereksinimlerine uygun olarak güncellenmesi, öğrencilerin daha etkin bir şekilde ahlaki değerleri öğrenmelerini ve bu, programın daha etkili olmasını sağlamak için önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Bilecek Karacan (2022) tarafından yapılan çalışmada, âdâb-ı muâşeret eğitiminin aile ve sosyalleşme süreçlerinde informal yollarla verildiği belirtilmektedir. Okullarda ahlâk ve değerler eğitimi kapsamında bu konuya dolaylı olarak yer verilse de âdâb-ı muâşeretin müstakil bir ders olarak eğitim sistemine dahil edilmediği için formal eğitimde yeterince yer bulmadığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda, ailede ve okulda âdâb-ı muâşeret eğitiminin öneminin vurgulanması, hızla değişen sosyal koşullarda değerlerin korunarak sağlıklı ve huzurlu sosyal ilişkilerin sürdürülebilmesi için bu eğitimin gelecek kuşaklara öğretilmesi gerekmektedir. Ahlaki kayıtsızlık, bireyleri, aileleri ve toplumun her kesimini etkileyen önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, üniversitelerin, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin, gençlik merkezlerinin ve toplumun tüm kesimlerinin iş birliği içinde çalışmalar yapması büyük bir önem taşır. Bu tür iş birlikleri, ahlaki değerlerin yeniden güçlendirilmesi ve toplumsal bilinçlenmenin sağlanması açısından kritik bir rol oynar (Gencer, 2020). Bu bağlamda, programın etkili olabilmesi için tüm kurum ve kuruluşların iş birliği yapması ve eğitim alanında yapılan programa destek vermeleri, bireylerin ve toplumun huzuru için önemli mihenk taşlarındandır diyebiliriz.

4.1.13. Öğretmenlerin Seçmeli Ders Olan Adabımuaşeret Dersinin Zorunlu Ders Kapsamına Alınıp Alınmaması Hakkında Görüşlerine İlişkin Tartışma

Tablo 15'e göre (1) dersin zorunlu olması gerekliliği ana temasında “*Zorunlu Olması Gerekliyor*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler, Adabımuaşeret dersinin zorunlu olması gerektiğini ve zorunlu eğitim, öğrencilerin temel ahlaki değerleri öğrenmelerini ve günlük yaşamlarında uygulamalarını sağlamada önemli bir araç olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, sınıf öğretmenlerinin büyük bir kısmı, değerler eğitiminin “zorunlu ders” olarak okutulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu görüş, değerler eğitime verilen önemin artırılması ve öğrencilerin bu alanda daha sistemli bir şekilde yetiştirilmesi gerektiğini göstermektedir (Aktepe, Keser ve Şeref, 2020). Bu bağlamda araştırmada dersin zorunlu olması gerekliliği ana temasında “*Zorunlu Olması Gerekliyor*” alt teması ile ve bu dersin küçük yaşlardan itibaren okutulması gerektiği bulgulara ile örtüşmektedir. (2) Toplumda ahlaki değerler ve eğitim ana temasında “*Adabımuaşeret Eğitiminin Hayatın Her Alanında Gerekliliği*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler, öğrencilerin hem okulda hem de toplumda sağlıklı ilişkiler kurabilmesi için temel ahlaki değerlerle donatılmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. (3) eğitimde yapılması gereken düzenlemeler ana temasında “*Eğitim Sürecinin Aile ve Okul İşbirliği ile Desteklenmesi*” ve “*Eğitim Sürecinin Uzun Vadeli Olması*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler Adabımuaşeret eğitiminin tek seferlik bir ders olmanın ötesine geçmesi, sürekli bir süreç olması gerektiği ifade etmişlerdir. (4) Sosyal değişim ve toplumsal katkılar ana temasında “*Toplumun Kültürel Kodları ve Değer Yargıları*” en yüksek sıklığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler Adabımuaşeret dersinin, toplumun kültürel değerlerini yansıtarak, öğrencilerin bu değerlerle uyumlu bir şekilde büyümelerini sağlamasını ifade etmişlerdir. Oğuz’a (2024) göre, toplumun sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için kurallara dayalı bir yaşam gereklidir. Bugün, sokaklardan iş yerlerine kadar her alanda hoyratlık artmakta ve bu durum toplumsal çürümenin bir işareti olmaktadır. Okullarda estetik, sanat ve benzeri derslerin geri planda kalması, görgü kurallarının da unutulmasına yol açmıştır. Görgü kuralları dersinin müfredata eklenmesi, daha saygılı ve bilinçli bireylerin yetişmesini sağlayarak, toplumsal huzuru artırabilir. Hoyratlık, toplumu zayıflatır ve toplumsal uyumu bozar. Bu nedenle, okulda görgü kuralları gibi temel derslerin öğretilmesi, gelecekte daha sağlıklı bir toplum için önemli

olduğunu ifade etmiştir. Bingölbali'ya (2024) göre, okullarda “Adabımuaşeret” dersinin mutlaka okutulması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak bu dersin içeriği sadece çatalın solda, bıçağın sağda olması gibi yüzeysel kurallarla sınırlı olmamalıdır. Adabımuaşeret, basit ama önemli davranışları öğretmeyi amaçlamalıdır; örneğin, birine “Günaydın” demek, gülümsemek, selam vermek, hatır sormak gibi temel nezaket kurallarını içermelidir. Ayrıca, gürültü yapmamak, korna çalmamak, yüksek sesle konuşmamak ve hayâsızca gülmek gibi dikkat edilmesi gereken davranışlara da yer verilmelidir. Trafikte yer vermek, kırmızı ışıktaki beklemek gibi trafik kurallarına saygı göstermek, sokaklarda tükürmemek, yerlere çöp atmamak gibi çevreye duyarlı olmak da bu dersin içinde yer almalıdır. Sırada beklemeyi bilmek, başkalarının önüne geçmeye çalışmamak, hayvanlara kötü davranmamak ve onlara eziyet etmemek gibi etik kuralları da önemlidir. (Bilici ve Turan, 2018) üniversitelerin eğitim fakültelerindeki tüm bölümlerde “değer eğitimi” veya “ahlak eğitimi” derslerinin zorunlu hale getirilmesini öneriyor. Akademik başarı, öğrencinin başarı değerlendirmesinde tek ölçüt olmaktan çıkarılabilir ve bunun yerine duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimine yönelik beceri ve tutum kazandırma çalışmaları artırılabilir. Ayrıca, öğretmenler değerler eğitiminin aktarılmasında önemli bir rol model olabilir ve bu temele dayalı bir değerler eğitimi sistemi oluşturulabilir. Bu bağlamda, adabımuaşeret dersinin mutlaka okutulması gerektiği ve toplumsal huzurun artması için görgü ve nezaket kurallarının öğretilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Bu görüşler, araştırmamızın bulguları ile örtüşmektedir.

4.2. SONUÇ

Bu bölümde, öğretmenlerin adabımuaşeret dersinin gerekliliği konusundaki görüşleri ve ilgili araştırma sonuçlarına yer verilmiştir. Öğretmenler, gençlerin iletişim becerileri ve ahlaki değerlerinin gelişimi için adabımuaşeret dersinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu dersin, sosyal medya ve iletişim araçlarının etkisiyle değişen toplumsal yapıya uyum sağlamak açısından kritik olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, adabımuaşeret eğitimine ilköğretim seviyesinden başlanması ve eğitim hayatı boyunca üniversitelerde de verilmesi gerektiği ifade edilmekte, toplumsal kuralların öğretilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

Eğitimde adabımuaşeret dersinin etkinliğini artırmak için doğru uygulama yöntemlerinin kullanılması gerektiği de dile getirilmiştir. Ayrıca, günümüzde ailenin artan iş yükü ve

sosyal medya etkisi nedeniyle adabımuaşeretin ayrı bir ders olarak ele alınmasının gerektiği belirtilmiştir. Adabımuaşeret dersi, Türk kültürü ve toplumsal gelişmelere uygun olarak tasarlanmalı, bireylerin milli ve manevi değerleri benimsemesi ve toplumsal huzuru sağlamaya yönelik kuralları hayatlarına entegre etmeleri hedeflenmelidir.

Öğretmenlerin sadece akademik değil, aynı zamanda sosyal ve ahlaki gelişim üzerindeki etkisi de tartışılmakta, öğretmenlerin toplumsal moral değerleri güçlendirmedeki rollerinin önemi vurgulanmaktadır. Eğitimde ahlaki değerlerin güçlendirilmesinin, gelecekte topluma faydalı nesiller yetiştirilmesinde belirleyici olduğu ifade edilmektedir. Merter (2023) araştırmasında, tüm bu sürecin sonucunda özellikle devlet eliyle, “*Yüksek Stratejik Araştırmalar Enstitüsü*” ile “*Nefs İlmi Enstitüsü*” nün kurulmasını önererek tüm kurumların tek çatı altında birleşerek toplumu ayakta tutan değerlerin yeniden canlandırılması için seferber olunmasını dillendirmektedir. Bu bağlamda MEB’e düşen görevlerden biri de genç nesillere adabımuaşeret kurallarının öğretilmesi ve içselleştirilmesi gelmektedir. Bundan dolayı Adabımuaşeret sevgi, saygı, anne babaya, öğretmene, trafikte, parkta, sinemada kısaca hayatın her alanında uyulması elzem kuralların öğretilmesi ve içselleştirilmesi için bu dersin zorunlu olması gerekmektedir diyebiliriz.

Adabımuaşeret derslerinin yalnızca sosyal ilişkiler açısından değil, aynı zamanda gençlerin akademik başarıları ve kişisel gelişimleri üzerinde de önemli bir etkisi vardır. Bu dersler, öğrencilerin sosyal becerilerinin gelişmesini sağlamakta ve toplumsal değerlere uygun davranışlar sergilemelerine yardımcı olmaktadır. Ancak, adabımuaşeret derslerinin etkili olabilmesi için okulda verilen teorik bilgilerin yanı sıra, uygulamalı etkinlikler ve sosyal sorumluluk projeleri de büyük önem taşımaktadır.

Adabımuaşeret eğitimini yalnızca okulda değil, toplumda da pekiştirmek gerekmektedir. Ailelerin, okulların ve medyanın işbirliği içinde çalışması, gençlerin doğru değerlerle yetişmelerini sağlayacaktır. Öğretmenlerin, öğrencilerine sadece bilgiyi değil, aynı zamanda doğru davranışları da öğretmeleri için örnek olmaları gerekmektedir. Eğitimde sadece disiplin değil, aynı zamanda empati, toplumsal sorumluluk ve kişisel değerlerin de kazandırılması önemlidir.

4.3. ÖNERİLER

4.3.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Adabımuaşeret dersinin yalnızca lise düzeyinde değil, ilkokuldan itibaren tüm eğitim kademelerine entegre edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu dersin, öğrencilerin sosyal hayatta karşılaşacakları durumlara dair uygulamalı eğitimlerle desteklenmesi, değerlerin kalıcı bir şekilde kazandırılmasını sağlayacaktır.
2. Ailelerin, çocuklarına adabımuaşeret kurallarını öğretme konusunda daha bilinçli olmaları ve okullarla işbirliği içinde bu eğitimi pekiştirmeleri gerekmektedir. Aile içindeki eğitim, okulda verilen eğitimle uyumlu olmalı ve ebeveynler çocuklarına model olma sorumluluğunu yerine getirmelidir.
3. Öğrencilere, sosyal medya ve diğer medya içeriklerinin olumsuz etkilerinin farkına varabilmeleri için medya okuryazarlığı eğitimi verilmelidir. Bu eğitim, gençlerin karşılaştıkları olumsuz örnekleri analiz etmeleri ve doğru davranış biçimlerini içselleştirmeleri için yardımcı olacaktır.
4. Adabımuaşeret eğitimi, sadece derslerdeki teorik bilgilerle sınırlı kalmamalıdır. Okul içi ve okul dışı etkinliklerle öğrencilerin günlük yaşamda bu değerleri uygulamaları teşvik edilmelidir. Sosyal sorumluluk projeleri, geziler ve grup çalışmaları gibi etkinlikler, öğrencilerin öğrendikleri değerleri daha sağlam bir şekilde içselleştirmelerine yardımcı olabilir.
5. Öğrencilerin doğru davranışları ödüllendirilirken, ödüllerin maddi unsurlarla değil, manevi değerlerle ölçülmesi önemlidir. Öğrencilere, doğru davranışların içsel bir değer taşıması gerektiği öğretilmeli ve toplumsal değerler konusunda farkındalık oluşturulmalıdır.
6. Ailelerin, öğrencilerin ahlaki gelişimindeki rolü büyüktür. Okul ve aile arasında sürekli bir iletişim sağlanmalı, ailelere rehberlik hizmetleri sunulmalıdır. Ailelerin aşırı korumacı tutumlarının ve olumsuz yaklaşımlarının önüne geçilmesi için öğretmenler tarafından ailelere yönelik eğitimler düzenlenebilir.
7. Toplumda bireylerin daha sağlıklı ve huzurlu bir şekilde bir arada yaşayabilmesi için, adabımuaşeret eğitimi sadece okullarda değil, toplumda da yaygınlaştırılmalıdır. Öğrencilere toplumsal değerlerin kazandırılması, okul içi ve

dışı etkinliklerle desteklenmeli, gençler toplumun çeşitli normlarıyla ilgili deneyimler kazandırılmalıdır.

8. Gençlerin psikolojik ve sosyal gelişimlerini destekleyen bir eğitim anlayışı benimsenmelidir. Öğrencilere duygusal ve psikolojik destek verilerek, onları özgürlük talepleri doğrultusunda doğru sınırlar içinde yönlendirecek bir eğitim süreci oluşturulmalıdır.

4.3.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Bu araştırma, Karaman ilinde görev yapan lise öğretmenleriyle sınırlı tutulmuş ve veriler bu bağlamda toplanmıştır. Ancak elde edilen bulguların daha geniş ve çeşitli kitleler üzerinde test edilebilmesi için benzer çalışmaların farklı illerde görev yapan lise öğretmenleriyle ya da farklı eğitim kademelerinde öğrenim gören öğrenciler, öğretmenler ve aile bireyleriyle gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Böylece, eğitim ortamları ve sosyo-kültürel farklılıkların görüşlere nasıl yansıdığı analiz edilebilir; elde edilen sonuçlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada, veriler nitel araştırma yöntemi aracılığıyla toplanmış olup, derinlemesine bilgi elde etmeye odaklanılmıştır. İlerleyen araştırmalarda öğrenciler ve velilerle yapılacak yüz yüze görüşmeler, konuya dair farklı perspektiflerin ve özgün önerilerin ortaya çıkarılmasına katkı sağlayabilir. Bu çerçevede, özellikle görüşme ve gözlem gibi veri toplama araçlarının etkili bir şekilde kullanıldığı nitel araştırma desenleri ya da nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma desenler tercih edilerek daha bütüncül sonuçlara ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Abacı, E. (2018). *Behiç Ak'ın çocuk kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Adıgüzel, O. C., & Ergünay, O. (2012). Türkiye'de değerler üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin eğitim bilimleri ve öğretmen yetiştirme perspektifinden incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(41), 18-33.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2025). Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanımız Göktaş, Aile Yılı Tanıtım Programına Katıldı. *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*. <https://www.aile.gov.tr/haberler/cumhurbaskani-erdogan-ve-aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanimiz-goktas-aile-yili-tanitim-programina-katildi/>
- Akdeniz, M. (2023). Ahlak eğitiminde ailenin rolü. *BAİD*, 18(Aralık), 209-226.
- Akın, M. (2021). *Eğitimde değerler öğretimi ve adab-ı muaşeret kuralları*. Eğitim Yayınları.
- Akın, U., & Arslan, G. (2014). İdeoloji ve eğitim: Devlet-eğitim ilişkisine farklı bir bakış. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 81-90.
- Akpınar, B., Özer, B., Oral, B., & Köksalan, B. (2024). Türkiye yüzyılı maarif modelinin program geliştirme ve felsefi düzleminden analizi. *EKEV Akademi Dergisi*, 99, 59-73. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1489135>
- Aktepe, V., Keser, H., & Şeref, Ş. E. (2020). Sınıf öğretmenlerinin perspektifinden değerler ve değerler eğitimi uygulamalarının değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 897-918. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.781857>
- Alatlı, A. (2024). *Eğitim paradigmasına yeni bir bakış (eğitim sistemimizden zihniyet sorunu ve bir teklif)*. Kapadokya Üniversitesi Yayınları.

- Alp, İ., & Levent, F. (2020). Dijital dönüşümün öğrencilerin değerleri üzerindeki etkisine ilişkin öğretmen görüşleri. *Turkish Studies*, 15(3), 1611-1633. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.37035>
- Arslan Yıldız, A. (2019). *Tanzimat dönemi yazarlarının çocuk eğitime dair eser ve görüşleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.
- Arslan, E. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51(1), 395-407. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1116878>
- Arslan, M., & Demir, T. (2022). Eğitimde etik değerlerin önemi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 45-60.
- Avcı, M. (2006). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 39-63.
- Ayaz, M. A., & Saylık, A. (2023). Değerler eğitimi tutumunun bir yordayıcısı olarak eğitim felsefesi inançları: Eğitim örgütlerinde bir araştırma. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(Dicle Üniversitesi'nin 50. Yılına Özel 50 Makale), 1003-1022.
- Bala, A. Z., Yolcu, F., Çatal Anteplioglu, K., Korkut, M., Kaya, N., & Ekinci, Y. (2026). *Adab-ı muaşeret ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Balcı, A. (2001). *Research, methods, techniques and principles in social sciences* (3rd ed.). Pegem A Publishing.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.

- Baykara, T. (2001). *Türk kültür tarihine bakışlar*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Biçer, S. (2014). *Değerler eğitimi açısından Mehmet Akif Ersoy’a ait “Safahat” adlı eserin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Bilecik Karacan, S. (2022). Yetişkinlerin Âdâb-ı Muâşeret algısı ve Âdâb-ı Muâşeret eğitimine yönelik görüşleri. *Mütefekkir*, 9(17), 13-40. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1128612>
- Bilici, Ş., & Turan, D. (2018). Türkiye’de sosyal bilgiler ile Almanya’da değerler ve normlar derslerinde değer eğitiminin çoklu durum.
- Bingölbali, K. (2024). *Evet! Okullarda “Adabı Muaşeret” okutulmalıdır!* [Post]. LinkedIn. https://tr.linkedin.com/posts/kutbettin-bing%C3%B6lbali%C4%B1-63b646120_evet-okullarda-adabi-mua%C5%9Feret-okutulmalidir-activity-7076292535849033728-cgh3
- Bolay, S. Hayri (1998). *Erol Güngör’e göre bilim ve teknoloji*. Milli Kültürler ve Küreselleşme Kongresi Bildiri Kitabı (Erol Güngör’ün Hatırasına). Haz. B. Yediylıdız & Diğer. Konya: Türk Yurdu Yayınları.
- Bostancı, N. M. (2002). *Cumhuriyetimiz*. Vadi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (5. baskı). Pegem A Yayıncılık.
- Cellek, B. (2020). *Eğitimde nezaketin önemi ve gerekliliği üzerine bir inceleme* [Yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Cengiz Han. (2021). *Tarihî liderlerden sözler ve öğütler* (Der., A. Kaya). Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Cevizci, A. (2021). *Etik ahlak felsefesi*. Say Yayınları.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni* (S. B. Demir, Çev.). Eğiten Kitabevi.

- Çakmak, B. (2012). *Yeni iletişim ortamlarının sosyalleşme üzerindeki etkileri*. [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Çelik, R. (2018). *Ortaöğretimde değerler eğitimi ve sosyal davranış gelişimi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çelik, H., & Kara, B. (2019). Lise öğrencilerinde adabımuâşeret eğitiminin etkileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 112-129.
- Çelikkaya, T., & Yılmaz, T. (2017). Değerler eğitimine ilişkin öğretmen, öğrenci ve velilerin karşılıklı beklentileri. *Researcher: Social Science Studies*, 5(9), 395-416.
- Çicero, M. T. (2023). *Devlet üzerine (de re publica)*. (Çev., R. G. Kahramanyol). Kronik Kitap.
- Demir, A. (2022). *Adabımuâşeret ve toplum kuralları*. Kültür Yayınları.
- Demir, T. (2017). Adab-ı muâşeret eğitiminin ortaöğretim düzeyindeki yeri ve önemi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(3), 45-62.
- Demir, M., & Arslan, M. (2021). *Eğitimde değerler eğitimi ve sosyal beceriler*. Eğitim Yayınevi.
- Demirel, İ., & Sayar, T. E. (2018). Yeni medya çağında kültürel değişim. İçinde M. G. Genel (Ed.), *İletişim çağında dijital kültür* (ss. 57-78). Eğitim Yayınevi.
- Demirkasımoğlu, N. (2015). Toplum Yaşamında Kurallar: Birey-Kural İlişkisi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(01), 138-156.
- Dewey, J. (1952). *Türkiye Maarifi hakkında rapor*. Millî Eğitim Basımevi.
- Dilmaç, b. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Diyanet. (2024). 06. 09. 2024 tarihli *İlim ve Eğitim, Ahlakla Yücelir* adlı hutbe. <https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/%C4%B0lim%20ve%20E%C4%9Fitim,%20Ahlakla%20Y%C3%BCcelir.pdf>

- Doğan, A. (2015). Adabımuâşeret eğitimi ve toplumsal gelişim. *Eğitim ve Kültür Araştırmaları*, 5(3), 78-95.
- Doğan, R., & Teke, A. (2024). Sosyal medyanın eğitime etkisi. F. Gürbüz & A. Bostan Sarioğlu (Ed.), *Eğitim bilimlerinde güncel araştırmalar-2024* (s. 123-136). Livre de Lyon Publisher.
- Dönmezbilek, M. (2019). *Âdâb-ı muâşeret*. MG V Yayınları.
- Duman, M. Z. (2011). *Kur'an-ı Kerim'de âdâb-ı muâşeret (Görgü kuralları)*. İpek Yayın Dağıtım.
- Duman, R. (2022). *Kur'an'da ve Kitâb-ı Mukaddes'te on emir'in tahlili ve mukayesesi* [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı.
- Durukoğlu, S. (2013). Değerler eğitimi açısından Yunus Emre örneği. *I. Ulusal Değerler Eğitimi Kongresi*.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. (1952). *Sünen* (Thk. Muhammed Fuâd Abdulkakî). Dâru İhyâi Kutubi'l-Arabiyye.
- Ebu Zekeriyya Muhyiddin Bin Şeref En-Nevevi Ed-Dimeşki. (2021). *Riyazü's Salihin* (3 Cilt Takım). Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Ekinci, H. (2017). *Değer, değerler eğitiminin önemi ve gereği*. <https://www.hursitekinci.com/2017/02/16/deger-degerler-egitimininonemi-ve-geregi/>
- Ekinci, H. (2020). *Okulda ve ailede değerler eğitimi*. Kayıhan Yayınları.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79–96.
- Erinç, S. M. (1995). *Kültür sanat sanat kültür*. Çınar Yayınları.

- Ersoy, H. (2019). Ortaöğretimde sosyal beceri gelişimi ve değerler eğitimi. *Değerler ve Toplum*, 8(1), 20-38.
- Ertürk, S. (1984). *Eğitimde program geliştirme*. Yelkentepe Yayınları.
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde program geliştirme*. Meteksan.
- Fidan, N. K. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 2(2), 1-18.
- Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve tüketim kültürü* (M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Fuat, M. (2000). *Kültür alışverişi*. Adam Yayınları.
- Gedik, O., Sönmez, Ö. F., & Yeşiltaş, E. (2019). Sınıf eğitimi öğretmen adaylarının teknolojik pedagojik içerik bilgi yeterliliklerinin incelenmesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 187-198.
- Gencer, N. (2020). Gençlik ve ahlaki kayıtsızlık: Lise öğrencilerinin ahlaki kayıtsızlık düzeyleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, 3, 308-335.
- Gordon, T. (1993). *Etkili öğretmenlik eğitimi* (E. Aksay & B. Özkan, Çev.). YA-PA Yayınları.
- Gutok, G. L. (2014). *Philosophical and ideological perspectives on education* (2nd ed.). Pearson.
- Güleç Çiftçi, D. (2024). *Okul yöneticilerinin STEM eğitime yönelik görüşlerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gültekin, M., Atalay, N., & Ay, Y. (2014). İlköğretimde serbest etkinliklere yönelik sınıf öğretmeni ve öğrenci görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 419-437.
- Güngör, B. (2018). Adab-ı muaşeret kurallarının sosyal hayata etkisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 78-95.

- Güngör, E. (2011). Ahlaki değerler ve toplumsal uyum. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(4), 33-50.
- Gürsu, O. (2015a). Değişen dünyada aile ve psikolojik problemler. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 99-130.
- Gürsu, O. (2015b). *Değerlerin çözülmesi bağlamında medya, bilişim ve iletişim teknolojilerinin insan psikolojisi üzerindeki etkisi*. Eğitimde Gelecek Arayışları: Dünden Bugüne Türkiye’de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu içinde (s. 811). 16-18 Nisan 2015, Bartın.
- Harman, Ö. F. (2025, Ocak 21). On emir. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/on-emir>
- Houser, J. (2015). *Nursing research: Reading, using, and creating evidence* (3rd ed.). Jones & Bartlett Learning.
- İçen, M., & Tuncel, G. (2018). Eğitim felsefesinde insan doğasının rolü. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, 2(1), 62-69.
- İlengiz, F. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin eğitim felsefesine dair inançları ile uygulamalarına yönelik görüşleri*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 138-145.
- Karaboğa, M. T. (2019). Lise öğrencilerinin rol model tercihlerine ilişkin bir çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 363-391. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.537859>
- Karasar, N. (2006). *Scientific research method*. Nobel Publishing Distribution.
- Karataş, Z., & Yıldırım, E. (2022). Lise eğitiminde görgü kurallarının rolü ve etkileri. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 110-126.
- Kaya, İ. (2006). *Sosyal teori ve geç modernlikler-Türk deneyimi*. İmge Kitabevi.

- Kaya, M., & Demirtaş, R. (2019). Toplumsal saygının kazandırılmasında adab-ı muaşeret eğitiminin yeri. *Eğitim Sosyolojisi Dergisi*, 5(3), 88-102.
- Kaya, R. (2023). Ortaöğretimde etik eğitime yönelik öğretmen görüşleri. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 15(1), 87-104.
- Kaya, A. (2021). *Toplumsal değişim ve değerler eğitimi*. Eğitim Yayınevi.
- Kaya, S. (2019). *Ortaöğretimde sosyal beceri eğitimi: Kuram ve uygulama*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Korkmaz, A., & Erdoğan, İ. (2005). *Popüler kültür ve iletişim/halk kültürü kitle kültürü ve popüler kültürün üretim dağıtım tüketim pratiklerinin doğası*. Erk Yayınları.
- Kvale, S. (1983). The qualitative research interview: A phenomenological and a hermeneutical mode of understanding. *Journal of Phenomenological Psychology*, 14(2), 171–196. <https://doi.org/10.1163/156916283X00090>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage Publications.
- MEB [Millî Eğitim Bakanlığı]. (1973). *Millî Eğitim Temel Kanunu*. Resmî Gazete, 24.06.1973, Sayı: 14574
- MEB [Millî Eğitim Bakanlığı]. (1968). *İlkokul programı*. Millî Eğitim Basımevi.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.) (3. baskıdan çeviri). Nobel Yayın Dağıtım.
- Merter, M. (2023). *Hekaton'la Son Tango: Aileyi İfsad Etme ve İnsanlığı Yeniden Yapılandırma Küresel Projesi'nin Bir Meta-Analizi*. Ketebe Yayınları.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Sage.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (1973). *Millî Eğitim Temel Kanunu*. https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). *Adabımuaşeret dersi öğretim programı*. <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20231123154316301->

ADABIMUA%C5%9EERET%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PRO
GRAMI_23EK%C4%B0M2023.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Cumhuriyetin 100. yılında öğretmenlerin gözüyle teknoloji ve eğitim bölgesel çalıştayları raporu*.
https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_03/15112203_OGRETMENLER_GOZUYLE_TEKNOLOJI_VE_EGITIM_BOLGESEL_CALISTAYLARI_RAPORU.pdf

Morrow, S. L. (2005). Quality and trustworthiness in qualitative research in counseling psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 250–260. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.52.2.250>

Noddings, N. (2018). *Philosophy of education* (4th ed.). Routledge.

NTV Haber. (2024). Lisede cinayet: Arkadaşını silahla vurarak öldürdü. *NTV Haber*.
<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/lisede-cinayet-arkadasini-silahla-vurarak-oldurdu,7JDvd9TBeUqNvzipThrkrgr/roddP7-pw0W4eRY6-YPMoA>

Oğuz, Ş. (2024). *Görgü eğitimi şart*. <http://serefoguzkamuspotu.com/egitim/gorgu-egitimi-sart-4/>

Oktay, A. (2001). *21. Yüzyılda yeni eğilimler ve eğitim: 21. yüzyılda eğitim ve Türk eğitim sistemi*. Sedar Yayıncılık.

Ozmon, H., & Craver, S. M. (2011). *Philosophical foundations of education* (9th ed.). Pearson.

Özdemir, N. (2019). Kuşaklararasılık ve kültürel değişme. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(7), 125-149.

Özdemir, Ş. (2002). Nisâ sûresinde aileyle ilgili olarak yer alan âyetlerin istikrarlı bir aile kurumunun teşekkülü ve çocuğun eğitimi açısından tahlili. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2(2), 1-17.

- Öztürk Fidan, (2018). *Üniversitelerde iz bırakma ve kurumsallaşma* [Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Öztürk, Z. (2018). Okullarda etik eğitim ve öğrenci tutumları. *Psikoloji ve Eğitim Dergisi*, 7(1), 56-70.
- Pilav, S., Demir, H. A., & Demir, H. (2015). İlköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinin değer iletimi açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(206), 16-29.
- Prensky, M. (2001). Dijital natives, dijital immigrants. *NCB University Press*, 9(5), 1-6.
- Saruhan, Ş. C., & Özdemirci, A. (2013). *Bilim, felsefe ve metodoloji* (3. baskı). Beta Yayınları.
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 3-20. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Smith, L. (1967). *Çağdaş eğitim* (N. Özyürek, Çev.). Varlık Yayınevi.
- Sönmez, V. (1991). *Eğitim felsefesi*. Adım Yayıncılık.
- Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Sage Publications.
- Streubert, H. J., & Carpenter, D. R. (2011). *Qualitative research in nursing* (5th ed.). Lippincott Williams & Wilkins.
- Şahin, K. (2011). Kültürel yozlaşmaya neden olan bir unsur olarak televizyon. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 243-277.
- Şentürk, C., & Yağcı, A. (2024). Matematik eğitiminde Web 2.0 araçları. M. Dalkılıç & Ö. Soslu (Eds.), *Eğitim bilimleri alanında gelişmeler* (ss. 239-264). Platanus Publishing.
- Şentürk, C., Yağcı, A., & Ecevit, M. O. (2024). Öğretmen adaylarının Web 2.0 araçlarıyla pratik içerik geliştirme öz-yeterlik inançlarının incelenmesi. *12th International*

Conference on Social Sciences & Humanities (ss. 220-239). IKSAD Publishing House.

Tan, M. E. (1981). *Toplum bilimine giriş* (No. 97). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Tataroğlu, M. (2005). Yozlaşmayla mücadelede medyanın doğrudan ve dolaylı rolü. *Journal of Management and Economics Research*, 3(4), 301-335.

Tezel, A. (2011). Aile içi iletişim. *Journal of Human Sciences*, 8(1).

Thornberg, R. (2008a). Values education as the daily fostering of school rules. *Research in Education (Manchester)*, 80(1), 52-62.

Thornberg, R. (2008b). The lack of professional knowledge in values education. *Teaching and Teacher Education*, 24, 1791-1798.

Tolstoy, L. N. (2020). *İnsan ne ile yaşar?* (Çev., K. Karasulu). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Tosun, Y. (2021). *Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimini zorlaştıran faktörlere ilişkin görüşleri ve değerler eğitimine yönelik uygulamaları* [Yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Tozlu, N. (2003). *Eğitimin felsefi temelleri*. Mikro Yayıncılık.

Tunç Yaşar, F. (2022). *Alafranga halleri: Geç Osmanlı'da âdâb-ı muâşeret*. Küre Yayınları.

Turan, F. (2021). Çağdaş eğitim sistemlerinde etik değerlerin rolü. *Eğitim Felsefesi Araştırmaları*, 14(2), 98-115.

Tutkun, Ö. F. (2010). 21. yüzyılda eğitim programının felsefi boyutları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3), 993-1016.

Türk Dil Kurumu. (2024). *Genel açıklamalı sözlük*. TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2024.). *Görgü ve nezaket*. Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/>

- Gündüz, M. (2025). *Adâb-ı muâşeret*. Türk Maarif Ansiklopedisi. <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/adab-i-muaseret#yazar-1>
- Türkmen, S. (2007). Kur'an'da nezaket. *Diyanet İlmi Dergi*, 43(4), 31–58.
- Ulusoy, K., & Dilmaç, B. (2018). *Değerler eğitimi*. Pegem Akademi Yayınları.
- Ural, T. (2021). Türkiye’de Tek Parti Döneminde (1930-1939) basılmış adab-ı muaşeret literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 19(37), 513-548.
- Uzun, B. (2024). *Değerler eğitimi yaklaşımlarının değerler eğitiminde rolü olan paydaşlar bağlamında incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Veugeliers, W. (2000). Different ways of teaching values. *Educational Review*, 52(1), 37-46.
- Yağcı, A., & Şentürk, C. (2023). Öğretmenlerin Web 2.0 araçlarını kullanma yeterliliklerinin araştırılması. *Latin Amerika 6. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı* (ss. 520-533). Academy Global Publishing House.
- Yağcı, A., & Şentürk, C. (2024). Öğretmen adaylarının öğretmen kararlılık düzeyleri. F. Gürbüz & A. Bostan Sarioğlu (Eds.), *Eğitim bilimlerinde güncel araştırmalar-2024* (ss. 1-30). Livre De Lyon Publishing.
- Yeni Şafak. (2024, Aralık 16). Konya’da taksici Eren, “yol verme” tartışmasında öldürüldü! *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/konyada-universite-ogrencisi-taksici-eren-peker-neden-oldu-kim-oldurdu-cinayet-sebebi-ne-h-4663471>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. baskı). Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Seçkin Yayıncılık.

- Yıldız, A. K. (2012). Sosyal paylaşım sitelerinin dijital yerlilerin bilgi edinme ve mahremiyet anlayışına etkisi. *Bilgi Dünyası*, 13(2), 529-542.
- Yıldız, E. (2017). Değerler eğitimi bağlamında adabımuaşeretin önemi. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 6(3), 140-157.
- Yılmaz, F. (2020). Lise öğrencilerinin adab-ı muaşeret algıları ve eğitime yansımaları. *Eğitim Psikolojisi Dergisi*, 7(4), 55-74.



EKLER

Ek 1. Etik Kurul İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 12.02.2024-178218

	T.C. KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU KARAR ÖRNEKLERİ	Doküman No İlk Yayın Tarihi Revizyon Tarihi Revizyon No Sayfa No	FR-076 05.02.2018 9 / 67
Toplantı Tarihi	Toplantı Sayısı	Karar Sayısı	12.02.2024
02.02.2024	03	141	

KARAR: Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanlığı'nın 25.01.2024 tarihli ve 174913 sayılı yazısı görüşüldü. Buna göre;

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Tezli Yüksek Lisans Programı 230401072 numaralı öğrencisi Ramazan DOĞAN'ın "Adabımuşeret Dersinin Lise Öğretmenleri Tarafından Değerlendirilmesi" başlıklı tez önerisinin Danışman Dr. Öğr. Üyesi Aziz TEKE, tez önerisi inceleme komisyon üyeleri Doç. Dr. Gülçin ZEYBEK ile Doç. Dr. Cihad ŞENTÜRK'ün olumlu raporlarına istinaden uygun olduğuna ve tez çalışmasını azami öğrencilik süresinin sonuna kadar jüri önünde sunması için durumun ilgili Ana Bilim Dalı Başkanlığına bildirilmesine oy birliğiyle karar verildi.

Başkan
Prof. Dr. Sefa USTA
Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Gizem SAYGILI
Üye

Prof. Dr. Alaattin UCA
Üye

Doç. Dr. Yunus İNANÇ
Üye

Doç. Dr. Murat BAY
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Arzu ÖZMERDİVANLI
Üye



Ek 2. İl Millî Eğitim Müdürlüğü İzni

KMÜ Gelen Evrak Tarih ve Sayısı: 25.06.2024-198765



T.C.
KARAMAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü



Sayı : E-99371540-605.01-104740913
Konu : Ramazan DOĞAN(Araştırma İzni)

24.06.2024

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE (Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

- İlgi : a) Millî Eğitim Bakanlığının (Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü) 21.01.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı Genelgesi.
b) 03.06.2024 tarihli ve 195675 sayılı yazınız.
c) Valilik Makamının 14.06.2024 tarihli ve 104628897 sayılı Oluru.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı 230401072 numaralı öğrencisi Ramazan DOĞAN "Adabımuâşeret Dersinin Lise Öğretmenleri Tarafından Değerlendirmesi" konulu anket çalışması kapsamında Müdürlüğümüze bağlı tüm resmi liselerde görev yapan yönetici ve öğretmenlere yönelik ilgi (b) yazı doğrultusunda çalışma yapmak istemektedir. Bu bağlamda,

Müdürlüğümüze bağlı tüm resmi liselerde görev yapan yönetici ve öğretmenlere yönelik ilgi (b) yazıda adı geçen öğrencinin anket yapma çalışma talebi Valilik Makamının ilgi (c) onayı ile uygun görülmüştür.

Bu kapsamda, anket çalışmasının ilgi (a) Genelge esasları ve Valilik Makamının ilgi (c) onayında belirtilen şartlar doğrultusunda yapılması, araştırma sonuçlarının izin alınmadan paylaşılmaması ve sonuç raporlarının Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğüne gönderilmesi hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Mehmet ÇALIŞKAN
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek: İlgi (c) Valilik Oluru (1 Sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Hamidiye Mahallesi Fevzi Paşa Caddesi No:18 Karaman/Merkez

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Mevcut Elektronik İmzalar

Telefon No: 0386 280 70 50

E-Posta Adresi: meb@h001.kep.tr (-) 24.06.2024 12:37

Keşif Adresi : meb@h001.kep.tr

Bilgi için: Abdurrahman GÖRGÜ

Unvan : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni

İnternet Adresi : meb@h001.kep.tr Faks: 3382807099

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden c7d0-5b53-3de2-a028-9567 kodu ile teyit edilebilir.

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek 3. Demografik Bilgi Formu

Demografik Bilgi Formu				
Cinsiyet	☐ Kadın	☐ Erkek		
Yaş	☐ 25-30 yaş	☐ 31-40 yaş ☐ 41-50 yaş	☐ 51 ve üstü yaş	
Mesleki Kıdem	☐ 6-10 yıl	☐ 11-15 yıl	☐ 16-20 yıl ☐ 21-25 yıl	☐ 26 ve üstü yıl
Branş	☐ Müdür	☐ Müdür Yrd	☐ Öğretmen	
Eğitim	☐ Lisans	☐ Yüksek Lisans		

Ek 4. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Değerli Öğretmenim;

Bu görüşmemizin amacı sizlerin “Adabımuaşeret dersine” yönelik görüşlerinizi belirlemektir. “Araştırmaya katılmanız gönüllülük esasına dayalıdır. Bu form ve görüşme aracılığı ile elde edilecek bilgiler gizli kalacaktır ve sadece bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Sorulara vereceğiniz cevaplar bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacağından, isim belirtilmeyecektir. İstenilen bilgilere içtenlikle cevap vermeniz araştırmanın doğru sonuçlar vermesi bakımından çok büyük önem taşımaktadır.”

Yardımlarınız ve içtenliğiniz için teşekkür ederim.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Form Soruları

1. Adabımuaşeret dersinin gerekli olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
2. MEB neden adabımuaşeret dersine ihtiyaç duymuştur? Siz bu uygulamayı nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Sizin öğrencilerde en sık karşılaştığınız adabımuaşeret kurallarına uymayan davranışlar nelerdir? Bu olumsuz davranışların sebepleri neler olabilir? (Sosyal medya, Tv programları, Ailevi ilişkiler vb.)
4. Sizce öğrenciler yaptığı olumsuz davranışın adabımuaşeret kurallarına uygun olup olmadığının farkında mı?
5. Adabımuaşeret kurallarına uymayan davranışların size göre sebepleri neler olabilir?
6. Sizin gözlemlerimize göre yanlış, ahlak dışı davranış gösteren öğrencilerin cinsiyet farkı var mı? Varsa sebepleri neler olabilir?
7. Öğrencilerin toplum içinde gösterdiği adabı muaşeret kurallarına uymayan davranışların topluma ne gibi zararları olabilir? Nasıl düzeltilebilir?
8. Öğrencilere adabı muaşeretin kurallarının öğretilmesinin, okul genelinde ve toplumda olumlu bir kültür oluşturmada rolü neler olabilir?
9. Adabımuaşeret dersi öğrencilerin genel gelişimine ve diğer derslere katkıda bulunabilir mi?
10. Adabımuaşeret kurallarına uymayan davranışlarla başa çıkmak için öğrencilere sağlanan destek programları veya etkinlikler yeterli midir?
11. Öğrencilerdeki ahlaki yanlışlıkları düzeltmek için hangi stratejileri kullanıyorsunuz? Diğer öğretmenlerden okul yönetiminden ve ailelerden yeterli destek alabiliyor musunuz?
12. Adabımuaşeret dersinin öğretim programı hakkında ne düşünüyorsunuz? Adabımuaşeret dersi toplumdaki ahlaki yozlaşmayı azaltmada katkısı neler olabilir? Başka neler yapılabilir?
13. Adabımuaşeret dersinin zorunlu olmasını ister misiniz?

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ramazan DOĞAN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Niğde Üniversitesi
Fakülte	Eğitim Fakültesi
Bölümü	Sınıf Öğretmenliği
Kitap Bölüm	
1. Doğan, R., & Teke, A. (2024). Sosyal medyanın eğitime etkisi. F. Gürbüz & A. Bostan Sarıoğlu (Ed.), <i>Eğitim Bilimlerinde Güncel Araştırmalar-2024</i> içinde (ss. 123-136) Livre de Lyon Publisher.	